

УДК 811.111'
КП
№ держреєстрації 0112U004325
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
(СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
тел. (0542) 33 53 83; факс 33 40 58

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи,
д.ф.-м.н., професор
_____ А.М. Черноус
_____. _____. ____.

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ: ВНУТРІШНЬОМОВНІ ТА
МІЖМОВНІ АСПЕКТИ**
(заключний)

Начальник НДЧ
к.ф.-м. н., с.н.с

Д.І. Курбатов

Керівник НДР
д.філол.н., проф.

С.О. Швачко

2017

Рукопис закінчено _____
Результати цієї роботи розглянуто науковою радою СумДУ,
протокол № ____ від _____

СПИСОК АВТОРІВ

керівник теми, д.філол.наук, проф.	<u>2017.06.06.</u>	С.О Швачко (заг. редакція, підрозділ 2.1.2)
канд.філол.н., проф.	<u>2017.06.06.</u>	І.К. Кобякова (підрозділ 2.1.2)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	С.В. Баранова (підрозділ 3.1)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	Н.В. Таценко (підрозділи 1.1, 1.2)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	О.О. Жулавська (підрозділ 2.1.1)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	В.О. Дорда (підрозділ 3.2)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	Д.В. Мовчан (підрозділ 3.1)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	О.І. Єгорова (підрозділ 2.1.3)
канд.філол.наук, доц.	<u>2017.06.06.</u>	О.В. Попова (підрозділ 2.1.3)
викладач	<u>2017.06.06.</u>	Н.В. Руденко (підрозділ 3.2)
викладач	<u>2017.06.06.</u>	О.В. Назаренко (підрозділ 3.2)
викладач	<u>2017.06.06.</u>	Н.А. Приходько (підрозділ 3.1)
ст. викладач	<u>2017.06.06.</u>	О.А. Кириченко (підрозділ 3.1)
викладач-стажист	<u>2017.06.06.</u>	В.В. Степанов (підрозділ 2.1.2, оформлення)

СПИСОК АВТОРІВ
(продовження)

канд.філол.наук, доц.

2017.06.06.

Ю.В. Кац
(підрозділ 2.1.1)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 105 сторінок, 10 рисунків, 24 таблиці, 131 джерело.

Об'єкт дослідження: концептосфера у внутрішньомовному та міжмовному ракурсах. **Предмет дослідження:** особливості реконструкції та актуалізації різних типів концептів у публіцистичних та художніх дискурсах англійської та німецької мов.

Метою роботи є розробка власних алгоритмів внутрішньомовної реконструкції та міжмовної актуалізації моделей окремих типів концептів (зокрема, фрейму, фрейм-сценарію, образу тощо) на базі укладених корпусів текстів, де зібраний матеріал для дослідження із різних дискурсів.

Методами дослідження виступають: аналіз теоретичних джерел (опрацювання літератури), метод моделювання (складання власних алгоритмів для дослідження природи концептів та утворення їх графічних моделей), тезаурусний метод (фреймова схематизація концептів), описовий метод, реєстраційний метод (укладання дослідницьких корпусів), лінгвостатистичний метод (кількісний підрахунок), індукція (узагальнення отриманих висновків).

Наукова новизна роботи полягає, з одного боку, у малодослідженості корпусного підходу до вивчення концептів, що дозволить розробити універсальні рекомендації для проведення нових аналогічних корпусно-когнітивних досліджень у майбутньому, а з іншого боку — у спробах переосмислити традиційну методику когнітивних досліджень та запровадити нові ідеї щодо аналізу прикладів актуалізації концептів у дискурсах іноземних мов.

Взаємозв'язок з іншими роботами: окремі результати роботи було опубліковано у фахових виданнях України та закордонних виданнях, представлено на всеукраїнських конференціях, а також використано для написання кваліфікаційних студентських робіт.

Значущість роботи та рекомендації до використання її результатів: на підставі проведеного дослідження можуть бути укладені нові навчально-методичні розробки, програми викладання, лекційні збірки та підручники таких курсів, як когнітивістика, дискурсологія, корпусна лінгвістика, теорія тексту, методологія, перекладознавство тощо; окремі результати роботи можуть бути використані для проведення нових лінгвістичних досліджень та написання доповідей, рефератів, курсових та дипломних проектів.

КОНЦЕПТ, КОНЦЕПТОСФЕРА, КОРПУСНИЙ ПІДХІД, КОРПУС, ФРЕЙМ, ФРЕЙМ-СЦЕНАРІЙ, ДИСКУРС, ВНУТРІШНЬОМОВНА ТА МІЖМОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1 КОРПУС ТЕКСТІВ ЯК БАЗА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	9
1.1 Статус концепту та його типи у сучасній лінгвістиці.....	9
1.2 Корпус текстів: потенціал практичного застосування у руслі когнітивістики.....	13
2 ВНУТРІШНЬОМОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ.....	18
2.1 Механізми реконструкції та вербалізації окремих різновидів концептів у корпусах дискурсів іноземних мов.....	18
2.1.1 Семантико-когнітивне моделювання концептів на базі корпусних ресурсів.....	18
2.1.2 Фреймова схематизація іншомовних концептів на базі корпусних ресурсів.....	24
2.1.3 Фрейм-сценарій як особливий випадок концептуальної репрезентації лінгвокультурних явищ	40
3 МІЖМОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ.....	55
3.1 Суть адекватного відтворення змісту концептів у процесі мовного посередництва.....	55
3.2 Розробка власних методик перекладу текстів із адекватним збереженням концептуальної складової.....	71
ВИСНОВКИ.....	88
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	91

ВСТУП

Одним із напрямків сучасних когнітивних досліджень є вивчення структурованих знань, що подаються у вигляді когнітивних моделей — концептів, реалізованих у дискурсах різних лінгвокультур. Пропонована робота розкриває механізми реконструкції та актуалізації концептів у внутрішньомовному (когнітивістика та лінгвістика) та міжмовному (переклад та лінгводидактика) ракурсах із фокусом на максимальне відтворення структури вихідного змісту ментальних утворень, зокрема на базі текстів публіцистичного (газетні видання) та художнього (тексти малого жанру — прислів'я і афоризми) дискурсів, зібраних у єдину дослідницьку систему — корпус — та репрезентованих крізь призму фреймової реконструкції концептів та опрацьованих у режимі статистичного аналізу.

Вивчення фреймової репрезентації знань має усталені традиції (С.А. Жаботинська, М. Мінський, Ч. Філлмор, Р. Шенк, Р. Абельсон, Н.В. Таценко, Швачко С.О. та ін.), що у поєднанні з потужною теоретичною базою для створення та використання лінгвістичних корпусів (Т. МакІнері, Е. Вільсон, П. Бейкер, Е. Гарді та ін.) уможлиблює їх комбінування з метою проведення нових когнітивних досліджень на базі корпусного підходу.

У часи широкого впровадження комп'ютерних технологій у суспільний та науковий прогрес відносно молодий корпусний підхід до проведення лінгвістичних досліджень саме в рамках внутрішньомовної когнітивної реконструкції та міжмовної актуалізації фреймових концептів ще є вивченим не в повному обсязі та на доволі низькому рівні. Саме в цьому полягає **актуальність** нашої роботи.

Об'єктом дослідження виступає концептосфера у внутрішньомовному та міжмовному ракурсах. **Предмет дослідження** — особливості реконструкції та актуалізації різних типів концептів у публіцистичних і художніх дискурсах англійської та німецької мов.

Метою роботи виступає розробка власних науково-дослідницьких та науково-методичних рекомендацій до поглибленого вивчення природи, механізмів внутрішньомовної реконструкції та міжмовної актуалізації концептів. Поставлена мета передбачає виконання наступних **завдань**:

1) надати теоретичне обґрунтування понять концепту та лінгвістичного корпусу (включно з аналізом їх типології);

2) дослідити питання внутрішньомовної актуалізації концептів — репрезентувати власні перспективні алгоритми реконструкції концептів із їх наочною імплементацією у публіцистичному (газетні видання) та художньому (тексти малого жанру — прислів'я і афоризми) дискурсах;

3) дослідити питання міжмовної актуалізації концептів із фокусом на максимальне збереження його образно-ментальної складової крізь призму адекватного перекладу, а також сформуванню відповідну власну навчальну методичку відтворення вихідних концептів у процесі мовного посередництва.

Застосовані методи дослідження: аналіз теоретичних джерел (опрацювання літератури), метод моделювання (складання власних алгоритмів для дослідження природи концептів та утворення їх графічних моделей), тезаурусний метод (фреймова схематизація концептів), описовий метод, реєстраційний метод (укладання дослідницьких корпусів), лінгвостатистичний метод (кількісний підрахунок), індукція (узагальнення отриманих висновків).

Наукова новизна полягає у спробах об'єднати три аспекти корпусного дослідження концептів — власне когнітивний, перекладацький та лінгводидактичний — у єдину універсальну систему науково-дослідницьких та навчально-методичних рекомендацій, що дозволить поповнити існуючий корпусний підхід новими можливостями для проведення нових аналогічних досліджень у майбутньому, а також поглибити якість підготовки майбутніх фахівців-філологів.

Практична цінність роботи полягає у можливостях застосувати результати поточних досліджень для проведення нових досліджень із публікацією отриманих результатів у фахових виданнях, для розробки нових навчальних програм та

курсів з когнітивної лінгвістики, перекладознавства, лінгводидактики, дискурсології; для написання дипломних проєктів.

Результати досліджень та окремі положення роботи апробовано у фахових виданнях України (зокрема, у журналах «Філологічні трактати» СумДУ, «Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна» тощо) та закордону (журнал «GISAP: Philological Sciences»), представлено на всеукраїнських та закордонних конференціях, використано для написання освітньо-кваліфікаційних робіт студентами СумДУ кафедри германської філології. Крім того, окремі положення роботи було використано для підготовки наукових робіт, що здобули впевнену перемогу у відповідних конкурсах (1) II тур Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук зі спеціальності «Переклад», що відбувся 23-24 березня 2017 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка; тема роботи — «Корпусний підхід до визначення домінантного способу адекватного перекладу прислів'їв»; здобуто перемогу в номінації «Глибина наукового аналізу»; 2) участь у закордонній науковій конференції «The Role of Ratio of Verbal and Non-Verbal Means of Communication against the Background of the Increasing Value of Information and Intensity of Its Turnover», що відбулася 4–10 березня 2017 року у м. Лондон, Сполучене Королівство; здобуто 3 місце за роботу «Modeling the HUMAN LIFE Frame Concept on the Basis of a Friedrich Nietzsche's Philosophical-Aphorism Corpus»). Додатково було розроблено й власні методичні вказівки на базі окремих результатів дослідження (Швачко С.О., Овсянко О.Л., Степанов В.В. 4154 Методичні вказівки на тему «Методологічне обґрунтування лінгвістичних досліджень (на матеріалі текстів малого жанру)» до самостійної роботи з дисципліни «Методологія і методи лінгвістичних досліджень» для студентів спеціальності 035 «Філологія» денної форми навчання та аспірантів / С.О. Швачко, О.Л. Овсянко, В.В. Степанов. — Суми : Сумський державний університет, 2016. — 60 с.).

1 КОРПУС ТЕКСТІВ ЯК БАЗА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1 Статус концепту та його типи у сучасній лінгвістиці

Когнітивна лінгвістика – це наука, що вивчає способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованих знань. Це знання про мову як таку, а також про відображену за допомогою неї картину світу.

Під картиною світу у найбільш загальному сенсі розуміють упорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій або індивідуальній свідомості [78, с. 51]. Картина світу, у свою чергу, поділяється на такі види, як об'єктивно існуюча, когнітивна та мовна картини світу.

Об'єктивно існуюча (безпосередня) картина світу виступає об'єктом пізнавальної діяльності людини, унаслідок чого в індивідуальній або колективній свідомості формується когнітивна картина світу як ментальний образ дійсності, результат безпосереднього чуттєвого та раціонального світосприйняття.

Найбільш значущі елементи когнітивної картини світу знаходять своє відображення у мовній картині світу, під якою розуміють всю інформацію про зовнішній та внутрішній світ, що закріплюється у живій розмовній мові [11, с. 108]. Мовна картина світу виступає опосередкованою картиною світу, оскільки вона лише вербально фіксує існуючі в людській свідомості результати осмислення фактів реальної дійсності та омовлює так звані концепти.

Концепт є одним із центральних понять когнітивної лінгвістики, проте єдиного визначення концепту не існує. Складність у трактуванні поняття концепту зумовлена кількома обставинами. По-перше, концепт є міждисциплінарним утворенням і використовується в багатьох науках. По-друге, власне феномен самого концепту є складним та багатовимірним. У зв'язку із цим концепти на сучасному етапі вивчаються з позицій психологічного [69, с. 4], логічного [5, с. 3], філософського [56, с. 36], культурологічного [96, с. 43] та інтегративного [90, с. 9] підходів.

Сьогодні термін «концепт» активно використовується у двох напрямках сучасного мовознавства – лінгвокультурології та когнітивній лінгвістиці. У кожному з них термін отримує власну інтерпретацію, а тому додатково прослідковується помітна тенденція розмежовувати когнітивний та лінгвокультурологічний підходи до визначення концепту [76, с. 58]. Така диференціація підходів присутня, зокрема, в працях В.І. Карасика, Г.Г. Слишкіна, Ю.Д. Тільман та інших науковців.

Лінгвокультурологічний підхід (А. Вежбицька, Н.Д. Арутюнова, С.В. Воркачов, В.І. Карасик, М.В. Піменова, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов) вивчає концепт у межах діади «мова — культура» як елемент свідомості. При цьому центрі уваги постає його національно-культурна своєрідність.

Когнітивний напрям (А.П. Бабушкін, М.М. Болдирев, О.С. Кубрякова, З.Д. Попова, Й.А. Стернін) розглядає концепт у рамках понять знання та пізнання і визначає його як ментальне утворення, своєрідний фокус знань про світ, когнітивну структуру, що охоплює різносубстратні одиниці оперативної свідомості.

Ми, в свою чергу, у рамках роботи дотримуємося позиції З.Д. Попової та Й.А. Стерніна і приймаємо концепт як дискретне ментальне утворення, базову одиницю мислинневого коду людини з відносно упорядкованою внутрішньою структурою, що складає результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства, несучи комплексну, енциклопедичну інформацію про певний предмет або явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю та про відношення суспільної свідомості до даного явища або предмета [78, с. 34].

Окремим і не менш складним питанням теорії концептуальних досліджень постає проблема типології концептів, оскільки навіть у межах одного підходу різні автори пропонують відмінні принципи їх класифікації, у зв'язку із чим дослідники виокремлюють мислинневі картинки, схеми, гіпероніми, фрейми, інсайти, сценарії (скрипти), калейдоскопічні концепти, почуттєві образи, уявлення, поняття, прототипи, пропозиції, гештальти, ідеї, символи тощо

[6, с. 43–67; 75, с. 8; 78, с. 117–119; 89, с. 5]. При цьому кожен тип концепту має власні особливості, що диференціюють його з-поміж інших концептів, обумовлюючи його роль для репрезентації картини світу.

У фокусі пропонованого дослідження окремих інтерес становлять фрейми, сценарії та фрейми-сценарії як різновиди концептів. М. Мінський вважає фрейм особливою структурою даних для когнітивної репрезентації стереотипних ситуацій у рамках загального контексту знань про світ, тобто мінімально структурованою необхідною інформацією, яка однозначно визначає певний клас предметів [123, с. 211].

Ч. Філмор використовує поняття фрейму на позначення системи концептів, пов'язаних таким чином, що для розуміння кожного з них важливо розуміти цілісну структуру, до складу якої вони входять [112, с. 123].

М.М. Болдирев розуміє фрейм як одиницю знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури [8, с. 5].

О.А. Селіванова відзначає, що фрейм у когнітивній лінгвістиці застосовується для фіксації вербально-невербальної інформації у вигляді структури інформаційних даних, у якій відображені набуті емпіричним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію і про текст, який її описує [86, с. 101].

Таким чином, під фреймом розуміємо універсальну категорію, що об'єднує різноманітні знання людини та її досвід; упорядковану репрезентацію певної ситуації дійсності; структуру, що вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття або стереотипну ситуацію.

Сценарій (скрипт) являє собою послідовність кількох епізодів у часі, що зв'язані між собою каузально. Іншими словами, це низка стереотипних епізодів з ознаками руху та розвитку. Сценарії фактично є фреймами, що розгортаються у часі та просторі як послідовність окремих епізодів, етапів, елементів тощо [78, с. 119]. Наприклад, *стадіон* є фреймом, а *відвідування* стадіону, *виступ* на стадіоні, *реконструкція* стадіону тощо – сценарії.

Окремим типом концепту є фрейм-сценарій як типова структура для певної дії/події, що охоплює характерні елементи такої дії/події, будучи безпосередньо прив'язаною до певної ситуації. Наприклад, фрейм-сценарій *святкування дня народження дитини* охоплює такі елементи, як *одяг (святковий, найкращий), подарунок (його цінність для отримувача)* тощо.

У рамках концептуальних досліджень поняття «фрейм», «сценарій» та «фрейм-сценарій» розмежовують, спираючись на певні відмінності між ними. По-перше, фрейм як сукупність стандартних знань про предмет або явище має статичний характер, у той час як фрейм-сценарій передбачає динамічність, що зумовлюється присутністю базових елементів дії та наявністю темпоральних і каузальних зв'язків між елементами дії [4, с. 77]. По-друге, принциповою відмінністю фрейму-сценарію від сценарію є його залучення до контексту конкретної ситуації. По-третє, фрейм-сценарій як окремий вид концепту інтегрує в собі знання про світ людей та їхню взаємодію. А оскільки вчинки та поведінка людей, як правило, є культурно обумовленими, можна стверджувати, що фрейми-сценарії виявляють себе як культурні феномени, і за допомогою них можливо описувати типові для конкретної соціокультурної спільноти явища.

Важливо також зазначити, що інформація, яку несе фрейм-сценарій, може по-різному сприйматися людиною. Людина найбільш ґрунтовно засвоює ту інформацію фрейму-сценарію, яка є найбільш важливою для неї, а решта інформації сприймається як нерелевантна, несуттєва, і тому їй не приділяється значна увага. Цей факт дозволяє говорити про дві складові будь-якого фрейму-сценарію – ядерну (незмінну) та варіативну [77, с. 165]. Ядерна частина уможливорює розпізнавання сценарію в процесі інтерпретації ситуації, у той час як варіативна частина виступає носієм альтернативної інформації.

Виокремлення фрейму-сценарію як окремого типу концепту актуалізує питання методології його дослідження. Так, С.А. Жаботинська говорить про доцільність використання тезаурусного методу, що зазвичай застосовується для побудови концептуальних моделей словників-тезаурусів [38, с. 75–77]. Зокрема, для описання структури фрейму-сценарію вона пропонує використовувати

пропозиції п'яти базових фреймів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного), що представлені відповідними схемами.

Кожен складовий фрейм утвореного фрейму-сценарію (за М. Мінським) графічно репрезентується як мережа вузлів та зв'язків між вузлами [123, с. 212]. Серед вузлів фрейму виокремлюються поняття та слоти. Поняття є вершинними вузлами, являючи собою основні, незмінні елементи фрейму. Рівень, що містить поняття, умовно називається верхнім, або ядром фрейму. Нижчий рівень складається із вузлів, інформація в яких є непостійною, тобто змінною в залежності від ситуації. Такі вузли називаються слотами, терміналами, або периферією. Основу для розуміння стереотипної ситуації задають поняття. Конкретизуючи слоти і узгоджуючи їх з поняттями, можна дійти до розуміння цілком визначеної ситуації.

Таким чином, фрейм-сценарій як окремий тип концепту характеризується фреймовою будовою власних складових, а також динамікою та каузативним поєднанням подій, що притаманні сценарію. Запропонована С.А. Жаботинською та М. Мінським структура фрейму і фрейму-сценарію об'єктивується у мовних дискурсах, що останнім часом може нерідко аналізуватися в межах лінгвістичних корпусів певних текстів (суспільно-політичної тематики і т.п.).

1.2 Корпус текстів: потенціал практичного застосування у руслі когнітивістики

Корпусна лінгвістика — це розділ прикладної лінгвістики, пов'язаний із розробкою загальних принципів формування та використання лінгвістичних корпусів. Об'єктом корпусної лінгвістики виступає лінгвістичний корпус, а предметом — розробка теоретичних засад та практичних механізмів його створення і використання в межах лінгвістичних досліджень в інтересах широкого кола користувачів.

Центральну позицію в межах корпусної лінгвістики займає поняття корпусу. Під корпусом розуміють набір текстів, що зберігається в електронній формі і найчастіше містить тисячі або мільйони слів [110, с. 48], включаючи інформацію про ситуацію, у якій кожний текст було відтворено (наприклад інформацію про мовця, автора, адресата чи аудиторію) [113, с. 536]. Утім, найбільш загальне визначення корпусу, на нашу думку, подають дослідники Е. Вільсон і Т. МакІнері: «Корпус — це тіло електронного тексту, що має визначений розмір та відбирається для максимальної репрезентації мови» [121, с. 197]. Пропонована робота спирається саме на таке тлумачення поняття «корпус».

Корпусні дослідження також оперують поняттям «лінгвістичний корпус», під яким розуміють великий, репрезентований у електронній формі, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, що призначений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань із використанням комп'ютерних технологій [49, с. 7]. Сьогодні укладання саме таких корпусів виявляється доцільним для проведення лінгвістичних досліджень.

Будь-який лінгвістичний корпус охоплює низку ознак, що ідентифікують його серед іншого набору текстів. До базових ознак лінгвістичного корпусу відносять:

- 1) репрезентативність (достатнє та пропорційне представлення у корпусі текстів різних періодів, жанрів, стилів, авторів);
- 2) електронний формат;
- 3) анотування, або розмітку;
- 4) комп'ютерну підтримку (використання комп'ютерних програм для обробки даних);
- 5) розмір (кількість слів у корпусі) [19, с. 26].

Тим не менш, варто зауважити, що деякі дослідники вважають певні ознаки корпусу факультативними. Зокрема, П. Бейкер, Е. Гарді і Т. МакІнері зазначають, що анотування корпусу є необов'язковим, а тому корпус може існувати без

розмітки [110, с. 48]. Ми погоджуємося з таким твердженням і також вважаємо за можливе існування неанотованого корпусу текстів.

Існують різні думки вчених стосовно того, яким чином класифікуються корпуси. Типологія корпусів спирається на низку критеріїв класифікації, найбільш доцільний перелік яких, на наш погляд, надається російським дослідником В.П. Захаровим. Запропоновані ним принципи корпусної типології є наступними:

- 1) мета створення (багатоцільовий, спеціалізований корпуси);
- 2) тип мовних даних (письмовий, усний, змішаний корпуси);
- 3) літературність (літературний, діалектний, розмовний, термінологічний, змішаний корпуси);
- 4) жанр (літературний, фольклорний, драматургічний, публіцистичний корпуси);
- 5) призначення (дослідницький, ілюстративний корпуси);
- 6) динамічність (динамічний, статичний корпуси);
- 7) розмітка (анотований, неанотований корпуси);
- 8) характер розмітки (морфологічний, синтаксичний, семантичний, анафоричний, просодичний корпуси);
- 9) доступність (вільно доступний, комерційний, закритий корпуси);
- 10) об'єм текстів (повнотекстовий, фрагментний корпуси);
- 11) паралельність (одномовний, двомовний, багатомовний корпуси) [49, с. 16–22].

Варто зазначити, що для проведення лінгвістичних досліджень нерідко доводиться враховувати не лише жанр текстів, але й і їх кількомовну актуалізацію, що робиться для спрощення та пришвидшення процедури корпусного визначення та аналізу концептуальних складових. З такою метою укладається дво-, три-, чотири- або багатомовний корпус, що іменується паралельним.

Паралельний корпус являє собою набір текстів мови оригіналу та відповідних текстів мови перекладу [120, с. 276–277]. Характерною ознакою

такого корпусу виступає «вирівняність» — прямий зв'язок відповідності між зіставними одиницями оригіналу та перекладу (реченнями, абзацами, текстами тощо). При цьому можуть зіставлятися одиниці двох, трьох, чотирьох і т.д. мов.

Інколи паралельний корпус називають перекладним корпусом, утім не всі дослідники погоджуються з такою думкою. Зокрема, М. Бейкер вважає перекладний корпус зібранням перекладених текстів без відповідних оригіналів [109, с. 230–234]. Саме тому, з метою уникнення двозначності у рамках пропонованої роботи використовується термін «паралельний корпус».

Паралельний корпус охоплює оригінали та відповідні переклади однією або кількома мовами (*The Pedant Corpus*, *The Oslo Multilingual Corpus*, база даних *Acquis Communautaire*, система *Linguee*, корпус прикладів слововживань *ABBYY Lingvo*). Залежно від кількості репрезентованих мов паралельний корпус ідентифікується як двомовний, тримовний, чотиримовний тощо.

Паралельний корпус має переваги та недоліки у застосуванні. Головною його перевагою є гарна наочність, що створюється завдяки зіставному анотуванню оригіналу та перекладу. Це дозволяє зручно аналізувати оригінал та переклад шляхом зіставлення відповідних слів і речень. Недоліком паралельного корпусу виступає людський фактор: кожен перекладач може по-різному перекласти оригінал, що, у свою чергу, може поставити під сумнів правильність перекладу. Крім того, перекладачі можуть робити помилки, що зменшує довіру до паралельного корпусу.

Аналіз праць вітчизняних та закордонних фахівців [12, с. 70–74; 13, с. 20; 20, с. 58–60; 49, с. 20–22; 64, с. 368–373; 74, с. 127–129; 91; 108, с. 213–228; 119, с. 122–124; 122, с. 18–21; 126, с. 16–23; 110, с. 126–127] дозволяє інтегрувати можливості застосування паралельних корпусів для досягнення певних практичних цілей, як-от:

- 1) укладання друкованих та електронних перекладацьких словників;
- 2) розробки програм автоматичного машинного перекладу із перекладацькою пам'яттю;

3) використання корпусу для лінгводидактичних цілей (навчання лексики, граматики та ін.);

4) проведення лінгвістичних досліджень тощо.

Таким чином, ресурси одномовних та паралельних корпусів виступають ефективним джерелом для дослідження аспектів актуалізації моделей концептів у дискурсах іноземних мов, що й буде виконано нами далі у наступному розділі.

2 ВНУТРІШНЬОМОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

2.1 Механізми реконструкції та вербалізації окремих різновидів концептів у корпусах дискурсів іноземних мов

2.1.1 Семантико-когнітивне моделювання концептів на базі корпусних ресурсів

Пропонований підрозділ дослідження являє собою новаторську спробу ідентифікації та системного опису актуалізації структури і наповнення етноспецифічного концепту МАЙДАН у німецькомовному дискурсі. Об'єктом дослідження виступає лінгвокультурний концепт МАЙДАН; предметом — базові вектори реалізації його перцептивно-образної складової на матеріалі німецькомовного дискурсу Інтернет-ЗМІ.

Розглядаючи концепт як лінгвістичний об'єкт, важливо виходити з дихотомічного розуміння його сутності. Насамперед, концепт є продуктом індивідуальної або колективної свідомості, маркованим феноменологічною сутністю. Проте у рамках мовознавчих досліджень концепт виступає у вигляді штучного моделювання, що є, по суті, продуктом дослідження концепту, який рефлектує лише ту частину змісту концепту, що підлягає лінгвалізації. Процедурю виявлення та описання такої частини вже традиційно іменують концептуальним аналізом.

Принципове визнання концепту як «одиниці або кванта структурованого знання» [8, с. 29] й виокремлення в ньому універсальних, етноспецифічних та індивідуальних ознак апелюють до аналізу його внутрішньої організації.

Концепт має певну нежорстку структуру, що постає необхідною умовою його існування та входження у концептосферу [79, с. 9]. Незважаючи на відсутність абсолютної думки стосовно структурації концептів та метамовного титулування їх структурних рівнів, загальні доробки когнітологів зводяться до виокремлення поняттєвого (інформаційного, фактуального), образно-чуттєвого та ціннісного

(інтерпретаційного) компонентів [16, с. 7; 50, с. 73; 60, с. 29; 72, с. 713; 78, с. 106; 81, с. 55].

Перцептивно-образна складова концепту пов'язана з індивідуальним і колективним досвідом людини і утворюється: 1) за рахунок перцептивних когнітивних ознак, що формуються у свідомості носія мови внаслідок відбиття ним навколишньої дійсності за допомогою органів чуття (перцептивний образ); 2) образними ознаками, що формуються шляхом метафоричного осмислення відповідного предмета або явища [78, с. 108]. Зокрема у межах поданого дослідження уперше звертаємося до виокремлення та інтерпретації когнітивних образів Майдану із залученням інструментарію когнітивної метафори. Матеріалом дослідження став корпус зі 104 інформаційних статей про події в Україні на Майдані Незалежності 2013–2014 рр., відібраних методом суцільної вибірки з Інтернет-сайтів видань *Netzeitung*, *heise online*, *Golem. de*, *DiePresse. com*, *SPIEGEL ONLINE*, *Reuters. com*, *Berliner Zeitung*.

За параметром виконання тієї чи іншої функції когнітивні метафори традиційно поділяють на онтологічні, орієнтаційні, структурні [66, 117, с. 32–36]. Проте важливо пам'ятати, що метафори не є довільними сутностями, адже вони мотивовані тими структурами, що становлять невід'ємну частину експерієнційного знання. Такими структурами виступають так звані «образ-схеми», що упорядковують наш досвід на доконцептуальному рівні [65, с. 358–359; 115, с. 19–21] та виявляються дієвим засобом для когнітивної інтерпретації метафор.

Структурні метафори забезпечують системність сприйняття й фіксують випадки, коли одне поняття структурується в термінах іншого [66, с. 35]. Так, німецькомовні ЗМІ кваліфікують довготривалі акції протесту в центрі Києва як конфлікт, тож аналіз корпусу медійних текстів виявляє взаємодію концепту МАЙДАН з концептуальною сферою ВІЙНА, у результаті якої вибудовується низка концептуальних моделей (слотів).

Осмислення Майдану як стратегічно важливого військового об'єкта дає підстави виокремити когнітивну метафору МАЙДАН є УКРІПЛЕННЯ:

(1) *Sie fürchten, dass von dort Sicherheitskräfte auf den Maidan vorstoßen könnten (Stern, 10. Dezember 2013).*

(2) *Den ganzen Tag über gab es Gerüchte, dass die Regierung den Maidan stürmen wolle (SPIEGEL ONLINE, 22. Januar 2014).*

(3) *"Wenn wir Seite an Seite am Maidan zusammenrücken, geben wir den Sicherheitskräften nicht die Möglichkeit, den Maidan einzunehmen", zitiert ihn die Nachrichtenagentur Unian (SPIEGEL ONLINE, 18. Februar 2014).*

(4) *Pastorale Chorale hallen über den strategisch wichtigen Maidan, wo noch vor wenigen Wochen Volksfeststimmung und friedliche Atmosphäre herrschte. Unablässig wabern Gerüchte über einen baldigen Sturm des Maidan durch das Internet (Süddeutsche. de, 19. Februar 2014).*

(5) *Polizisten sind am Abend auf den besetzten Maidan vorgedrungen, Spezialeinheiten stürmten das Oppositionscamp, Tausende Demonstranten leisten Widerstand, haben mehrere Gebäude besetzt (Zeit Online, 19. Februar 2014).*

У медійних текстах німецькомовного дискурсу ідентифіковано словосполучення, що свідчать про асоціативний зв'язок майдану у свідомості людини з військовим конфліктом на певній території (об'єктивація метафори МАЙДАН є ПОЛЕ БОЮ):

(6) *Jazenjuk hatte Präsident Janukowitsch von der Rednertribüne zu einem "Waffenstillstand" auf dem Maidan bis zum Mittwochmorgen aufgerufen (heise online, 19. Februar 2014).*

(7) *Der Maidan glich freilich noch immer einem Schlachtfeld... (DiePresse. com, 20. Februar 2014).*

Німецькомовні ЗМІ репрезентують довготривалі акції протесту в центрі Києва наприкінці 2013 й на початку 2014 року, як конфлікт, що об'єктивує сферу концептуального осмислення Майдану як сторони у війні:

(8) *"Das ist nicht richtig, deshalb habe ich beschlossen, nach Kiew zu kommen" Und er will bleiben, bis der Maidan siegt (Die Welt, 27. Januar 2014).*

(9) *Der Kommandant des Maidan Andrej Parubij soll den Sicherheitsrat leiten (Zeit Online, 27. Februar 2014).*

У німецькомовному мас-медійному дискурсі зафіксовано кореляцію концептосфер МАЙДАН та ТЕАТР через актуалізацію слоту МАЙДАН є ВИСТАВА:

(10) *Die archaischen Szenen auf dem Unabhängigkeitsplatz sind aber nur das Spiegelbild einer Archaisierung der Herrschaftsverhältnisse. Und das ist etwas, wovon Dmitri Kisseljow wohlweislich schweigt (Berliner Zeitung, 13. Dezember 2014).*

(11) *Die Szenen auf dem Kiewer Maidan erinnern unseren Russland-Korrespondenten Christian Esch an archaische mittelalterliche Kampfsituationen: Wälle werden errichtet, Wärmefeuere brennen, das Gesetz des Geldes ist außer Kraft gesetzt (Berliner Zeitung, 13. Dezember 2014).*

(12) *Gespensische Szenerie auf dem Maidan: Leiser Gesang der Demonstranten, immer wieder unterbrochen von Explosionen (Zeit Online, 19. Februar 2014).*

В основу розмаїття онтологічних метафор покладено досвід поводження з матеріальними об'єктами, а особливо — з нашим власним тілом [66, с. 51; 117, с. 16], відповідно до чого, одним із базових інструментів пізнання людина обрала людину. Так, у дискурсі мас-медіа індексуються випадки персоніфікації майдану, у яких він виступає агенсом активних дій (МАЙДАН є ЖИВА ІСТОТА / АКТАНТ). При цьому майдан розглядається і як скупчення (множинність) людей-однотумців, і як певне цілісне та централізоване утворення (образ-схема «центр / периферія»), яке має силу та владу:

(13) *"Die Regierung hat bewusst eine Provokation organisiert, um den Unabhängigkeitsplatz mit Blut und Gewalt auseinanderzujagen, und die Proteste und die Aktivisten zu vernichten"* (Berliner Zeitung, 18. Februar 2014).

(14) *Maidan fordert Janukowitschs Kopf* (Stern, 21. Februar 2014).

(15) *"Jetzt kontrolliert der Maidan ganz Kiew"*, betonte Parubij (Zeit Online, 22. Februar 2014).

(16) *Jedes Regierungsmitglied müsse neben dem Parlament auch die Zustimmung des Maidan haben* (heise online, 25. Februar 2014).

Майдан осмислюється як певний часовий відрізок перебігу акції протесту, тож виокремлені нами фрагменти дискурсу дозволяють ідентифікувати концептуальну метафору МАЙДАН є ДІЯ / ПРОЦЕС:

(17) *Dort wird der Maidan als Erwachen der Zivilgesellschaft gedeutet, als Aufbruch in die Zukunft* (Berliner Zeitung, 13. Dezember 2013).

(18) *Es ist wahr, der Kiewer Maidan begann diesmal mit Protesten gegen die Abkehr vom Annäherungskurs an die Europäische Union* (Ostpol. de, 30. Januar 2014).

(19) *"Wird es eine gewaltsame Auflösung des Maidan geben?"*, fragte eine Journalistin am Ende (kleinezeitung. at, 21. Februar 2014).

З феноменом організації простору у вертикальній та горизонтальній площинах пов'язане виокремлення когнітивних орієнтаційних метафор, що актуалізують концепт за векторами "верх-низ", "всередині-ззовні", "передня сторона-задня сторона", "центральний-периферійний" тощо.

Ідеологія Майдану передбачає "захоплення" влади із самого "серця" країни — центру Києва як символу незалежності та влади в Україні (МАЙДАН є ЦЕНТР). Відтворення такого просторового символізму розміщення актуалізується й на сторінках німецької інтернет-преси:

(20) Sie haben Zelte auf dem zentralen Maidan aufgeschlagen, den Platz mit Barrikaden, groß wie Burgmauern, gesichert und sind trotz Eiseskälte bis zu minus 15 Grad selbst dann nicht gewichen, als Spezialeinheiten der Polizei zur Räumung anrückten (Zeit Online, 20. Januar 2014).

Принципові позиції протестувальників та опозиції, взаємодія сторін конфлікту нерідко осмислюється у термінах просторової організації. У вирі подій Майдан починає обіймати домінуючі позиції (МАЙДАН рухається ВГОРУ), а провладні сили поступово зазнають фіаско (ВЛАДА рухається ВНИЗ):

(21) Die Volksfeststimmung vom Anfang ist großer Ungeduld gewichen, zu der auch Vitali Klitschko beigetragen hat, indem er immer wieder Maximalforderungen erhob und Ultimaten stellte, die folgenlos blieben (SPIEGEL ONLINE, 17. Februar 2014).

(22) Der ukrainische Präsident Viktor Janukowitsch soll Medienberichten zufolge unter wachsendem Druck der Opposition am Freitagabend die Hauptstadt Kiew verlassen haben (Aargauer Zeitung, 22. Februar 2014).

Особливістю німецькомовних онлайн-видань, за нашими спостереженнями, є надзвичайно пильна увага до особи Віталія Кличка і як до відомої у Німеччині та усьому світі спортивної постаті, і як до одного з опозиційних лідерів-учасників Майдану. Німецькомовні соціально-політичні Інтернет-шпальти, здається, вдало продовжують відтворення спортивного образу В. Кличка як вольового чемпіона, що не звик програвати, завжди рухається "уперед", "вгору", долаючи усі перешкоди на своєму шляху:

(23) Klitschko versuchte zudem den Druck auf den Staatschef zu erhöhen: "Wenn der Präsident uns morgen nicht entgegenkommt, dann gehen wir zum Angriff über" (SPIEGEL ONLINE, 22. Januar 2014).

(24) Der Oppositionspolitiker Vitali Klitschko erhob schwere Vorwürfe gegen Janukowitsch (Die Welt, 19. Februar 2014).

Таким чином, дослідження метафоричної концептуалізації Майдану у дискурсі німецькомовних ЗМІ виявляє осмислення подій на Майдані Незалежності у термінах війни та театру (воєнних дій), ототожнення майдану із матеріальними сутностями / речами, персоніфікацію майдану (він має силу, воліє контролювати не лише центр Києва, а стати центром революційного руху по всій Україні, одержати гору над тогочасною владою та її прибічниками) тощо. Тож перспективним вважаємо компаративний аналіз актуалізації концепту МАЙДАН у дискурсі ЗМІ локального та інтернаціонального рівнів.

2.1.2 Фреймова схематизація іншомовних концептів на базі корпусних ресурсів

Невід'ємною складовою культурної унікальності народу є його життєвий досвід, накопичений упродовж історії. Подібні надбання узагальнюють народну мудрість, що концептуально вербалізується у вигляді стислих висловів, або паремій.

Паремії, з наукової точки зору, вивчаються пареміологією — філологічною дисципліною про будову та сутність народних висловлювань, що втілюють у собі афористичне, усталене, узагальнене та повчальне відтворення інформації про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, у максимально стислій формі [57, с. 16]. З позицій сучасної лінгвістики, подібними висловлюваннями можуть потенційно виступати прислів'я та приказки, а відтак постає потреба диференціації даних понять для остаточного з'ясування, яка саме з цих двох одиниць постає істинною паремією, а яка являє собою насправді об'єкт дослідження інших наук.

Висвітлення розбіжностей між поняттями «прислів'я» та «приказка» актуалізує питання, за допомогою яких способів можливо відтворити подібні

відмінності. На наш погляд, доцільним методом виявлення відмінних ознак прислів'я та приказки є аналіз їх поверхневої (плану вираження) та глибинної (плану змісту) структур. Опрацювання релевантних джерел [1, с. 240–251; 57, с. 7–31] дозволяє визначити наступний перелік ознак, типових виключно для прислів'я та приказки, що в генералізованому вигляді зводиться нами до двох керівних тверджень:

1) прислів'я — синтаксично членований на блоки за поверхневою структурою (планом вираження) вираз-речення, котрий за глибинною структурою (планом змісту) виступає смисловим та інтонаційно завершеним судженням-настановою, реалізуючи в мовленні номінативну та комунікативну функції на базі лексико-прагматичного заряду, тобто зв'язку «тема — рема»;

2) приказка — синтаксично нечленований на блоки за поверхневою структурою (планом вираження) вираз-словосполучення, котрий за глибинною структурою (планом змісту) виступає смисловим та інтонаційно незавершеним інформативним поняттям, вжитим з метою прикрашання висловлювання, реалізуючи в мовленні лише номінативну функцію на базі лексичного заряду.

Інтерпретація подібних ознак свідчить, що прислів'я знаходяться на порядок вище від приказок: якщо перші виступають еквівалентами суджень у формі інтонаційно та змістовно завершених речень і використовуються для комунікативних потреб, то останні прирівнюються до значення слова та відповідних номінативних особливостей [1, с. 241–242]. Відтак, у межах нашого дослідження ми вважаємо за доцільне категорично розмежовувати прислів'я та приказки як зовсім різні явища, вважаючи прислів'я істинним об'єктом пареміології, а приказку — об'єктом фразеології, унаслідок чого паремією, на нашу думку, виступає лише прислів'я, а не приказка.

Прислів'я — один із різновидів текстів малого жанру, а тому поодиночі їх досліджувати не вважається за можливе. Відтак, постає потреба вивчати прислів'я групами, що укладаються за певними критеріями в цілісні комплекти, або корпуси, які, як зазначалося нами у попередньому розділі, належать до спеціальної науки — корпусної лінгвістики.

Прислів'я — вислови, що не мають прямих перекладацьких відповідників. Відсутність відповідників становить проблему при укладанні корпусу та в його подальшому практичному застосуванні, що актуалізує потребу подолання подібної проблеми. На наш погляд, найбільш доцільним та раціональним способом усунення проблеми відсутності відповідника прислів'я у корпусі є залучення двомовних лексикографічних джерел, де наводяться оригінал прислів'я та його влучний іноземний варіант. Із зазначених джерел прислів'я відбираються парами «оригінал — переклад», унаслідок чого генерується зіставний корпус прислів'їв, який називається паралельним.

У межах нашого дослідження ми плануємо укласти власний паралельний корпус прислів'їв, який надалі застосується для розкриття їх когнітивного, перекладацького та лінгводидактичного аспектів. З цією метою нами укладається власний англо-український паралельний корпус прислів'їв на базі релевантних лексикографічних джерел. Зокрема, нами обирається *Англо-український фразеологічний словник* К.Т. Баранцева [3], із якого методом випадкової вибірки вилучаємо набір прислів'їв — 171 одиницю. Зібраний корпус стає надалі об'єктом когнітивних досліджень, і повний перелік його ресурсів вичерпно подається у розширеній англomовній таблиці А.1 за посиланням <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEOW1KOEpVUVdGRFE/view?usp=sharing> [128].

Фрейм як окремий тип концепту актуалізує питання методології його дослідження. Так, С.А. Жаботинська говорить про доцільність використання тезаурусного методу, що зазвичай застосовується для побудови концептуальних моделей словників-тезаурусів [38, с. 75–77]. Зокрема, для фреймового моделювання концептів вона пропонує використовувати пропозиції п'яти базових фреймів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного), що представлені відповідними схемами.

Будь-який фрейм (за М. Мінським) графічно репрезентується як мережа вузлів та зв'язків між вузлами [123, с. 212]. Серед вузлів фрейму виокремлюються поняття та слоти. Поняття є вершинними вузлами, являючи собою основні,

незмінні елементи фрейму. Рівень, що містить поняття, умовно називається верхнім, або ядром фрейму. Нижчий рівень складається із вузлів, інформація в яких є непостійною, тобто змінною в залежності від ситуації. Такі вузли називаються слотами, терміналами, або периферією. Основу для розуміння стереотипної ситуації задають поняття, які за допомогою зв'язків-пропозицій з'єднуються зі слотами. Конкретизуючи слоти і узгоджуючи їх з поняттями, можна дійти до розуміння цілком визначеної ситуації.

Фреймова репрезентація концептів актуалізує питання методології подібного моделювання на базі корпусу прислів'їв. Для виконання такого завдання доцільним є застосування саме паралельного корпусу прислів'їв, оскільки, по-перше, зіставна відповідність його українських та англійських одиниць уможливує швидке наочне виявлення репрезентованого в корпусі концепту, а по-друге — стає можливим відбір влучних вербалізаторів, що ілюструватимуть слоти фреймової моделі концепту. Відтак, репрезентативність паралельного корпусу в плані відтворення та ілюстрування складових компонентів концепту постає провідним мотивом залучення саме паралельного корпусу для фреймового моделювання концептів, фіксованих у прислів'ях.

У межах фреймового моделювання концептів неабиякий сенс має аналіз глибинної структури прислів'їв — зв'язку «тема — рема». Тема постає інформативним блоком із номінативною функцією, а рема — прагматичним блоком із комунікативною функцією. Іншими словами, тема дає змогу зрозуміти, про що говориться в прислів'ї, а рема — до чого закликається людина, якій адресовано паремію, що постає доцільним підґрунтям для ідентифікації репрезентованого в прислів'ях концепту та визначення концептових складових із подальшим відтворенням його фреймової моделі.

Враховуючи вищенаведені особливості глибинної структури прислів'їв та репрезентативний характер паремійних одиниць паралельного корпусу, ми маємо на меті створити фреймову модель досліджуваного концепту, що буде здійснюватися нами у декілька наступних етапів [93, с. 72]:

- 1) укласти паралельний корпус досліджуваних паремій;

2) визначити глибинну структуру прислів'їв (тема — рема) у межах укладеного корпусу;

3) проаналізувати тема-рематичні відношення глибинної структури прислів'їв; спираючись на найбільш часто повторювану тему прислів'їв, встановити репрезентований концепт, що домінує в паралельному корпусі;

4) використовуючи найбільш часто повторювану тему та рему, змоделювати фреймову структуру репрезентованого концепту, де часто повторювана тема виступатиме інструментом утворення слотів, а часто повторювана рема слугуватиме засобом ієрархічного розгалуження фреймової мережі концепту;

5) відтворити у графічному вигляді фреймову модель ідентифікованого концепту за допомогою мереж базових фреймів та навести ілюстративні засоби вербалізації складових слотів.

Перший етап — укладання власного корпусу прислів'їв — вже згадувався нами вище, а тому відразу розпочинаємо з другого та третього етапів вищенаведеного алгоритму — визначення та розгляд тема-рематичних зв'язків. Аналіз українських та англійських прислів'їв укладеного паралельного корпусу (таблиця А.1 [128]) уможливорює виявлення часто повторюваних тем, що пов'язані із життям людини, інтегруючи в собі її певні особисті якості (кмітливість та спритність, хоробрість, терпіння, розсудливість тощо) та ставлення до життя. Відтак, стає цілком очевидним, що в укладеному паралельному корпусі домінує репрезентований концепт ЖИТТЯ, що, з урахуванням аналізу повторюваних рем, висвітлюється в чотирьох аспектах реального проявлення людського життя — стосунки, робота, цінності та висновки, — які, в свою чергу, стають чотирма гілками розгалуження майбутньої фреймової моделі концепту ЖИТТЯ. Утворена мережа з чотирьох гілок вводиться предметними фреймами «ДЕЩО (ЖИТТЯ) існує ЯК (СТОСУНКИ, РОБОТА, ЦІННОСТІ та ВИСНОВКИ)», у той час як повторювані теми прислів'їв формують фреймові слоти, які втілюють у собі риси людини у виявлених чотирьох аспектах життя та вводяться за допомогою посесивних фреймів «ДЕЩО (СТОСУНКИ) має ЩОСЬ (ДОТРИМАННЯ СЛОВА, САМОКРИТИЧНІСТЬ, ПОВЕРТАННЯ БОРГІВ і т.п.)», «ДЕЩО (РОБОТА) має

ЩОСЬ (ЗГУРТОВАНІСТЬ, ЗАВЧАСНА ПІДГОТОВКА, КМІТЛИВІСТЬ ТА СПРИТНІСТЬ і т.п.)», «ДЕЩО (ЦІННОСТІ) має ЩОСЬ (ГІДНІСТЬ, ХОРОБРІСТЬ, ДРУЖБА і т.п.)» та «ДЕЩО (ВИСНОВКИ) має ЩОСЬ (ПРО КОХАННЯ ТА РОЗЛУКУ, ПРО СКРУТУ, ПРО ВЧИНКИ і т.п.)».

Графічна візуалізація сконструйованої нами фреймової моделі концепту ЖИТТЯ подається на рисунку 2.1. Вербалізація фреймових слотів змодельованого концепту ЖИТТЯ здійснюється за допомогою ілюстративних паремій, що репрезентують відповідні вузли фрейму і на основі яких безпосередньо відбувався власне сам процес моделювання. Перелік подібних засобів вербалізації наводиться у розширеній англійській таблиці Б.1 за посиланням <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEb2lYOWIyN0dhWjQ/view?usp=sharing> [129].

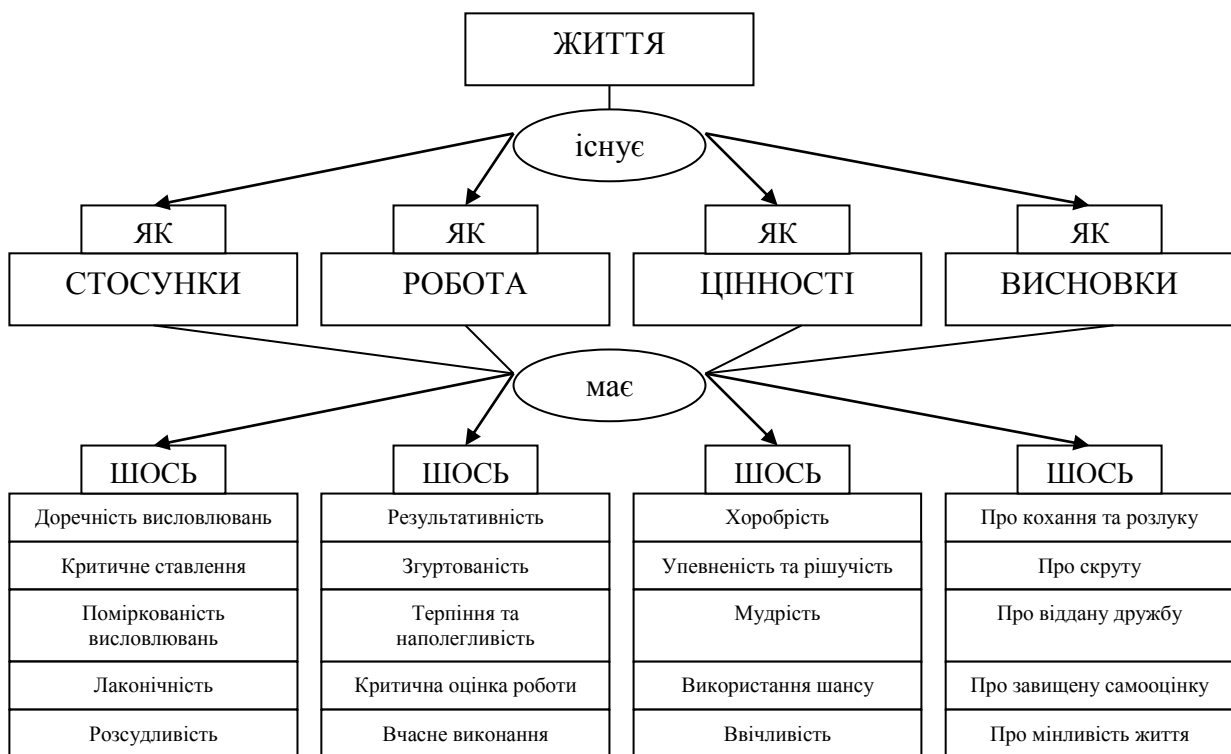
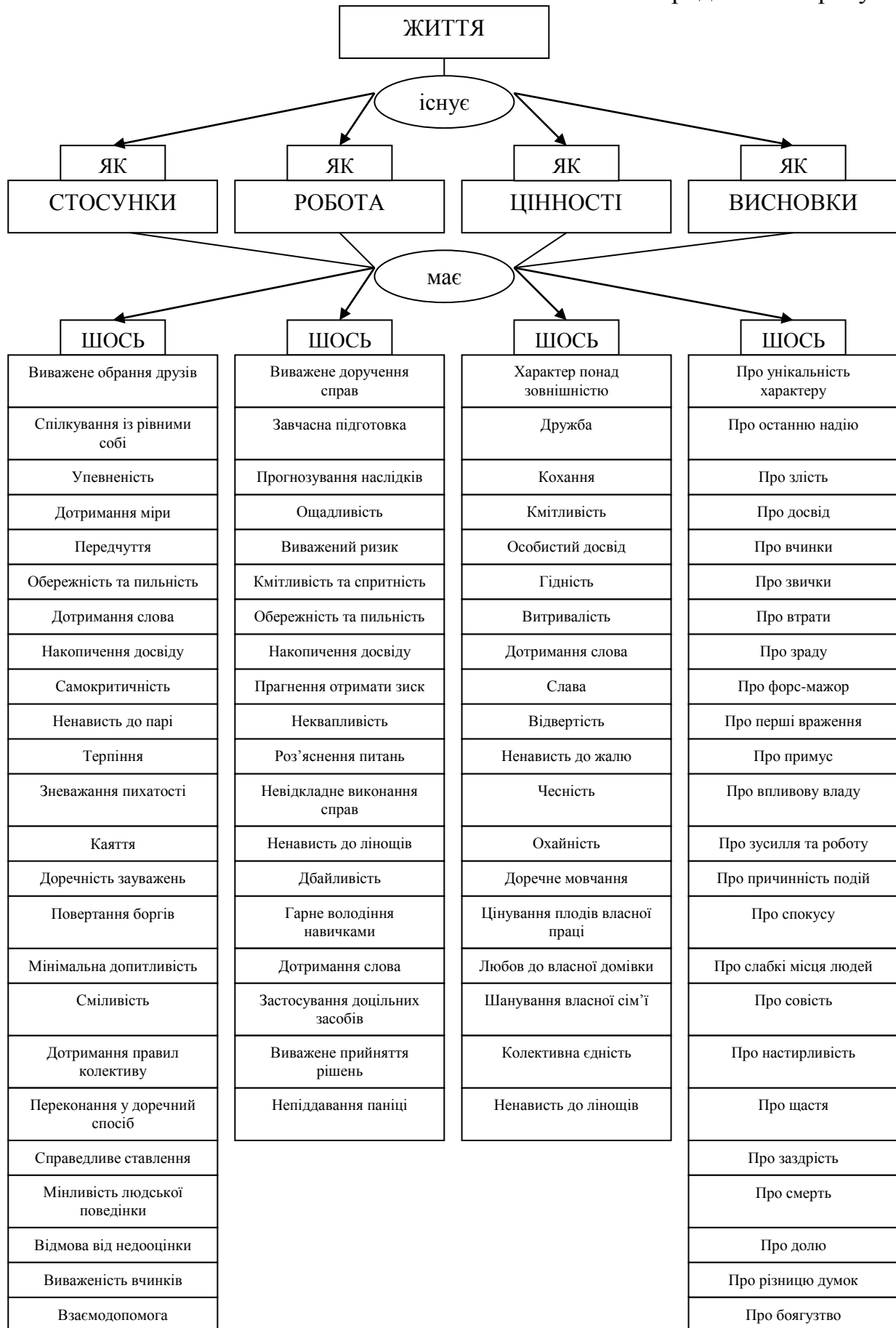

Рисунок 2.1 – Фреймова модель концепту ЖИТТЯ

(сконструйована на матеріалі паралельного корпусу прислів'їв)

Продовження рисунка 2.1

Варто зазначити, що практичне застосування даного алгоритму не обмежується лише прислів'ями. Пареміологія оперує ще одним різновидом одиниць, які можуть підпадати під використання в процесі генерування фреймових моделей концептів. Такими одиницями виступають афоризми.

Афоризми являють собою стійкі книжні вирази, що стисло і оригінально відтворюють думку автора щодо певного життєвого явища або філософського поняття [1, с. 242]. Відтак, афоризми схожі на прислів'я за будовою та функціями — репрезентуються як завершені судження й використовуються для комунікативних потреб, — однак відрізняються за походженням: якщо прислів'я постають народними виразами, то афоризми є авторськими.

Зважаючи на розбіжність прислів'їв та афоризмів лише в плані походження, ми вважаємо за доцільне застосовувати і афоризми для фреймового моделювання концептів на базі корпусу. З метою підтвердження нашої позиції пропонуємо заново змоделювати концепт, скориставшись згенерованим алгоритмом у руслі афоризмів із поясненнями кожного кроку дій, а для посилення універсальності та практичності його застосування здійснимо конструювання концепту англійською мовою.

Перший етап. Укладаємо корпус афоризмів. На відміну від прислів'їв, авторство яких є невідомим, афоризми вигадуються людьми у конкретній галузі — філософії, політиці, економіці, фізиці і т.д., — що звужує рамки відбору одиниць для будовання корпусу, вимагаючи визначення сфери, звідки афоризми будуть вилучатися. Як приклад оберемо галузь політики і укладемо корпус політичних афоризмів англійською мовою: нами із ресурсів віртуального корпусу (тобто, мережі Інтернет) вилучаються політичні афоризми, які подаються нами в англійському вигляді у розширеній англійській таблиці 2 за посиланням <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEYTIxMm5ib0dhV2M/view?usp=sharing> [130].

Другий та третій етапи. Аналізуючи афористичні тема-рематичні зв'язки, стає очевидним, що тема висвітлює чесноти, якими має бути наділений політик, у той час як рема спонукає до думки, у яких саме аспектах подібні риси проявляються — робота, цінності та висновки. Тобто, в корпусі знову-таки

репрезентується концепт ЖИТТЯ, однак в даному випадку, зважаючи на політичний характер афоризмів, концепт модифікується і отримує назву ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ (POLITICAL LIFE).

Четвертий і п'ятий етапи. Часто повторювана рема ділить концепт на три гілки, що вводяться пропозиціями предметного фрейму «SOMETHING (POLITICAL LIFE) exists AS (WORKING RELATIONS, VALUES, CONCLUSIONS)». Часто повторювані теми вводять слоти, котрі розкривають риси політика у даних гілках, що відтворюється пропозиціями посесивного фрейму «SOMETHING (WORKING RELATIONS, VALUES, CONCLUSIONS) has SOMETHING (PROMISING REASONABLY, KEEPING ONE'S WORD, ABOUT ELECTION LIE, etc.)». За таким принципом конструюється фреймовий концепт POLITICAL LIFE, візуальна модель якого подається на рисунку 2.2 із переліком відповідних вербалізаторів у таблиці 2 за посиланням [130].

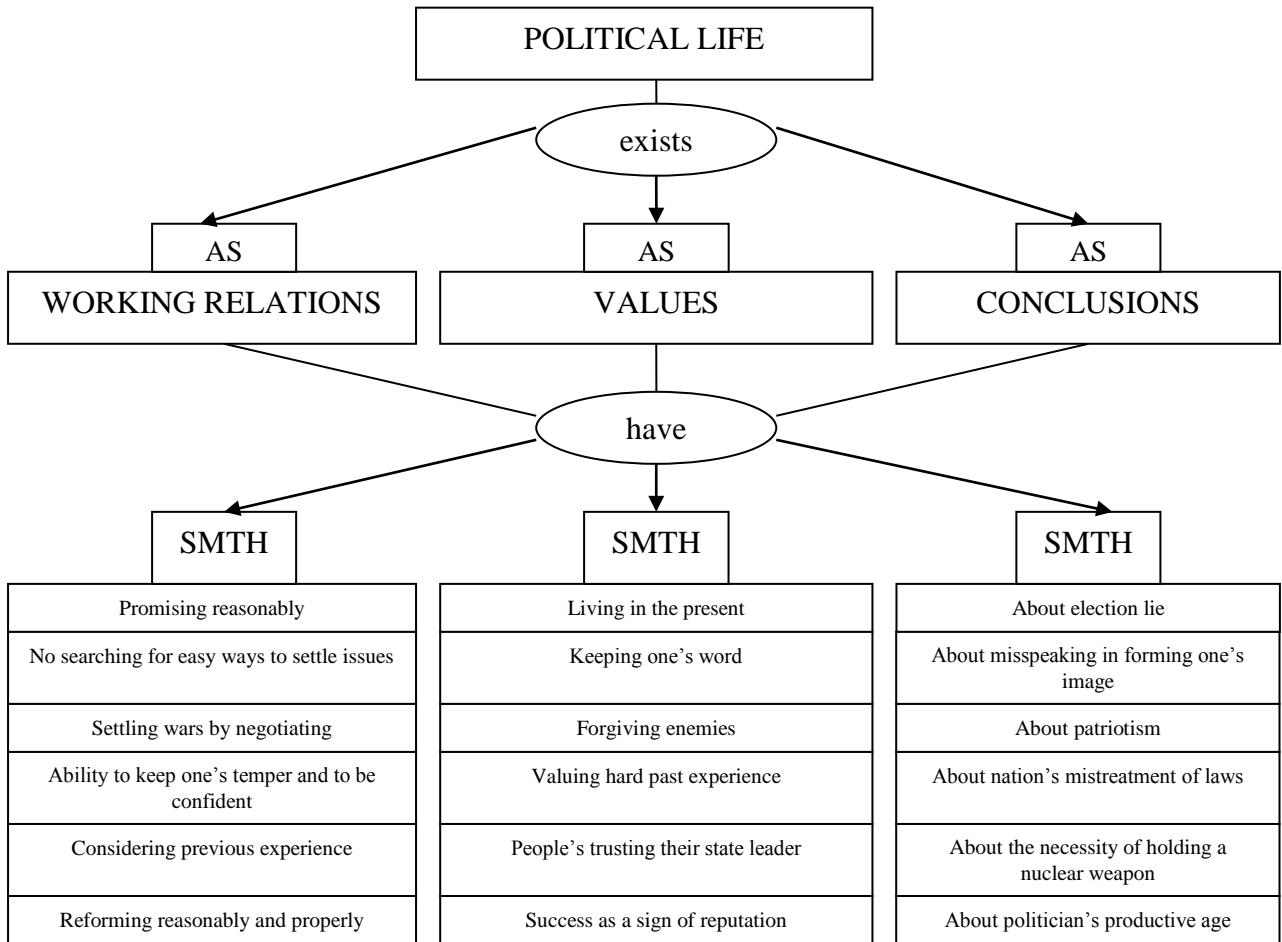
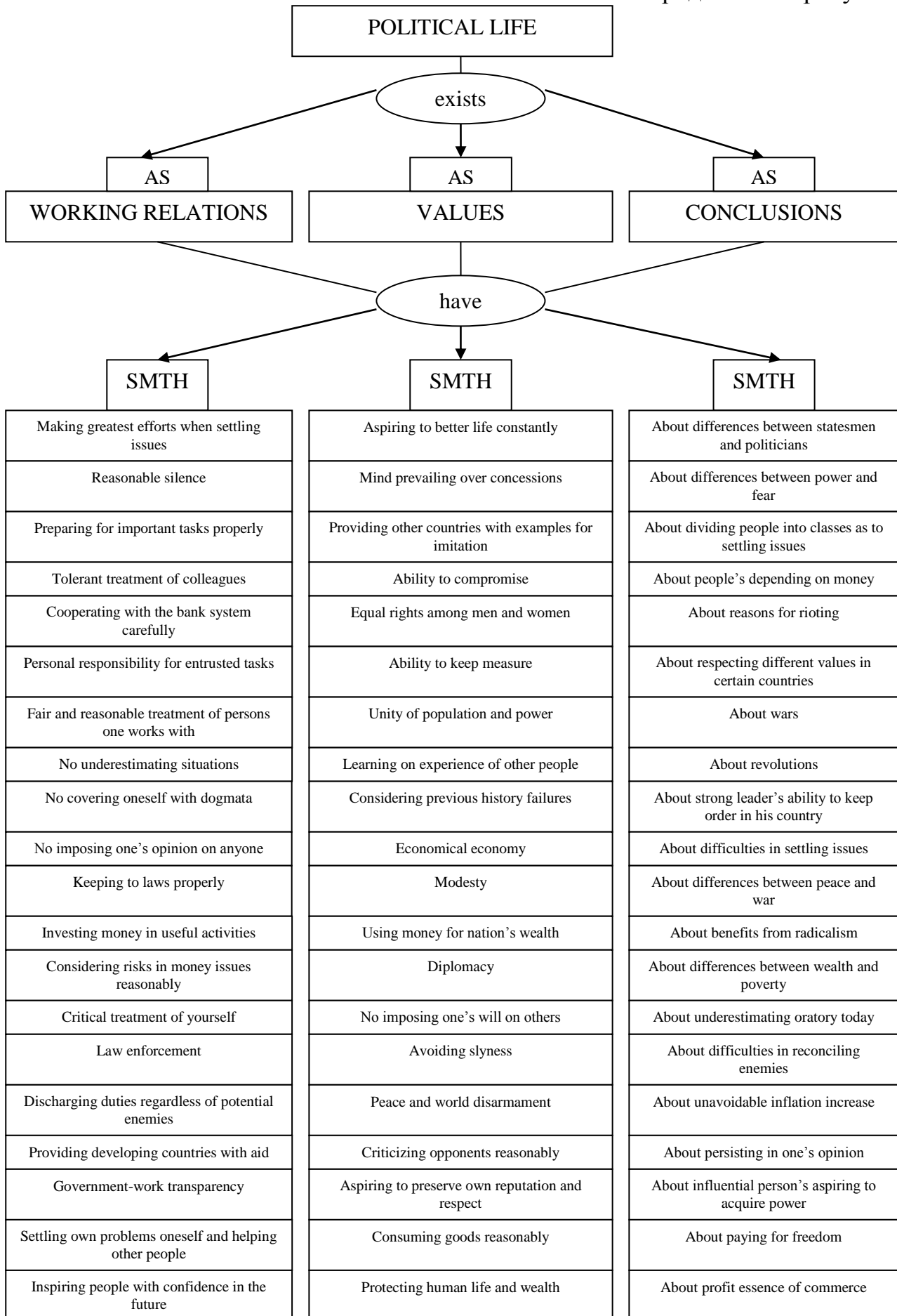
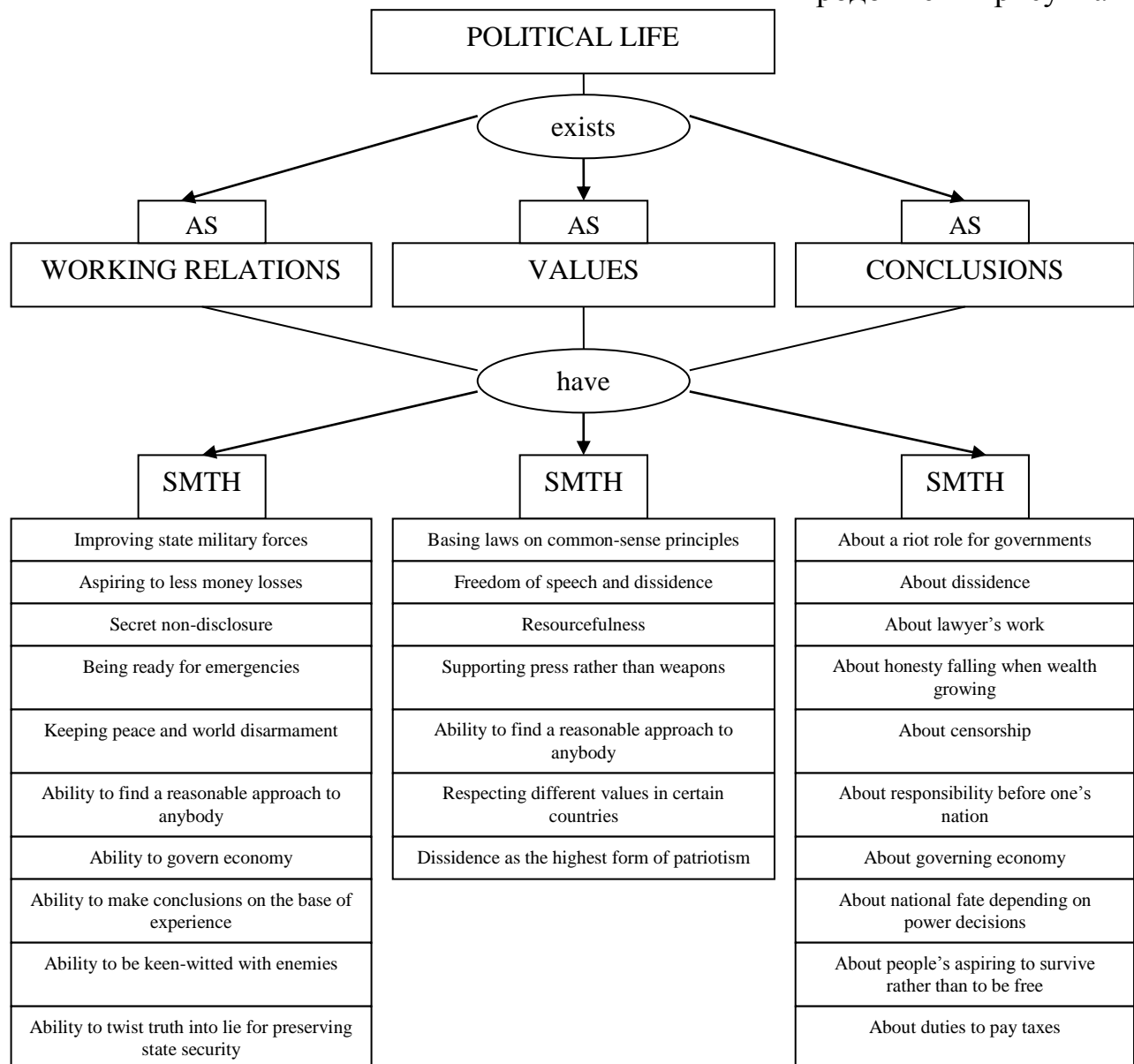

Рисунок 2.2 – Фреймова модель концепту POLITICAL LIFE (сконструйована на матеріалі корпусу афоризмів)

Продовження рисунка 2.2

Аналогічно до політичних афоризмів, фреймове моделювання концепту ЖИТТЯ можливо здійснити і за допомогою афоризмів іншого поля, наприклад філософського. Як зразок, пропонуємо змоделювати фреймовий концепт ЖИТТЯ на базі нашого власного корпусу афоризмів Фрідріха Ніцше, вербалізатори яких знаходяться в системі *Google Drive* мережі Інтернет за посиланням <https://drive.google.com/open?id=0B4bPc2s3vyCEQ2NsRXMzNV9aOHc> [131].

Аналіз тем та рем окремих афоризмів Ніцше із укладеного корпусу [131] уможлиблює встановлення ознак, притаманних людському життю (теми), а також сфер, у яких людське життя проявляється (реми). Відтак, часто повторювані реми утворюють три гілки, або субфрейми, фреймового концепту HUMAN LIFE

(ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ), котрі наповнюються слотами, що представляють окремі риси людського життя, визначені на базі часто повторюваних тем. Зрештою, отримуємо концепт HUMAN LIFE, мережа якого відтворюється в ієрархічному порядку шляхом пропозицій предметних та посесивних фреймів. Спочатку фреймове поняття HUMAN LIFE поділяється на три складові субфрейми — SINGLE LIFE, MARRIED LIFE та PUBLIC LIFE, — що здійснюється згідно з пропозиціями предметного фрейму «SOMETHING (HUMAN LIFE) exists AS (SINGLE LIFE, MARRIED LIFE and PUBLIC LIFE)». Надалі утворені три гілки людського життя, втілені в субфрейми, поділяються на складові субфрейми нижчого порядку, що вводять окремі аспекти їх аналізу — NIETZSCHE'S ANALYZING HUMAN DEEDS AND CHARACTER та NIETZSCHE'S ADVICE HOW IT IS REASONABLE TO LIVE (фрейм SINGLE LIFE), а також LOVE RELATIONS і FAMILY LIFE (фрейм MARRIED LIFE), — у той час як фрейм PUBLIC LIFE не поділяється на субфрейми. Усі ці елементи відтворюються пропозиціями посесивного фрейму «SOMETHING (SINGLE LIFE) has SOMETHING (NIETZSCHE'S ANALYZING HUMAN DEEDS AND CHARACTER)» тощо, що зрештою надає слоти, котрі описують сутність вищих субфреймів (до речі, слоти також вводяться пропозиціями посесивного фрейму).

Змодельований фреймовий концепт HUMAN LIFE графічно відтворюється у формі схеми (рисунок 2.3), слоти якого (таблиця 2.4) вербалізуються афоризмами Ніцше з укладеного нами корпусу [131].

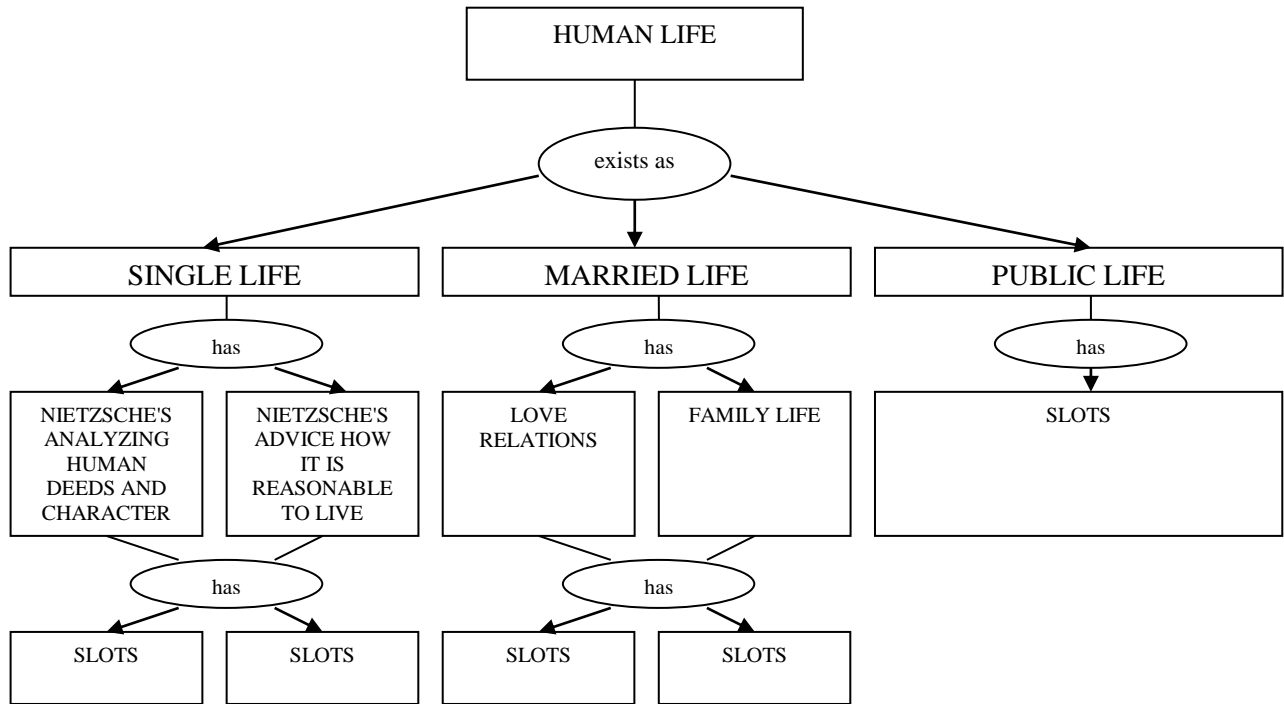

Рисунок 2.3 – Фреймова модель концепту HUMAN LIFE
(сконструйована на базі афоризмів Фрідріха Ніцше)

Таблиця 2.4 – Слоти субфреймів змодельованого концепту HUMAN LIFE

Посесивний фрейм SINGLE LIFE

Субфрейм NIETZSCHE'S ANALYZING HUMAN DEEDS AND CHARACTER

Слот
When you know you life purpose, you will find a way out of any emergency
Valuable experience is obtained from the life past rather than from books.
People learn to live by their past mistakes and endured emergencies
It is only older age that understands and analyzes life difficulties properly
Honor is what you achieved rather than your origin
Bad deeds are not forgotten reminding us constantly of them
People actually dislike stealing and committing crimes for surviving
People constantly want higher wealth, success and happiness
Only strong people succeed in surviving and wealth
People can never be content with their life till the end
Human envy is eternal
Money spoils people
All people are spoiled and nobody of them is sacred and sinless
Poverty teaches people how to survive
Death is the grand leveler
Happiness and delight help to forget temporarily about one's problems
In human life delight and sorrow go in turn
People always aspire to eternal life suffering from it
People are highly valued for convincing, resolution and courage

A crowd's common opinion is usually false
Heroism inflamed by self-conceit gradually destroys a person's soul
There is no common idea what is actually evil or good — everything depends on a certain person
Any invincible human has a weak spot
A talented person is mad
The most difficult thing is to know oneself
People's actions usually depend on the opinion of the surroundings to them
People's committing actions often depends on their position in the social hierarchy
People aspire to glory
People like a passion for achieving an aim rather than an achieved aim itself.
People respect somebody's reproach rather than praise
People never want to leave the beloved
Each human is unique
Deeds for the sake of love are unique
People become tyrants because of constant problems and sufferings
Philosophers got used to analyzing life of modern people only
Human habits are difficult to be changed
People dislike when their surroundings teach them how to live properly
People regard their views and decisions as the truest ones
Human is the worst enemy for himself
Clever and wise people can also err
People can perform many things for their true friends
People are often lonely because of ultimate disappointment in the surroundings, which makes them trust nobody
People die of loneliness and lack of love
Self-conceit cannot be eradicated from human soul
Feeling sorry for the poor is disgrace but people give alms to increase their self-conceit
Generous and kind people are usually exploited by the others to obtain benefit and increase self-conceit
If a person exploits you, he is morally weak in life
It is a face rather than speech that reveals whether people lie or tell the truth
Some people's trust and self-conceit increases by telling always truth on principle
Mocking is the worst human punishment, torture and humiliation
People hate worthy enemies and mock at weak persons
One dislikes telling truth because it is usually humiliating or shameful
Some people prefer defending while the others like attacking
Irresolute people want to be loved rather than to love
People always want to revenge their offence on offenders
People aspire to absolute freedom

Продовження таблиці 2.4

Посесивний фрейм SINGLE LIFE

Субфрейм NIETZSCHE'S ADVICE HOW IT IS REASONABLE TO LIVE

Слют
Live for the day and do not regret
Act how you find reasonable rather than polite, moral or conventional
Be ready for unforeseen emergencies
Keep measure and do not get a swollen head when reaching success and glory
Achieve new aims constantly if there is any opportunity

Succeed in achieving your aim without any help
Do not help the weak — make them settle their problems themselves
Never lose your dignity in conflicts
Respect your enemies
Be capable of answering by proper words to make people interested in dealing with you
Be capable of proving your point of view by giving proper arguments
Act confidently and you will succeed
Use courage for defeating only proper people
Do not be silent when settling problems
Do not waste you efforts.
Sometimes forget temporarily about your problems and relax
Enjoy each moment of happiness
Treat people in a manner they deserve it
Do not wait for benefiting from your virtues
Be kind and generous only to a proper extent, otherwise you will be slighted
Think properly before marrying somebody
Do not try to teach somebody if it is impossible to change their behavior for better
If you want to revenge an offence on somebody, tell the truth openly about them
Search for people who will value your efforts
Do not show off your achievements and self-conceit

Продовження таблиці 2.4

Посесивний фрейм MARRIED LIFE

Субфрейм LOVE RELATIONS

Слут
People lose their mind in love
Women like self-confident and determined men
Men like women because of an interest and desire to win their heart
A beloved woman is the best
A loving woman is ready for any sacrifice
Women revenge because of love more brutally than men
Women can only love rather than to be a friend because they feel constrained
An ideal woman is found seldom
Women show openly their real attitudes and love to men only when jealousy or hatred are filled in them
Women are respected for their more natural temper as well as for abilities to hide their evil intentions under smiles
Women dress up for men who are chief for them
Love to a partner consists in passion for him rather than in compassion for him
There are conflicts in any love relations
If a person loves truly, he can live his all life even in unreciprocated relations to make somebody happy
Love is cruel if a man just wants to satisfy his own desires rather than to make his woman happy or glad
Women behave too arrogantly if nobody loves them
People often need partners only to have a sex rather than to have relations themselves
Chastity is underestimated today
Women often hate other women because of the former's incapability of charming men
Women are much more sensual than men

Women feel men rather than understand them
Women have a strong sexual desire but are ashamed to reveal it
Human dignity consists in loving rather than in being loved
A hating man is full of anger while a hating woman is full of stupidity to commit mad deeds
Men like loving while women prefer being loved
Men like women with drawbacks
Only a skilled and ideal man can awaken femininity in a woman
The more men ignore women, the stronger love is.
Deeds for the sake of love are unique
Obligatory love mutuality reveals human vanity
Love merit is the greatest self-conceit
Demand for too much things makes love intolerable

Продовження таблиці 2.4

Посесивний фрейм MARRIED LIFE

Субфрейм FAMILY LIFE

Слот
Think properly before marrying somebody
Before marrying somebody consider your wife's temper and appearance in the next 20 years
Marriage makes spouses endure each other for the whole life
Marriage imposes new responsible duties and limits on people
In course of time spouses dislike marriage itself and each other's character
A good marriage is based on mutual understanding and ability to compromise
There are conflicts in any marriage
A husband should be a breadwinner while a wife should be his support
If you do not love a spouse and are fed up with that, it is better not to endure and leave him or her
A true love forgives a spouse for unfaithfulness
Bringing up a child parents inspire them with a huge love
Children should be better than their parents who have to provide them with all possibilities to achieve wealth
Sons are similar to their fathers by character
In the family a wife understands her children better than a husband and behaves more reasonably as well
Men like loving while women prefer being loved

Продовження таблиці 2.4

Посесивний фрейм PUBLIC LIFE

Слот
Crowd cannot think reasonably and its common opinion is usually false
Crowd distorts personal human opinion by imposing its own one
Society cannot live without attempts to change their life
Religion and science are not connected with one another at all
Religion distorts reality
Power always subdues religion
Moral prevails over religion; they are different things
Weighed and slow decisions rule the state
Power achieves its aims by any possible means.

Nations will always find flaws in their states
Power usually lies to population
Nation always aspires to life improving in future
A public person is always surrounded with gossip
History is created by truly great people
Any power problems are settled and eradicated evolutionally
Both spiritual growth and decline clash in society
People should improve in course of society and power changes
Culture is full of chaos
Law is not eternal and perfect

Таким чином, згенерований та реалізований нами алгоритм фреймового моделювання концептів переконливо доводить, що репрезентовані у паремійних корпусах концепти моделюються за допомогою пропозицій двох базових фреймів — предметного та посесивного, — із яких перший здійснює розгалуження концепту, у той час як другий вводить відповідні слоти. Універсальна практичність алгоритму підтверджується залученням прислів'їв при першому моделюванні та афоризмів при другому і третьому.

2.1.3 Фрейм-сценарій як особливий випадок концептуальної репрезентації лінгвокультурних явищ

У рамках даного розділу матеріалом дослідження виступає корпус із 262 статей чотирьох британських інтернет-ЗМІ, а саме: *BBC News* (24 статті), *The Guardian* (211 статей), *The Independent* (21 стаття), *The Telegraph* (6 статей). Вибірка статей здійснювалася за різними принципами. Зокрема, для видання *The Guardian* було застосовано метод суцільної вибірки з архіву новин про події в Україні за період з 21.11.13 до 18.03.14 (з моменту призупинення Кабінетом Міністрів України процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і до проведення референдуму в анексованому Криму). Для решти інтернет-ЗМІ (*BBC News*, *The Independent*, *The Telegraph*) було застосовано метод пошуку за ключовими словами *Euromaidan* та *Maidan*, після чого було відібрано статті за період із 21.11.13 до 18.03.14.

Беручи до уваги вищезазначені критерії класифікації лінгвістичних корпусів, стає можливим визначення типології укладеного корпусу. Пропонований корпус представлений статтями із британських інтернет-ЗМІ про події в Україні з листопада 2013 року до березня 2014 року, що допомагає диференціювати його як письмовий (за типом даних), англomовний (за мовою текстів), одномовний (за «паралельністю»), змішаний (за «літературністю»), публіцистичний (за жанром), архівний (за структурою), повнотекстовий (за об'ємом текстів), синхронічний (за хронологічним аспектом). Даний корпус не містить розмітки і призначений для ілюстрації фреймових моделей концепту МАЙДАН певними посиланнями на статті британських інтернет-ЗМІ, що надає змогу визначити наш корпус як нерозмічений (за розміткою) та ілюстративний (за призначенням). Корпус використовується виключно для здійснення дослідження, а тому він є закритим (за доступністю). Крім того, сформований корпус є загальним (за спільністю) та статичним (за динамічністю).

Фрейм-сценарій виступає певною послідовністю фреймів із каузативним зв'язком, що репрезентують розгортання подій у часі. Саме тому для моделювання фрейму-сценарію МАЙДАН на матеріалі корпусу британських інтернет-ЗМІ доцільно побудувати декілька фреймів, зобразити їхню структуру, що уможливило їхнє упорядкування для створення загальної моделі досліджуваного концепту.

За об'єктивно існуючими українськими даними, Майдан являв собою масову багатомісячну акцію протесту в центрі міста Київ, що розпочалася 21 листопада 2013 року і тривала до лютого 2014 року. Причиною таких протестів стало рішення Кабінету Міністрів України про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з метою посилення співпраці з Росією.

Спочатку протести були спрямовані на відновлення процесів євроінтеграції, однак після 16 січня заворушення набули антипрезидентського та антипарламентського характеру, що наприкінці лютого 2014 року призвело до зміни державної влади.

У якості основних причин такого розвитку подій називають соціальну несправедливість, величезну поляризацію доходів і рівня життя населення України, а також розгул корупції, що пронизувала виконавчу та судову владу, правоохоронні органи [127].

Аналізований у поданій роботі фрейм-сценарій МАЙДАН відтворюється у вигляді взаємодії концептів ВЛАДА та МАЙДАН, каузальне поєднання яких репрезентоване на рисунку 2.5.

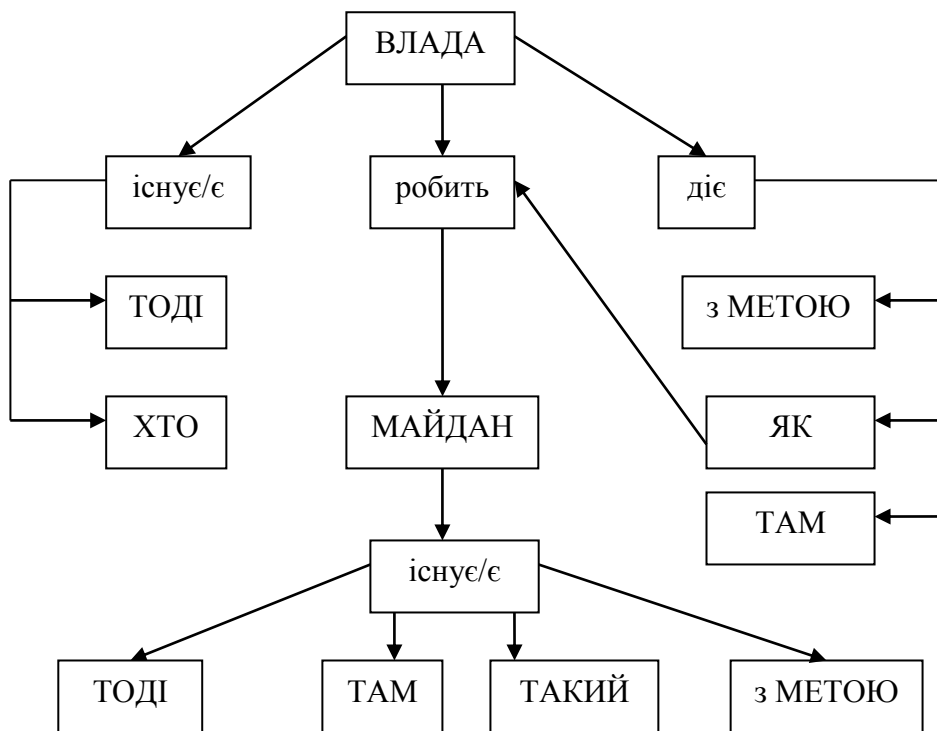

Рисунок 2.5 – Каузативне поєднання концептів ВЛАДА та МАЙДАН

Подібне каузальне поєднання концептів ВЛАДА та МАЙДАН знаходить відтворення й у британському дискурсі інтернет-ЗМІ.

Концепт ВЛАДА може бути репрезентований через предметний фрейм із пропозиціями «ДЕЩО існує/є ХТО і ТОДІ», а також схему процесу акціонального фрейму із пропозиціями «ДЕЩО діє ЯК, ТАМ і з МЕТОЮ»:

*(1) Protestors took to the streets of Kiev and other cities after **President Victor Yanukovich's government** announced on 21 November that it was "suspending"*

preparations to sign an association agreement with the European Union (The Guardian, Tuesday, 3 December 2013).

(2) The protests in Ukraine started on 21 November when Yanukovich rejected a deal that would have led his country closer to integration with the European Union, instead drawing the country closer to Russia, which rewarded him with a multibillion-dollar stimulus package and the promise of cheaper gas imports (The Guardian, Thursday, 20 February 2014).

Хронологія подій актуалізує появу Майдану як реакцію на дії тогочасної влади, що відтворюється пропозицією акціонального фрейму каузативної схеми «ДЕЩО-каузатор робить ДЕЩО-фактив ЯК»:

(3) Demonstrations began after Yanukovich backed away from a trade deal with the EU, citing the importance of ties with Russia (The Guardian, Wednesday, 4 December 2013).

Початок акцій протесту на Майдані Незалежності у листопаді 2013 року об'єктивується через предметний фрейм із пропозиціями «ДЕЩО існує/є ТАКИЙ, ТАМ, ТОДІ і з МЕТОЮ».

(4) Pro-European protests in Ukraine, known as Euromaidan, started almost two months ago when the country's government abruptly stopped preparations for free trade deal with Europe under Russian pressure (The Guardian, Sunday, 19 January 2014).

(5) Ukraine's current anti-government movement began in protest at Yanukovich's decision in late November to pull out of a landmark treaty with the EU, but has expanded to demand his resignation (BBC News, 19 January 2014).

Таким чином, виникнення концепту МАЙДАН зумовлене каузативною дією концепту ВЛАДА, що в узагальненому вигляді можна зобразити пропозицією

акціонального фрейму каузативної схеми «ДЕЩО-каузатор робить ДЕЩО-фактив ЯК».

Як відомо, 24 листопада 2013 року відбувся найбільший мітинг опозиції за період президентського правління В. Януковича. За його результатами було сформовано нові вимоги Майдану: відставка уряду М. Азарова, прийняття євроінтеграційних законів, підписання Угоди про асоціацію з ЄС, звільнення Ю. Тимошенко [127].

Розгортання вищезгаданих подій дозволяє змоделювати нову фреймову структуру контактної взаємодії концептів МАЙДАН і ВЛАДА (рисунок 2.6).

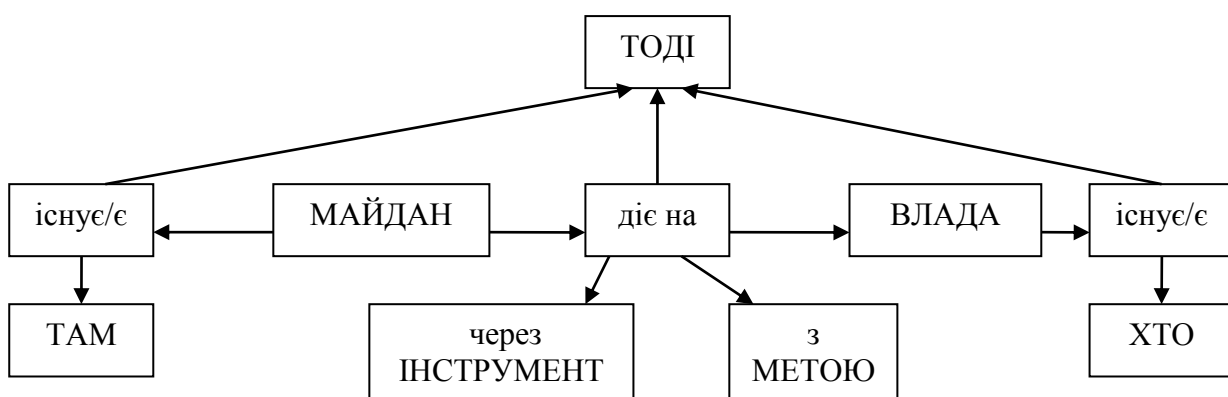

Рисунок 2.6 – Контактна взаємодія концептів МАЙДАН і ВЛАДА:
фрейм «24 листопада»

Утворена фреймова структура контактної взаємодії концептів МАЙДАН і ВЛАДА відтворюється за допомогою двох предметних та одного акціонального фреймів.

Предметний фрейм концепту МАЙДАН представлений двома схемами – локативною та темпоральною, що утворюються через пропозиції «ДЕЩО існує/є ТАМ і ТОДІ». Предметний фрейм концепту ВЛАДА репрезентується двома схемами – буттєвою та темпоральною, що відтворюються за допомогою пропозицій «ДЕЩО існує/є ХТО і ТОДІ». Акціональний фрейм вищезазначеної моделі виступає зв'язною ланкою між концептами МАЙДАН і ВЛАДА, зумовлюючи їхню контактну взаємодію. Даний фрейм відтворюється за допомогою пропозиції контактної схеми, що розширюється додатковими слотами:

«ДЕЩО-агенс діє на ДЕЩО-пацієнс через ІНСТРУМЕНТ, ТОДІ і з МЕТОЮ» (при цьому ІНСТРУМЕНТ виступає принципово новим слотом):

(6) *The protesters marched through **the streets of Kiev** as part of a nationwide day of protest chanting the slogans "Out with the gang!" and "Ukraine is Europe" and singing songs popular during the Orange revolution. **Tens of thousands of people** held a peaceful meeting **on European Square** demanding Yanukovich **abolish the decree and sack the government** (The Guardian, Sunday, 24 November 2013).*

(7) *But after the meeting, **several hundred protesters** rushed to the **government headquarters** demanding the **government's resignation** and that of the **presidential administration**. The protesters also demanded **parliament** hold an unscheduled meeting this week to **pass two laws needed for the EU association deal**, including a law that would ensure **Tymoshenko's release** (The Guardian, Sunday, 24 November 2013).*

Аналізуючи репрезентацію концептів ВЛАДА і МАЙДАН у британських виданнях, можна помітити, як змінюється лексичне наповнення деяких слотів у порівнянні з відомими нам даними. Новоутворений слот ІНСТРУМЕНТ концепту Майдан заповнюється одиницями *tens of thousands of people, several hundred protesters*; слот ХТО концепту ВЛАДА заповнюється одиницями *parliament, government, presidential administration*, а слот МЕТА розширюється за допомогою елементів *to sack the government, Tymoshenko's release*.

За наявною інформацією, у ніч проти 30 листопада було віддано наказ про застосування сили для розгону Євромайдану в Києві, під час якого силовики застосовували вибухові пакети, били людей кийками, скидали їх на землю з постаменту Незалежності та давили ногами. Серед протестувальників було багато поранених [127].

Новоутворена контактна взаємодія концептів ВЛАДА та МАЙДАН (рисунок 2.7) репрезентується двома предметними та одним акціональним фреймами.

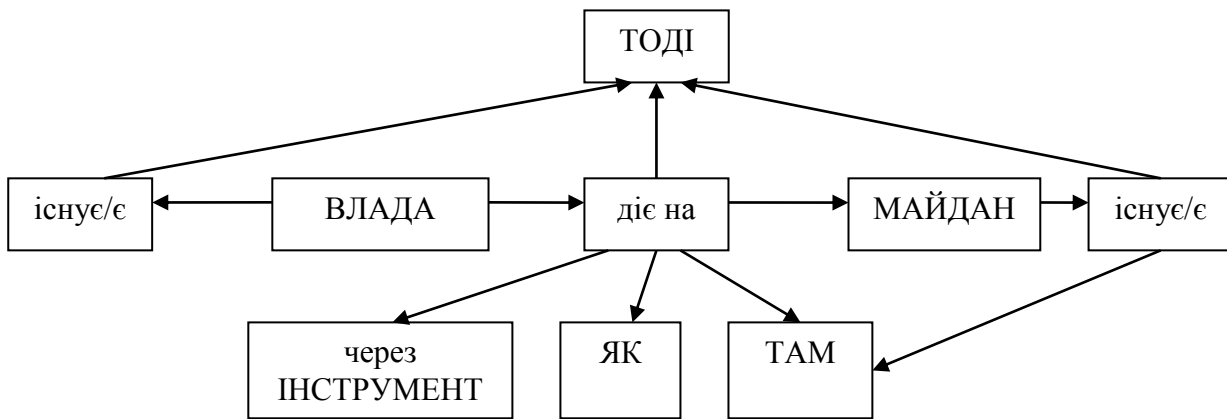

Рисунок 2.7 – Контактна взаємодія концептів ВЛАДА і МАЙДАН:
фрейм «30 листопада»

Предметні фрейми концептів ВЛАДА і МАЙДАН представлені спільною темпоральною схемою «ДЕЩО існує/є ТОДІ». Натомість акціональний фрейм контактної схеми концепту ВЛАДА має незмінний слот ТАМ, а також змінні слоти ІНСТРУМЕНТ і ЯК, що отримують нове наповнення:

(8) *About 500 police officers descended on the square at 4am on Saturday, attacking protesters with truncheons* (The Guardian, The Observer, Sunday, 1 December 2013).

(9) *Some of the protesters were bleeding from their heads and arms after riot police beat them with truncheons* (The Guardian, Sunday, 1 December 2013).

(10) *Sunday's demonstration was further fuelled by anger about the violent dispersal of several hundred protesters at Independence Square early on Saturday* (The Guardian, Sunday, 1 December 2013).

Подальший хід подій на Майдані загострюється. Ключову роль починає відігравати опозиція, лідерами якої виступають В. Кличко, О. Тягнибок та А. Яценюк. Акцент протестів набуває нового вектору: замість євроінтеграції Майдан вимагає відставки уряду М. Азарова, лікування Ю. Тимошенко за кордоном, звільнення заарештованих 1 грудня протестувальників, порушення карних справ проти силовиків. 11 грудня силовики здійснили спроби штурму

Майдану та КМДА, однак за допомоги тисяч киян агресію вдалося придушити. Паралельно у Києві відбуваються акції Антимайдану (проплачені мітинги проти євроінтеграції на підтримку чинної влади) та Автомайдану (пробіг колони автомобілів, що рухається до будинків високопосадовців з метою змусити чиновників виконати вимоги Майдану [127]).

Оновлена модель контактної взаємодії концептів ВЛАДА і МАЙДАН (рисунок 2.8) репрезентована двома предметними та двома акціональними фреймами.

Фрагменти англомовного дискурсу актуалізують незмінне наповнення слоту ТАМ, у той час як наповнення інших слотів відзначається динамічністю:

*(11) Yanukovych said he was ready to talk with the **opposition**, but Vitali Klitschko said that only the **president's resignation** and snap **parliamentary and presidential elections** would suffice* (The Guardian, Wednesday, 11 December).

*(12) **Thousands of riot police** squared up to the protesters outside to prevent any attempt to storm the building* (The Guardian, Tuesday, 3 December 2013).

*(13) Police amassed on all sides of the square housing the protest camp which has been the centre of protests that have gripped Kiev **for the past two weeks**. On the north side of the square, **several hundred riot police** rushed a barricade that has been in place for 10 days* (The Guardian, Wednesday, 11 December 2013).

*(14) The trio demanded that **Yanukovych sack Azarov**, as well as **punish those responsible for using force*** (The Guardian, Friday, 13 December 2013).

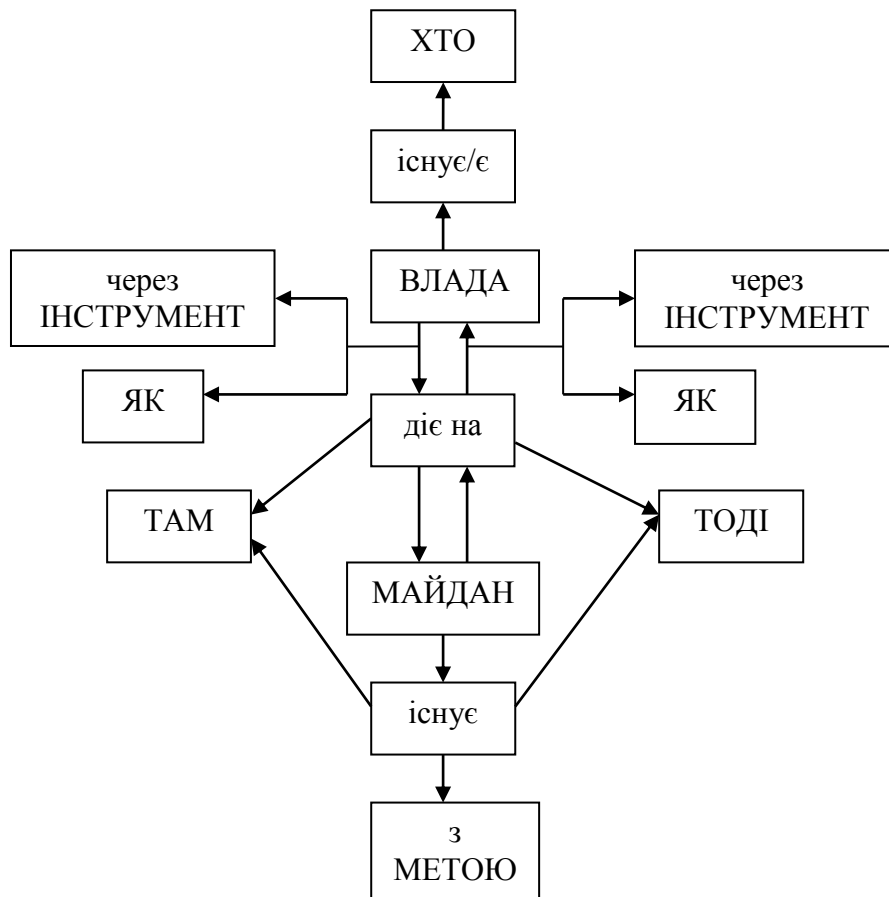

Рисунок 2.8 – Контактна взаємодія концептів ВЛАДА і МАЙДАН:
фрейм «31 листопада – 16 січня»

Помітним є те, що слот ЯК акціонального фрейму концепту МАЙДАН у починає наповнюватися елементами, що реферують до застосування протестувальниками зброї проти силовиків:

(15) "The actions of Berkut [the riot police unit] started after the protesters began fighting back at the police, scattering them with rubbish, glasses, bottles and burning sticks," a police statement said (The Guardian, The Observer, Sunday, 1 December 2013).

Іншою модифікацією слоту ЯК постає активізація так званого Автомайдану у якості нового методу «народної боротьби»:

(16) *Targets of AutoMaidan's motorcade protests are reported to have included one of Mr Yanukovich's residences, and the Donetsk home of Ukraine's richest man, Rinat Akhmetov, when activists called on him to speak up against the bloodshed* (The Independent, Friday, 31 January 2014).

Варто підкреслити, що у британських інтернет-виданнях події на Майдані у цей час порівнюються з революцією, що дозволяє додати до утвореної нами моделі компаративний фрейм схеми подібності із пропозицією «ДЕЩО-компаратив є наче ДЕЩО-корелят».

(17) *“Our plan is clear: It’s not a demonstration, it’s not a reaction. **It’s a revolution,**” said Yuri Lutsenko, one of the leaders of Ukraine’s 2004 Orange Revolution, former Minister of Internal Affairs and political prisoner* (The Independent, Sunday, 1 December 2013).

Наступним важливим моментом у подіях на Майдані стало прийняття Верховною Радою 16 січня 2014 року 10 законів, спрямованих на звуження конституційних прав та свобод громадян. Зокрема, набули чинності такі положення, як: 1) обмеження свободи мирних зібрань; 2) обмеження свободи слова в ЗМІ; 3) заборона збору інформації про майновий стан суддів, правоохоронців та членів їхніх родин (захист від антикорупційних розслідувань журналістами) тощо. Унаслідок цього протести Майдану проти влади вибухнули з новою силою [127].

Таке розгортання подій дозволяє відтворити нову фреймову модель концепту ВЛАДА (рисунок 2.9), структура якої утворена одним предметним, одним посесивним та двома акціональними фреймами каузативної схеми. Слотами з перемінним наповненням виступають слоти ТОДІ, ХТО і ЩОСЬ-фактив, у той час як посесивний фрейм вводить до структури концепту ВЛАДА нові слоти (ЩОСЬ-вміст).

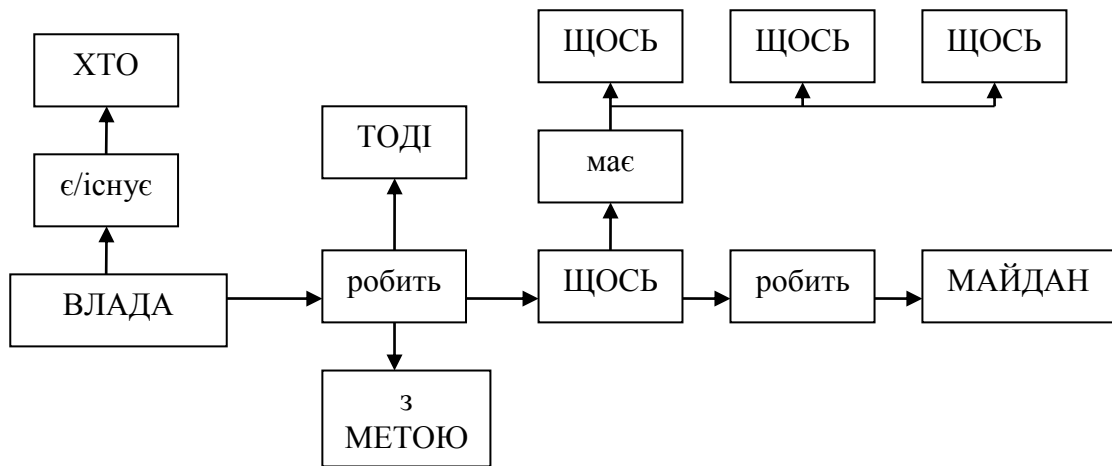

Рисунок 2.9 – Структура концепту ВЛАДА: фрейм «16 січня»

Зміни наповнення слотів відповідним чином відтворюються і у контексті британських інтернет-ЗМІ:

(18) *Most recently tensions spilled over in violence after Yanukovich introduced new anti-protest laws designed to end the demonstrations* (The Independent, Friday, 24 January 2014).

(19) *The laws banned protests from taking place without the government's permission and threatened those who disobeyed with up to ten years in prison. The legislation also introduced hefty fines for wearing masks or helmets to demonstrations, as well as driving bans for convoys of more than five cars. Internet media outlets have to register with authorities and no amplifiers are allowed in public places* (The Independent, Friday, 24 January 2014).

У контексті подальшого розгортання подій концепт ВЛАДА знову поєднується із концептом МАЙДАН через каузативний зв'язок – пропозицію акціонального фрейму «ДЕЩО-каузатор робить ДЕЩО-фактив»:

(20) *Thanks to the new "anti-protest" laws, which helped spark the violence and will officially go into effect on Wednesday, the lawful tools that the government has at its disposal are many* (BBC News, 21 January 2014).

Так, після підписання «диктаторських» законів 16 січня мирна акція поступово переросла в жорстоке протистояння з міліцією та внутрішніми військами:

(21) *A line of burning tyres marks the barricade between protesters and police. Among the demonstrators are radical nationalists, some of whom have been pictured hurling Molotov cocktails and petrol bombs at riot police* (The Independent, Friday, 24 January 2014).

(22) *The anti-government protests, which have beset Kiev for two months, escalated into fiery street battles with police on Sunday as thousands of demonstrators threw rocks and firebombs and set police vehicles on fire* (The Guardian, Monday, 20 January 2014).

(23) *Police responded with stun grenades, teargas and, for the first time in the country's history, water cannon, but were outnumbered by the protesters* (The Guardian, Monday, 20 January 2014).

(24) *There were reports that riot police were firing smoke and stun grenades. Opposition sources said police snipers were firing on demonstrators from rooftops* (The Guardian, Wednesday, 19 February 2014).

(25) *Many people feel the government is trying to repress the truth and remove their rights. This protest is now more than a pro-EU movement, it is fuelled by anti-government feeling, with many activists seeing their cause as a fight against corruption* (The Independent, Friday, 24 January 2014).

(26) *Specialist riot police armed with assault rifles closed on Independence Square, the site of the biggest protest camp. Security forces overran the main barricade protecting this area and set the tents belonging to demonstrators ablaze* (The Telegraph, 18 February 2014).

Оновлена модель контактної взаємодії концептів ВЛАДА і МАЙДАН (рисунок 2.10) репрезентована одним предметним фреймом та двома акціональними фреймами схеми контакту. Вона об'єктивує динамічне наповнення

слотів ЯК та ІНСТРУМЕНТ, що реферують до застосування зброї та силових методів боротьби. Змінам у вербальному наповненні також підлягають слоти ТОДІ та МЕТА. Крім того, концепт МАЙДАН даної моделі доповнюється компаративним фреймом, який репрезентує Майдан через пропозицію схеми подібності «ДЕЩО-компаратив є наче ДЕЩО-корелят»:

(27) *Hordes of riot police are on the streets and the EU's justice chief has said the country is sliding towards **civil war*** (The Independent, Friday, 24 January 2014).

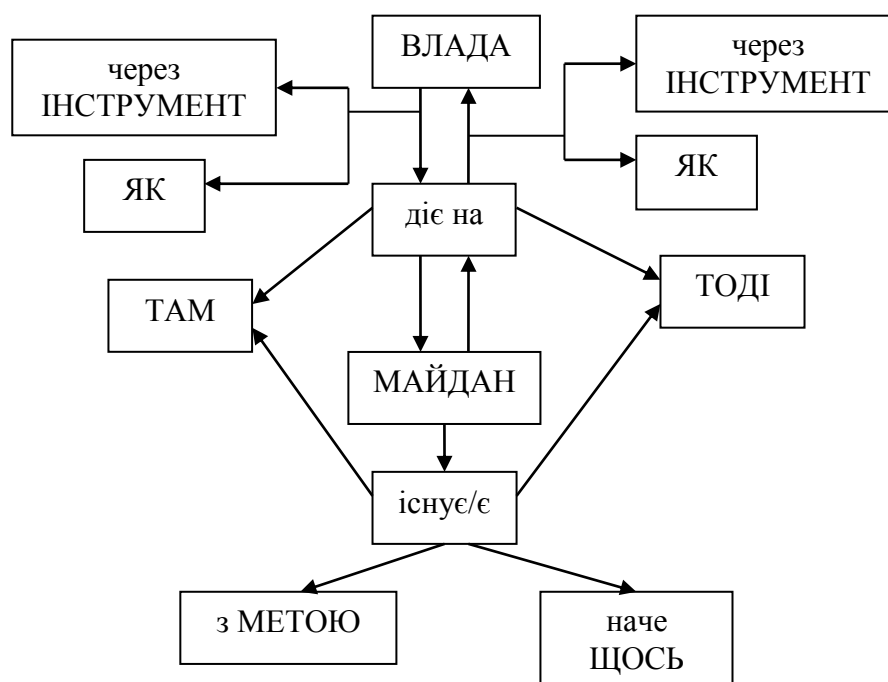

Рисунок 2.10 – Контактна взаємодія концептів ВЛАДА і МАЙДАН:
фрейм «16 січня – 21 лютого»

Вирішальним моментом історії Майдану стали події 21 лютого (рисунок 2.11), що об'єктивували оновлення слоту МЕТА:

(28) ...*We, the signing parties, have agreed upon the following: 1) Within 48 hours of the signing of this agreement, a special law will be adopted, signed and promulgated, which **will restore the Constitution of 2004** including amendments passed until now. Signatories declare their intention to create a coalition and form a national*

unity government within 10 days thereafter; 2) Constitutional reform, balancing the powers of the President, the government and parliament, will start immediately and be completed in September 2014; 3) Presidential elections will be held as soon as the new Constitution is adopted but no later than December 2014; 4) Investigation into recent acts of violence will be conducted under joint monitoring from the authorities, the opposition and the Council of Europe... (The Guardian, Friday, 21 February 2014).

(29) *Concerned with the tragic loss of life in Ukraine, seeking an immediate end of bloodshed and determined to pave the way for a political resolution of the crisis, We, the signing parties, have agreed on 21 February 2014 upon the following...* (The Guardian, Friday, 21 February 2014).

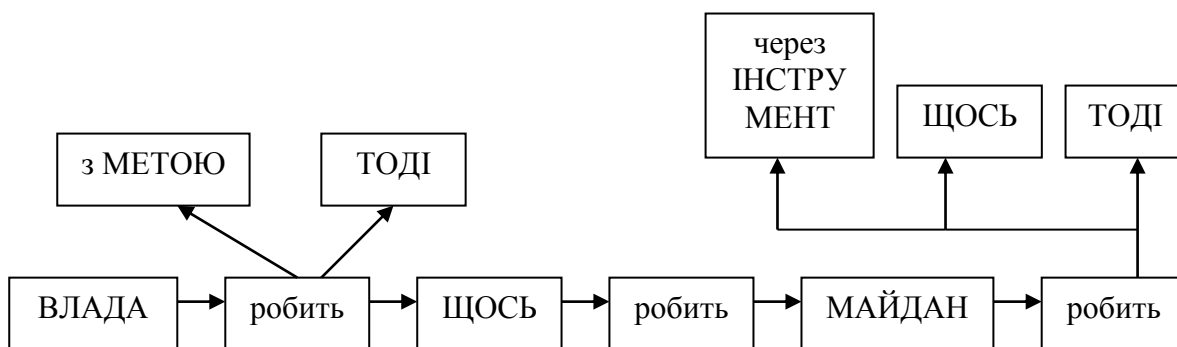

Рисунок 2.11 – Каузативна взаємодія концептів ВЛАДА і МАЙДАН:
фрейм «21 лютого»

Укладання Угоди про врегулювання кризи провокує нові дії Майдану – висловлення ультиматуму Президенту (слот ІНСТРУМЕНТ концепту МАЙДАН), унаслідок чого у ніч з 21 на 22 лютого Янукович залишає Київ, утікаючи спочатку до Харкова, а потім – до Росії:

(30) *When the trio of opposition leaders came to the Maidan in the evening to sell the deal to the crowd, they were whistled, and a member of a hardcore group grabbed the microphone and said that if Yanukovich does not resign by morning, they will initiate a storm of government buildings* (The Guardian, Friday, 21 February 2014).

(31) *Late last night a US state department official said Yanukovych had left Kiev for the city of Kharkiv, in the east, "to shore up support there" – but believed that he had not fled the country* (The Guardian, Friday, 21 February 2014).

(32) *President Viktor Yanukovych apparently surfaced in Russia, claiming to still be the president and promising a press conference on Friday* (The Guardian, Thursday, 27 February 2014).

Таким чином, динаміка розвитку подій на Майдані Незалежності відтворюється в контексті фрейму-сценарію МАЙДАН як послідовність каузативних та контактних моделей взаємодій концептів ВЛАДА і МАЙДАН. Аналіз лінгвальної репрезентації даних фреймів у британському англomовному мас-медійному дискурсі об'єктивує домінуючу роль предметного та акціонального фреймів з константними слотами ХТО і ТАМ та змінними слотами МЕТА, ЯК, ІНСТРУМЕНТ і ТОДІ, що сприяє формуванню у британського читача відповідної картини світу у рамках подій на Майдані.

3 МІЖМОВНА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

3.1 Суть адекватного відтворення змісту концептів у процесі мовного посередництва

У даному розділі буде йти мова про розкриття засобів адекватного відтворення змісту концептів на матеріалі паралельного корпусу прислів'їв.

Людина — істота суспільна, а тому її повноцінне життя потребує комунікації, тобто обміну інформацією. Людина за своєю природою прагне до спілкування, а відтак без інформації її існування було б фактично неможливим.

У своєму житті людині нерідко доводиться вступати до комунікації, яка передбачає контакт сторін, що володіють різними мовами. У такому разі досягнення взаєморозуміння між комунікантами стає проблемним, оскільки учасники комунікативного акту виявляються розділеними різними мовами та культурами, тобто лінгвоетнічним бар'єром [67, с. 12]. Відтак, актуалізується потреба якнайшвидшого подолання подібної перешкоди для збереження міцного контакту між учасниками спілкування. Успішне виконання такого завдання стає можливим завдяки залученню в процес комунікації особи, що досконало володіє обома мовами та культурами, тобто мовного посередника.

Мовний посередник виступає зв'язною ланкою між сторонами двомовної комунікації і залежно від ситуації долає лінгвоетнічний бар'єр у різний спосіб. Відтак, зміст мовним посередником відтворюється шляхом адаптивного транскодування (переказ, реферат, анотація тощо) або перекладу. Відмінність між ними полягає у тому, що адаптивне транскодування відтворює вихідний зміст у спрощеній для комунікантів формі, націленій лише на збереження мети комунікації, у той час як переклад зберігає і функціональну, і структурну, і змістовну складові оригіналу, що робить його комунікативно рівноцінною заміною вихідного тексту [59, с. 43–48]. Саме тому переклад виступає головною формою мовного посередництва у межах двомовної комунікації.

Варто зазначити, що збереження змісту, структури та функцій оригіналу в процесі перекладу не є спонтанною вимогою. Насправді, потреба зберегти трикомпонентний баланс зумовлюється низкою факторів, які визначають власне перебіг процесу перекладу тексту. З позицій перекладознавства, такі фактори називаються детермінантами перекладацьких дій.

Детермінанти перекладу витікають із принципу його суспільного призначення — витримка опосередкованої двомовної комунікації, максимально уподібненої до одномовної [67, с. 50]. Такий принцип породжує дві детермінанти перекладу — 1) збереження рівноцінного регулятивного впливу вихідного та перекладеного текстів; 2) дотримання семантико-структурної аналогічності вихідного та перекладеного текстів, — що актуалізує потребу адаптувати вихідний текст до іншомовної комунікативної компетенції — норми, узусу та преінформаційних запасів адресатів комунікації. Успішне виконання даного завдання уможлиблюється завдяки двом перекладацьким категоріям, що обов'язково враховуються мовним посередником при здійсненні перекладу. Такими категоріями виступають еквівалентність та адекватність.

Еквівалентність тлумачиться як змістовна спільність оригіналу та перекладу [58, с. 415]. Залежно від конкретної ситуації необхідний об'єм дотримання еквівалентності може варіюватися, а тому постає потреба класифікації даної категорії відповідно до обсягу відтворення вихідного змісту іншою мовою, що в перекладознавстві отримало назву «рівні еквівалентності».

Найбільш авторитетною серед класифікацій рівнів еквівалентності є типологія В.Н. Комісарова, який розмежовує п'ять рівнів [59, с. 51–79], перелік яких подається в таблиці 3.1:

Таблиця 3.1 – Типологія рівнів еквівалентності В.Н. Комісарова

Рівень еквівалентності	Обсяг збереження змісту вихідного тексту в перекладі
Перший рівень	Мета комунікації
Другий рівень	Мета комунікації, опис ситуації
Третій рівень	Мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації
Четвертий рівень	Мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації, схожі синтаксичні структури
П'ятий рівень	Мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації, схожі синтаксичні структури, паралельна спільність окремих слів

Витримка еквівалентності у оригіналі й перекладі відрізняється, залежно від будови мовних систем та механізмів відтворення змісту відповідними мовами. У зв'язку з цим при перекладі деякі фрагменти тексту зберігаються і деякі втрачаються, що зумовлено потребою відтворити зміст і структуру оригіналу, а також справити комунікативний ефект. Подібна потреба актуалізує застосування додаткової категорії перекладу — категорії адекватності.

Адекватність трактується як точна передача змісту оригіналу, а також повноцінна функціонально-стилістична відповідність йому [2, с. 16]. Відтак, еквівалентність передає лише зміст, а адекватність — і зміст, і комунікативний ефект, і стилістичну структуру. Іншими словами, еквівалентність є складовою адекватності, а тому остання є пріоритетною при імплементації перекладу.

Категорія адекватності та детермінанти перекладу актуалізують вимогу з'ясувати, який термін дозволяє зв'язати ці два об'єкти в єдине поняття. Вдале вирішення такого питання надає В.Н. Комісаров, який пропонує термін «адекватний переклад»: адекватний переклад — вид перекладу, що забезпечує виконання прагматичних завдань (комунікативного ефекту) на максимально можливому для досягнення даної мети рівні еквівалентності, не допускаючи порушення норм та узусу мови перекладу, дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів даного типу та відповідності конвенціональній нормі перекладу [58, с. 407]. На наш погляд, такий термін репрезентує найбільш якісний переклад, який може здійснити мовний посередник у процесі роботи, а тому адекватний переклад є своєрідним еталоном перекладацьких дій.

Варто зазначити, що адекватне відтворення тексту зі збереженням у перекладі всіх текстових складових (когезії, когерентності, інтенціональності, комунікативного налаштування адресата, прив'язаності тексту до комунікативної ситуації, інформативності, інтертекстуальності [29, с. 7–9]) та його адаптація до іншомовної комунікативної компетенції є неможливими лише за рахунок підбору перекладацьких відповідників, оскільки нерідко в мові перекладу не вистачає потрібних еквівалентів для досконалого адекватного відтворення змісту. У такому

випадку залучаються прийоми перетворення вихідних форм змісту у більш-менш аналогічні форми змісту мови перекладу, що уможливають витримку адекватності. У межах перекладознавства такі перетворення називаються перекладацькими трансформаціями.

Перекладацькі трансформації охоплюють перетворення на лексичному, граматичному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях. Відтак, існують лексичні, граматичні, лексико-граматичні та стилістичні трансформації.

Лексичні трансформації розкривають значення слова у контексті шляхом підбирання слова іншої внутрішньої форми, що не співпадає зі словниковим відповідником оригіналу, але актуалізує аналогічне контекстуальне значення. До таких трансформацій належать [59, с. 172]: транскодування, калькування, конкретизація, генералізація, модуляція.

Граматичні трансформації охоплюють прийоми реконструювання граматичної структури речення оригіналу у відповідності до норм мови перекладу. До таких трансформацій належать [59, с. 173]: синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень, граматичні заміни.

Лексико-граматичні трансформації об'єднують прийоми комбінованого залучення як лексичних, так і граматичних змін або здійснення переходу від рівня лексичних одиниць до рівня граматичних одиниць при відтворенні змісту оригіналу мовою перекладу. До даної групи належать [59, с. 173]: антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація.

Стилістичні трансформації мають на меті адаптувати зміст оригіналу до стилістичних норм мови перекладу. До таких трансформацій належать: логізація, експресивація, модернізація, архаїзація.

При перекладі текстів нерідко доводиться застосовувати всі типи трансформацій для збереження адекватності. Зрозуміло, що трансформації необхідно залучати лише за достатніх підстав, тобто треба витримувати міру при їх використанні. Міра залучення трансформацій визначається обсягом інформативності та емоційного переконання в текстах: перша потребує широкого використання лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій

(наукові, юридичні тексти), останнє — стилістичних трансформацій (художні тексти). У текстах, де інформативність та емоційне переконання накладаються (публіцистичні тексти), постає необхідність залучати усі типи трансформацій для збереження адекватності.

Передача змісту, структури та стилістичних функцій оригіналу, навіть із залученням перекладацьких трансформацій, нерідко виступає проблемою при перекладі деяких словосполучень. Зокрема, до таких випадків відносять вирази, що не виникають безпосередньо в мовленні, а використовуються в ньому як готові блоки. Подібні стійкі сполучення іменуються як фразеологічні одиниці і за прагматичністю поділяються на три групи [15, с. 180–181] — лексичні, предикативні та компаративні фразеологізми.

Лексичні фразеологізми семантично співвідносяться зі словами і є понятійно ідентичні їм (*цан-відбувайло, робити з мухи слона*). Вони відтворюються в мовленні як готові лексичні одиниці, еквівалентні частинам мови — іменнику, дієслову тощо. Їх семантична неподільність проявляється в закріпленому цілісному значенні. Саме таке значення реалізується в мовленні, а не зміст окремих слів, із яких побудований лексичний фразеологізм.

Предикативні фразеологізми виступають судженнями, що стали автоматичними стійкими реченнями (*не лізь поперед батька в пекло; а по мені хоч вовк траву їж*). Іншими словами, до таких фразеологізмів належать прислів'я, приказки, афоризми та інші вирази, у яких відображається життєвий досвід народу та його мудрість.

Компаративні фразеологізми ідентифікуються як стійкі порівняння, утворені за однією із двох формул: «прикметник — сполучник — іменник» (*хоробрий як лев*) та «дієслово — сполучник — іменник» (*орати як трактор*). Типовими сполучниками в таких моделях виступають сполучники *як, наче*.

Фразеологізми кожної групи мають окремі способи перекладу, але об'єднав їх принцип необхідності зберегти смисловий, емоційно-експресивний та функціонально-стилістичний зміст відповідного стійкого виразу в контексті оригіналу [15, с. 181]. Подібна вимога особливо важлива для фразеологізмів

предикативного типу, зокрема прислів'їв, а тому актуалізується потреба з'ясувати, які існують шляхи перекладу прислів'їв у сучасному перекладознавстві та в чому полягає їх суть.

Як зазначає В.С. Виноградов, існує п'ять можливих прийомів перекладу прислів'їв [15, с. 190–193]: повний відповідник, частковий відповідник, калькування, псевдоприслівний відповідник та переказ фразеологізму. Розглянемо ці способи більш детально.

Перший спосіб перекладу прислів'їв — повний відповідник. Він застосовується, якщо в мові перекладу вже існує прислів'я, рівнозначне оригіналу за смыслом, функцією та стилістичними характеристиками, яке повністю або в своїй основі співпадає з вихідним прислів'ям за образним змістом. Іншими словами, зафіксована у вихідному та перекладеному прислів'ях метафора спирається на ідентичні образи (англ. *Forewarned, forearmed* — укр. *Заздалегідь попереджений* — *заздалегідь озброєний*).

Другий спосіб перекладу прислів'їв — частковий відповідник. При такому прийомі перекладене прислів'я еквівалентне оригіналу за смыслом, функціями і стилістичним забарвленням, але відмінне за образністю (англ. *Never offer to teach fish to swim* — укр. *Яйця курку не вчать*).

Третій спосіб перекладу прислів'їв — калькування. Він полягає в тому, що за відсутності еквівалента вихідне прислів'я відтворюється іноземною мовою в майже дослівному вигляді (англ. *Kings have long arms* — укр. *У королів довгі руки*). Інколи при цьому зберігаються іноземний колорит та реалії, якщо вони вже увійшли в мову перекладу як екзотизми (рос. *Кто любит попа, а кто попадью* — англ. *One man loves the pope and another the pope's wife*).

Четвертий спосіб перекладу прислів'їв — псевдоприслівний відповідник. Він застосовується за відсутності у мові перекладу повних та часткових відповідників і передбачає утворення перекладачем за допомогою звуко-ритмічних засобів нового прислів'я, що відтворює без або з модифікаціями образність вихідної паремії, зберігаючи її смисл (англ. *Do in Rome as Romans do* —

укр. *У кожному подвір'ї своє повір'я*). Ритміка утвореного відповідника — результат творчих здібностей перекладача.

П'ятий спосіб перекладу прислів'їв — переказ фразеологізму, або описовий переклад. Він використовується за відсутності еквівалентів та неможливості калькування, що спонукає до останнього виходу — розтлумачити прислів'я описово, унаслідок чого оригінальна паремія припиняє існувати як самостійна мовна одиниця і остаточно розчиняється в контексті перекладу (рос. *Всяк сверчок знай свой шесток* — англ. *Know your place*).

Таким чином, адекватний переклад прислів'їв реалізується крізь призму п'яти прийомів, що актуалізує потребу з'ясувати, котрий із них є домінантним. Доцільним засобом виконання такого завдання виступає корпусний аналіз прислів'їв, механізм якого розглядатиметься далі.

Однією зі сфер прикладного застосування паралельних корпусів виступає проведення лінгвістичних досліджень, зокрема статистичних розрахунків. Опорним принципом такого використання корпусів виступає їх репрезентативність, тобто проявлення у корпусних текстах певних домінантних ознак, які й визначаються як база для подальшого статистичного обліку.

Наразі ми плануємо з'ясувати, який спосіб перекладу прислів'їв домінує в аспекті їх адекватного відтворення. Дане питання актуалізує потребу визначити, який прийом та рівень еквівалентності є провідними при перекладі паремій. Відтак, домінантними рисами у корпусі прислів'їв постають часто повторюваний прийом їх адекватного перекладу та застосований при цьому рівень еквівалентності, комбінування яких статистично репрезентуватиме той спосіб перекладу, що найбільш вживаний на практиці.

Визначення провідного способу відтворення паремій актуалізує питання, за допомогою якого саме алгоритму здійснюється статистичний розрахунок домінантності. У рамках нашої роботи ми пропонуємо власний алгоритм встановлення домінантного способу адекватного перекладу прислів'їв, виконання якого здійснюється у декілька наступних етапів:

- 1) укласти паралельний корпус досліджуваних паремій;

2) проаналізувати, яким саме з п'яти можливих прийомів перекладено кожну паремію;

3) проаналізувати, який саме з п'яти можливих рівнів еквівалентності застосовано при відтворенні кожного прислів'я іноземною мовою;

4) зобразити у вигляді таблиці загальний кількісний підрахунок кожного прийому та кожного рівня еквівалентності, застосованих при перекладі прислів'їв укладеного корпусу;

5) перетворити кількісні показники таблиці у відсотки та остаточно визначити доміантний спосіб перекладу прислів'їв, зважаючи на прийом та рівень еквівалентності перекладу із найбільшим відсотком;

б) у разі необхідності — укласти додатковий паралельний корпус з новими іншомовними відповідниками та повторити всі п'ять попередніх етапів для порівняння доміантного способу перекладу прислів'їв однією мовою з доміантним способом перекладу прислів'їв іншою мовою.

Перший етап алгоритму — укласти паралельний корпус паремій — вже виконано: в таблиці А.1 за посиланням [128] наводиться 171 прислів'я, що підлягає перекладацькому аналізу, тобто другому та третьому етапам. Другий етап — визначення прийому перекладу кожної паремії — спирається на переклад повним або частковим відповідником, калькуванням, псевдоприслівним відповідником та описовим способом, сутність яких розкривалася в попередньому підрозділі, а тому на даному етапі не виникає перепон для визначення того, які прийоми застосовано для відтворення прислів'їв.

Натомість, труднощі викликає третій етап — встановлення рівня еквівалентності при перекладі кожного прислів'я, — оскільки наразі невідомо, як визначається об'єм еквівалентності саме для паремій. Відтак, ми пропонуємо власний алгоритм визначення рівнів еквівалентності перекладу прислів'їв, що ґрунтується на ознаках еквівалентності В.Н. Комісарова [59, с. 51–79] — мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації, схожі синтаксичні структури, паралельна спільність окремих слів, — і надалі трансформується нами в п'ять рівнів еквівалентності адекватного відтворення прислів'їв:

1) перший рівень еквівалентності — передача лише настанови оригіналу із повною втратою образності (мета комунікації за В.Н. Комісаровим): англ. *Between the cup and the lip a morsel may slip* — укр. *Не радій передчасно*;

2) другий рівень еквівалентності — передача настанови та змісту оригіналу за допомогою інших образів мови перекладу (мета комунікації та опис ситуації за В.Н. Комісаровим): англ. *A black hen lays a white egg* — укр. *Чорна корова, та молоко біле*;

3) третій рівень еквівалентності — передача настанови та змісту оригіналу за допомогою схожих образів мови перекладу (мета комунікації, опис ситуації та спосіб опису ситуації за В.Н. Комісаровим): англ. *Adversity overcome is the greatest glory* — укр. *Той герой, хто здолав біду*;

4) четвертий рівень еквівалентності — передача настанови та змісту оригіналу за допомогою схожих образів та синтаксичних конструкцій мови перекладу (мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації та схожі синтаксичні структури за В.Н. Комісаровим): англ. *Be swift to hear, slow to speak* — укр. *Більше слухай, а менше говори*;

5) п'ятий рівень еквівалентності — передача настанови та змісту оригіналу через схожі образи, синтаксичні конструкції та словникові відповідники окремих слів мови перекладу (мета комунікації, опис ситуації, спосіб опису ситуації, схожі синтаксичні структури та паралельна спільність окремих слів за В.Н. Комісаровим): англ. *Better be stung by a nettle than pricked by a rose* — укр. *Краще, щоб тебе ужалила кропива, ніж уколола троянда*.

Вищенаведені прийоми та запропоновані механізми визначення рівнів еквівалентності адекватного перекладу прислів'їв підлягають аналізу в кожній із 171 пари «паремія оригіналу — паремія перекладу» паралельного корпусу прислів'їв (таблиця А.1 за посиланням [128]), укладеного на базі *Англо-українського фразеологічного словника* К.Т. Баранцева [3], тобто здійснюється імплементація четвертого етапу алгоритму із підрахунком застосованих прийомів та рівнів еквівалентності перекладу кожного прислів'я, що надалі вноситься до узагальненої таблиці 3.2, яка виглядає наступним чином:

Таблиця 3.2 – Аналіз прийомів та рівнів еквівалентності адекватного перекладу англійських прислів'їв українською мовою у паралельному корпусі

	Загальна кількість	Рівні еквівалентності				
		Перший	Другий	Третій	Четвертий	П'ятий
Повний відповідник (22%)	38 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (10%)	6 (16%)	28 (74%)
Частковий відповідник (44%)	76 (100%)	0 (0%)	44 (58%)	24 (32%)	7 (9%)	1 (1%)
Калькування (8%)	13 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (8%)	0 (0%)	12 (92%)
Псевдоприслівний відповідник (15%)	26 (100%)	0 (0%)	13 (50%)	10 (38%)	0 (0%)	3 (12%)
Описовий переклад (11%)	18 (100%)	4 (22%)	8 (44%)	6 (34%)	0 (0%)	0 (0%)
Загалом (100%)	171 (100%)	4 (2%)	65 (38%)	45 (26%)	13 (8%)	44 (26%)

Подані у цифрах і відсотках результати корпусного аналізу прийомів та рівнів еквівалентності адекватного перекладу англійських прислів'їв українською мовою свідчать про те, що найбільш вживаним прийомом перекладу виступає частковий відповідник (76 прислів'їв із 171, тобто 44%), у той час як серед рівнів еквівалентності домінує другий (65 паремій із 171, тобто 38%). Якщо накласти подібні ознаки одна на одну, виходить, що частковим відповідником із витримкою другого рівня еквівалентності перекладено 44 прислів'я із 171, тобто 26% із 100%. Відтак, перше місце із визначених домінантних способів перекладу паремій українською мовою займає частковий відповідник із дотриманням другого рівня еквівалентності.

З-поміж отриманих результатів аналізу рівнів еквівалентності виокремлюється також третій та п'ятий рівень, кількісні показники яких складають 45 паремій із 171 (26% із 100%) та 44 паремії із 171 (26% із 100%) відповідно. Третій рівень домінує у часткового відповідника (24 прислів'я із 171, тобто 14% із 100%), у той час як п'ятий рівень домінує у повного відповідника (28 паремій із 171, тобто 16% із 100%), що дозволяє поставити домінантність повного

відповідника із дотриманням п'ятого рівня еквівалентності на друге місце, а частковий відповідник із дотриманням третього рівня еквівалентності — на третє.

Решта рівнів еквівалентності — перший та четвертий — в укладеному корпусі мають низькі показники проявлення: 4 паремії із 171 (2% із 100%) та 13 паремій із 171 (8% із 100%) відповідно. Аналогічне накладання ознак вживаного перекладацького прийому та дотриманого рівня еквівалентності свідчить, що перший рівень еквівалентності домінує у описового перекладу (4 паремії із 171, тобто 2% із 100%), у той час як четвертий рівень — у повного (6 паремій із 171, тобто 3,5% із 100%) та часткового (7 паремій із 171, тобто 4% із 100%) відповідників. Це дозволяє нам поставити четвертий рівень еквівалентності повного та часткового відповідників на четверте місце, а перший рівень еквівалентності описового перекладу — на п'яте.

Опрацьовані та відсортовані у порядку спадання показники домінантності узагальнено подаються у таблиці 3.3:

Таблиця 3.3 – Домінантність способів перекладу англійських прислів'їв українською мовою (на базі укладеного паралельного корпусу)

Місце домінантності	Рівень еквівалентності	Прийом перекладу	Частотність вживання (у цифрах)	Частотність вживання (у відсотках)
1	Другий	Частковий відповідник	44	26%
2	П'ятий	Повний відповідник	28	16%
3	Третій	Частковий відповідник	24	14%
4	Четвертий	Частковий відповідник	7	4%
		Повний відповідник	6	3,5%
5	Перший	Описовий переклад	4	2%
Решта	58 із 171, тобто 34,5% із 100%			

Отримані показники домінантності схиляють до думки, що в українській мові перекладач намагається відтворити оригінальне прислів'я не лише в плані настанови (мета комунікації за В.Н. Комісаровим), але й в плані змісту та

можливої схожої образності (опис та спосіб опису ситуації за В.Н. Комісаровим), підтвердженням чого, згідно з таблицею, виступає тенденція витримати в українському перекладі прислів'їв перші три домінуючі рівні еквівалентності — другий, п'ятий та третій, — а також відповідні їм прийоми перекладу — частковий та повний відповідники, — які загалом і передбачають передачу настанови й змісту та можливе збереження образності оригіналу. Відтак, висновком щодо домінуючості способів перекладу англійських паремій українською мовою є переважне використання часткового відповідника із дотриманням другого або третього рівня еквівалентності, тобто необхідність передати настанову оригіналу із бажаним відтворенням змісту вихідної паремії через схожу або відмінну образність мови перекладу.

Нами було виконано п'ять етапів пропонованого алгоритму визначення домінуючості способів перекладу прислів'їв. Для порівняння домінуючих способів перекладу паремій українською мовою з відповідними способами перекладу іншою мовою ми пропонуємо залучити й шостий етап алгоритму. З цією метою нами укладається додатковий паралельний корпус англійських паремій з російськими відповідниками. Він нараховує 171 паремію, вилучену із *Англо-українського фразеологічного словника* К.Т. Баранцева [3], але замість українських відповідників ми вводимо російські одиниці, відібрані із ресурсів віртуального корпусу, тобто сайтів мережі Інтернет, знайдених за допомогою пошукової системи *Google*. Повний перелік англійських та російських паремій укладеного корпусу подається в таблицях А.2.1–А.2.5 за посиланням [128].

До згенерованого нами корпусу застосовується аналогічний алгоритм визначення домінуючості — встановлюються прийоми перекладу та рівні еквівалентності кожної із 171 зіставної пари паремій, після чого отримані результати вносяться у цифровому та відсотковому вигляді до узагальненої таблиці 3.4, яка подається наступним чином:

Таблиця 3.4 – Аналіз прийомів та рівнів еквівалентності адекватного перекладу англійських прислів'їв російською мовою у паралельному корпусі

	Загальна кількість	Рівні еквівалентності				
		Перший	Другий	Третій	Четвертий	П'ятий
Повний відповідник (11%)	19 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (21%)	2 (11%)	13 (68%)
Частковий відповідник (54%)	93 (100%)	0 (0%)	66 (71%)	21 (23%)	5 (5%)	1 (1%)
Калькування (8%)	14 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (14%)	0 (0%)	12 (86%)
Псевдоприслівний відповідник (22%)	37 (100%)	0 (0%)	21 (57%)	12 (32%)	2 (5,5%)	2 (5,5%)
Описовий переклад (5%)	8 (100%)	2 (25%)	6 (75%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Загалом (100%)	171 (100%)	2 (1%)	93 (54%)	39 (23%)	9 (5%)	28 (17%)

Таблиця 3.4 встановлює домінантність рівнів еквівалентності перекладених паремій — другий, третій, п'ятий, четвертий, перший, — що реєструється в таблиці 3.5 із провідними прийомами адекватного перекладу англійських прислів'їв російською мовою:

Таблиця 3.5 – Домінантність способів перекладу англійських прислів'їв російською мовою (на базі укладеного паралельного корпусу)

Місце домінантності	Рівень еквівалентності	Приєм перекладу	Частотність вживання (у цифрах)	Частотність вживання (у відсотках)
1	Другий	Частковий відповідник	66	39%
2	Третій	Частковий відповідник	21	12%
3	П'ятий	Повний відповідник	13	7,6%
		Калькування	12	7%
4	Четвертий	Частковий відповідник	5	3%
5	Перший	Описовий переклад	2	1%
Решта	52 із 171, тобто 30,4% із 100%			

Показники таблиці 3.5 говорять про те, що в російській мові домінують другий, третій та п'ятий рівні еквівалентності, тобто простежується схожа на українську мову тенденція — передати настанову вихідного прислів'я із бажаним відтворенням змісту через схожий або відмінний образ. Відтак, висновком щодо домінантності способів перекладу англійських паремій російською мовою є переважне використання часткового відповідника із дотриманням другого або третього рівня еквівалентності, що в своїй основі співпадає з домінантністю способів перекладу паремій українською мовою.

Прислів'я нерідко виступають об'єктом поетичної творчості, коли їх зміст та настанова відтворюються в римованій формі. Подібна тенденція пояснюється тим, що рима надає паремії кращу лаконічність, посилюючи комунікативний ефект. Відтак, постає необхідність з'ясувати, у чому полягають особливості римованого відтворення англійських прислів'їв та який зі способів їх перекладу є домінантним, про що йтиметься далі.

Повертаючись до пропонованої нами методики визначення домінантного способу перекладу прислів'їв — накладання прийому перекладу на витриманий рівень еквівалентності, — ми вважаємо за доцільне скористатися нею й у руслі поетичного відтворення паремій. Розглядаючи першу складову — переважний прийом перекладу, — стає цілком очевидним, що за своєю сутністю до цієї категорії можна віднести лише псевдоприслівний відповідник, коли паремія й перекладається римо-ритмічним шляхом з можливими змінами її образності задля збереження смислу та настанови, а тому саме цей прийом перекладу ми будемо вважати домінантним у поетичному перекладі паремій.

Натомість, труднощі викликає друга складова — провідний рівень еквівалентності. Для його визначення ми знову застосуємо корпусний аналіз із залученням алгоритму встановлення рівнів еквівалентності паремій. Зважаючи на незначну кількість поетичних відповідників в укладених нами корпусах за посиланням [128] та сприймаючи поетичний переклад як результат творчих здібностей, постає необхідність укласти ще один паралельний корпус із власними поетичними варіантами. Відтак, генерується новий паремійний комплект зі 171

одиниці *Англо-українського фразеологічного словника* К.Т. Баранцева [3], котрий супроводжується переліком власних українських та російських псевдоприслівних відповідників, вичерпно поданих у таблиці В.1 за посиланням [128].

Сконструйований корпус підлягає аналізу в плані виокремлення рівнів еквівалентності у псевдоприслівних відповідниках паремій кожної зі 171 тріади «англійський варіант — український варіант — російський варіант», кількісні та відсоткові показники чого зазначаються в таблиці 3.6:

Таблиця 3.6 – Аналіз рівнів еквівалентності українських та російських псевдоприслівних відповідників англійських паремій на базі паралельного корпусу

	Загальна кількість	Рівні еквівалентності				
		Перший	Другий	Третій	Четвертий	П'ятий
Український варіант	171 (100%)	1 (1%)	100 (58%)	54 (32%)	16 (9%)	0 (0%)
Російський варіант	171 (100%)	1 (1%)	104 (61%)	47 (27%)	17 (10%)	2 (1%)

Результати щодо витриманих рівнів еквівалентності в українських та російських варіантах підлягають подальшому упорядкуванню за спаданням домінантності, що в узагальненому вигляді зводиться до таблиці 3.7:

Таблиця 3.7 – Домінантність рівнів еквівалентності в українських та російських псевдоприслівних відповідниках англійських вихідних паремій корпусу

Українські відповідники (загальна кількість — 171 паремія)		
Місце домінантності	Рівень еквівалентності	Частотність вживання (у цифрах і відсотках)
1	Другий	100 (58%)
2	Третій	54 (32%)
3	Четвертий	16 (9%)
4	Перший	1 (1%)
5	П'ятий	0 (0%)
Російські відповідники (загальна кількість — 171 паремія)		
Місце домінантності	Рівень еквівалентності	Частотність вживання (у цифрах і відсотках)
1	Другий	104 (61%)
2	Третій	47 (27%)
3	Четвертий	17 (10%)
4	П'ятий	2 (1%)
5	Перший	1 (1%)

Таблиця 3.7 переконує, що першість у руслі доміантності рівнів еквівалентності українських та російських псевдоприслівних варіантів займає другий рівень із показниками 58% (100 паремій із 171) та 61% (104 паремії із 171) відповідно, у той час як друге місце посідає третій рівень — 32% (54 паремії із 171) та 27% (47 паремій із 171). Якщо порівняти цей результат із доміантністю в російських та українських псевдоприслівних відповідниках паралельних корпусів додатка А (таблиці 2.2, 2.4), то отримаємо схожі результати — доміантними рівнями еквівалентності в українських поетичних варіантах є другий (50%, 13 паремій із 26) та третій (38%, 10 паремій із 26), і подібна доміантність простежується в російських варіантах (другий рівень: 57%, 21 паремія із 37; третій рівень: 32%, 12 паремій із 37).

Відтак, маємо всі підстави дійти висновку, що доміантним способом поетичного перекладу англійських прислів'їв іноземною мовою є використання псевдоприслівного прийому із дотриманням другого або третього рівня еквівалентності. Іншими словами, при відтворенні паремій поетичним шляхом залучаються римо-ритмічні засоби із одночасним збереженням настанови та змісту оригіналу за допомогою ідентичних або відмінних образів.

Таким чином, підсумовування результатів корпусного аналізу адекватного відтворення англійських прислів'їв українською та російською мовами у будь-якій формі загалом та в поетичній зокрема дозволяє дійти висновку, що в мовах перекладу простежується тенденція до незмінної або модифікованої передачі вихідної образності паремії, що в ході перекладацьких дій реалізується як доміантне застосування другого або третього рівнів еквівалентності із залученням часткового (для будь-яких форм перекладу) або псевдоприслівного (для поетичних форм перекладу) відповідників.

3.2 Розробка власних методик перекладу текстів із адекватним збереженням концептуальної складової

У даному підрозділі буде йти мова про розробку методик навчання адекватного перекладу прислів'їв зі збереженням вихідного концепту на базі корпусних технологій.

У викладанні мов та перекладу нині спостерігається перехід від пояснювального підходу викладання до підходу «навчання через дослідження». Така тенденція виводить на передній план активну діяльність учня-дослідника, що самостійно опрацьовує матеріал і удосконалює навички володіння мовою та перекладом. Викладач у такому разі стає радше координатором навчання, ніж джерелом-імпортером знань, а тому його роль у викладанні відходить на другий план [25, с. 159; 111, с. 28–44]. Такий «перелом» стався завдяки залученню до навчання корпусних технологій, що розкриває нові лінгводидактичні можливості у галузях мов та перекладу.

У лінгводидактиці традиційно склалося три напрямки застосування корпусних технологій: використання загальномовних, паралельних та учнівських корпусів [12, с. 70]. Крім того, окремий інтерес виявляє застосування конкордансерів, а також віртуального корпусу для фасилітації вивчення мов та перекладу в навчальних закладах.

Корпусна типологія розмежовує багатомовні корпуси: вирівняні та неvirівняні. «Virівняність» означає, що в корпусі існує зв'язок відповідності між зіставними одиницями перекладу та оригіналу (зазвичай зіставляються речення). Такі вирівняні корпуси називають паралельними, а неvirівняні корпуси ідентифікують як порівняльні.

Як зазначалося у першому розділі, паралельний корпус є комплектом оригіналів та відповідних перекладів однією або кількома мовами. Він інтегрує в собі наочне зіставлення вихідного та перекладеного текстів, що дозволяє детально

аналізувати порівнювані одиниці парами для виявлення перекладацьких труднощів та визначення шляхів їх подолання.

Методичні джерела [12, с. 70–74; 13, с. 20; 20, с. 58–60; 49, с. 20–22; 64, с. 368–373; 74, с. 127–129; 91; 108, с. 213–228; 119, с. 122–124; 122, с. 18–21; 126, с. 16–23] свідчать, що залучення паралельних корпусів до навчання мов і перекладу має переваги у зіставному аналізі текстів, виявленні типових граматичних конструкцій і перекладацьких трансформацій, репрезентації перекладацьких еквівалентів у контексті. Крім того, студенти аналізують матеріал у реальному оточенні, додатково вивчаючи лексику, граматику та постійні мовні зміни [118, с. 36]. Подібний потенціал закріплюється головною перевагою паралельного корпусу — наочністю зіставлення оригіналу та перекладу, — що візуально допомагає студентам краще зрозуміти формальні та змістові модифікації тексту, націлені на передачу комунікативного ефекту та специфічної для певної культури інформації.

У вивченні механізмів відтворення паремій паралельний корпус, на наш погляд, також демонструє помітний потенціал. Зокрема, зіставні корпусні ресурси виступають, з одного боку, потужною базою для конструювання аналітичних вправ на визначення залучених при відтворенні прислів'їв способів перекладу та стилістичних засобів, а з іншого — джерелом поповнення та корегування завдань у подальших розробках (скажімо, до паралельного корпусу вносяться запропоновані студентами власні відповідники паремій, які використовуються викладачем для укладання нових аналітичних завдань). Зіставний характер таких вправ не лише удосконалює навички перекладацького аналізу, але й посилює тренувальний ефект: наданий аудиторії теоретичний матеріал про переклад паремій практикується, відшліфовується та закріплюється при виконанні розроблених завдань, унаслідок чого студенти краще оперують способами відтворення прислів'їв.

Загальномовний корпус виступає масивом, що репрезентує характерні особливості національної мови. Різновидом такого корпусу є референтний корпус, що має чималий лінгводидактичний інтерес.

Під референтним корпусом розуміють корпус стандартної лексики певної мови, що охоплює тексти різної тематики — від радіомовлення і телебачення до художньої літератури [119, с. 118]. Загальна кількість мовних одиниць у референтному корпусі може перевищувати 100 млн. слів. Прикладами такого корпусу є *The British National Corpus (The BNC)*, корпус *IDS* тощо.

Референтний корпус має переваги: дистанційне використання ресурсів через Інтернет, об'ємна репрезентація стандартної лексики у автентичних текстах літературної мови тощо. Недоліками виступають можлива плата за користування, нерівномірна репрезентація у корпусі текстових жанрів, повільний темп оновлення безкоштовних ресурсів.

Методичні джерела [13, с. 20; 18, с. 48–54; 20, с. 58–60; 26, с. 108–109; 119, с. 118–120] констатують лінгводидактичний потенціал референтного корпусу. По-перше, стандартна лексика ідентифікує колокації, відображаючи лексико-граматичну сполучуваність слів. По-друге, контекст речень уточнює значення полісемантичного слова й актуалізує випадки слововживань, типові для певного стилю мовлення. По-третє, стандартна лексика корегує літературну мову учня. По-четверте, референтні тексти є автентичними, надаючи головну перевагу — навчити володінню іноземним літературним мовленням.

У відтворенні паремій референтний корпус має інший прикладний сенс. Його база — релевантне джерело перевірки на автентичність обраних для укладання паралельного корпусу вихідних прислів'їв, із яких конструюються вправи. Крім того, корпусний простір уможлиблює пошук автентичних відповідників при виконанні вправ на переклад прислів'їв, довіри чому надає зазначення із віднайденим еквівалентом першоджерела. Утім, зважаючи на повільне оновлення ресурсів, нові відповідники у таких корпусах реєструються рідко, а тому в пошукових цілях вони можуть виявитися неефективними.

Невід'ємним елементом роботи з корпусом виступає конкордансер — програма або програмний інструмент, що генерує конкорданс, тобто список випадків вживання пошукової одиниці у контекстах корпусу [70, с. 214–215; 110, с. 42–44]. Зазвичай пошуковою одиницею виступає слово, хоча деякі

конкордансери здійснюють пошук й інших синтаксичних одиниць. Прикладом конкордансерів є програми *Concordance*, *MicroConcord*, *AntConc*.

Виступаючи пошуковим засобом у корпусі, конкордансер надає широкий лінгводидактичний потенціал. Зокрема, методичні джерела [70, с. 214–218; 91; 97, с. 104–111] висвітлюють переваги застосування конкордансера для пошуку випадків вживань слова, граматичної форми, граматичної конструкції в контекстах корпусних речень. Конкордансер виявляє частотність вживання певного слова з іншими словами, а також модифікує пошук за параметрами лівосторонньої і правосторонньої синтаксичної валентності. Згенерований і відредагований конкорданс використовується також для розробки вправ.

Утім, конкордансер має і недоліки. Одним із них є суворе дотримання правил кодування корпусних файлів, оскільки невірне кодування даних значно погіршує опрацювання ресурсів. Крім того, користувачу треба додатково налаштувати конкордансер для аналізу файлів із відповідним кодуванням. Відтак, для якісної роботи необхідно заздалегідь правильно закодувати корпус та налаштувати програму, що також потребує навичок та умінь.

Залучення конкордансера до вивчення способів перекладу паремій розкриває значну прикладну суть. Зокрема, програма виступає інструментом конструювання вправ із ресурсів паралельного корпусу: генеруються потрібні конкорданси, які опрацьовуються й комбінуються в завдання перекладацького та аналітичного характеру. Більш того, деякі конкордансери використовуються і для пошуку прислівних відповідників при виконанні вправ на переклад — приміром, зіставні конкорданси електронного словника *ABBYY Lingvo x5*, конкорданси віртуального корпусу тощо. Саме тому застосування подібних програм є неодмінним для перекладу паремій.

Корпус інтерпретується не лише як зібрання текстів. Інтернет-простір є також глобальним набором електронних ресурсів, що репрезентують різні мовні жанри та функціональні стилі, опрацьовуються комп'ютером тощо. Саме тому Інтернет тлумачиться як віртуальний корпус [119, с. 124], що уможливлює його використання для лінгводидактичних потреб.

Віртуальний корпус опрацьовується пошуковими системами (*Google, Yandex*) або спеціально розробленими сайтами-конкордансерами (*WebCorp, KWICFinder*), за допомогою яких генерується конкорданс контекстів веб-сторінок, де пошуковий ресурс зустрічається. Іншими словами, зазначені пошукові інструменти виступають глобальними конкордансерами Інтернету, здійснюючи пошук потрібних матеріалів.

Методичні джерела [114, с. 7–21, с. 27; 119, с. 124–125] визначають лінгводидактичні риси віртуального корпусу. Зокрема, до переваг належать:

- 1) регулярне оновлення ресурсів (у тому числі аудіовізуальних);
- 2) фіксація нових слів та мовних змін;
- 3) налаштування параметрів пошуку у пошукових системах (мова ресурсів, формат файлів, доменне ім'я, контекстовий діапазон тощо);
- 4) дистанційне безкоштовне завантаження ресурсів.

Недоліком віртуального корпусу є генерування системою результатів пошуку за критерієм популярності перегляду, що вимагає додаткового пошуку та відбору потрібних ресурсів. Крім того, оновлення даних відсіює застарілі матеріали, що ускладнює пошук необхідних ресурсів.

Водночас, у плані пошуку інформації пошукові системи домінують над сайтами-конкордансерами: конкорданс останніх формується на базі попередньо згенерованих результатів пошуку перших (тобто, якщо ресурс не знаходиться системою, його неможливо віднайти сайтом) [114, с. 17]. Відтак, у віртуальному корпусі більш доцільно використовувати саме пошукові системи.

Вивчення способів відтворення паремій також уможливорює залучення віртуального корпусу. Зокрема, практичність складає його використання для виконання перекладацьких вправ (коли треба знайти відповідник), а також для власне укладання паралельного корпусу (якщо неможливо застосувати інші джерела для знаходження еквівалентів паремій). Тому залучення віртуального корпусу в таких потребах має неабиякий сенс.

Отже, паралельний корпус прислів'їв, укладений із лексикографічних, референтних та віртуальних еквівалентів, виступає опорою для конструювання за

допомогою конкордансерів перекладацьких вправ, механізми розробки і приклади застосування яких розглядатимуться нами далі.

У викладанні перекладу прислів'я як комунікативні одиниці посідають особливе місце, оскільки вони ідентифікуються як предикативні фразеологізми, не маючи прямих іншомовних еквівалентів. Відтак, повинен робитися акцент на вивчення механізмів відтворення паремій, що викликає нове питання: за допомогою яких засобів доцільно викладати студентам подібний матеріал. На наш погляд, релевантною базою в такому разі виступають корпусні технології із залученням конкордансера, паралельного, референтного та віртуального корпусів, про практичне використання яких йтиме мова далі.

Прислів'я недоцільно вивчати поодиночі, оскільки на одній паремії не вдається засвоїти усі можливі способи її відтворення. Саме тому прислів'я потрібно зібрати в корпус, на основі якого й вивчатимуться механізми їх перекладу. З цією метою ми укладаємо паралельний корпус зі 171 тріади паремій — англійських оригіналів та українських і російських відповідників (генерується корпус із таблиць за посиланням [128], який залучатиметься як джерело конструювання вправ тренувального і контрольного характеру).

Обрані для паралельного корпусу одиниці можуть бути перевірені на автентичність через референтний корпус *The BNC*, утім цей крок не є обов'язковим: оригінали паремій вилучено із лексикографічного джерела — *Англо-українського фразеологічного словника* К.Т. Баранцева [3], — тобто вони вже зареєстровані й вільно вживаються в іноземній мові. Відтак, ми не залучатимемо референтний корпус для лінгводидактичних цілей.

Укладений в електронній формі і упорядкований за абеткою паралельний корпус передбачає залучення конкордансера, що виступатиме засобом розробки вправ. Ми скористаємося конкордансером *AntConc*, який генеруватиме необхідні конкорданси паремійних тріад, що будуть вилучатися, редагуватися, компонуватися у вправи, зберігатися в редакторі *Microsoft Word 2003* і далі роздруковуватися як завдання для практичних занять з перекладу.

Розробка вправ варіативна, але спирається на два принципи: перекласти прислів'я за умовою завдання або проаналізувати наданий переклад паремії. Відтак, треба з'ясувати, які саме вправи подібних принципів конструюються шляхом вищезгаданого корпусного методу. Саме це й розглянемо далі.

Зважаючи на вимогу навчити перекладу паремій, вправи подавати недоцільно, попередньо не ознайомивши студентів із механізмом перекладу прислів'їв. Тому спочатку треба надати теоретичний матеріал, а потім переходити до практики, що ми пропонуємо реалізувати, спираючись на попередній розділ роботи, в два етапи:

1) розкрити способи відтворення паремій як комбінацію певного перекладацького прийому та одного з рівнів еквівалентності;

2) надати розроблені вправи на закріплення матеріалу.

Теоретична складова викликає два питання: які саме прийоми відтворення паремій потребують вивчення та яким чином розкрити ознаки рівнів еквівалентності. Перше питання вирішується легко, оскільки в перекладознавстві вже є перелік необхідних прийомів відтворення прислів'їв В.С. Виноградова [15, с. 190–193], сутність яких розглядалася в попередньому розділі, що на занятті з перекладу буде подаватися як теоретичний матеріал, стисло зазначений у таблиці 3.8:

Таблиця 3.8 – Прийоми відтворення паремій

Прийом	Сутність
Повний відповідник	Відтворення змісту прислів'я ідентичною оригіналу образністю: <i>A baited cat may grow as fierce as a lion. — Зацькована кішка може битися, як розлючений лев.</i>
Частковий відповідник	Відтворення змісту прислів'я відмінною від оригіналу образністю: <i>A black hen lays a white egg. — Чорна корова, та молоко біле.</i>
Калькування	Відтворення прислів'я в майже дослівному вигляді: <i>A bully is always a coward. — Забіяка завжди боягуз.</i>
Псевдоприслівний відповідник	Відтворення прислів'я римо-ритмічними засобами зі збереженням або зміною образності: <i>A bad wound is cured, not a bad name. — Честь не рана: гоїтись не стане.</i>
Описовий переклад	Відтворення прислів'я шляхом розтлумачення його настанови: <i>First think then speak. — Думай, що говориш.</i>

Друге питання натомість породжує труднощі, адже в перекладознавстві ще не проводилися дослідження щодо методики визначення рівнів еквівалентності саме паремій. У такому випадку ми пропонуємо залучити запропонований нами в попередньому розділі алгоритм визначення еквівалентності, що спирається на погляди В.Н. Комісарова [22, с. 51–79], а на заняттях з перекладу в стислому теоретичному вигляді репрезентуватиметься студентам у формі таблиці 3.9:

Таблиця 3.9 – Алгоритм визначення рівнів еквівалентності паремій

Рівень еквівалентності	Ознаки
Перший	Відтворення настанови вихідного прислів'я із повною втратою образності: <i>Better ask than go astray. — Не соромся спитати.</i>
Другий	Відтворення настанови та змісту вихідного прислів'я через відмінні від оригіналу образи: <i>A black hen lays a white egg. — Чорна корова, та молоко біле.</i>
Третій	Відтворення настанови та змісту вихідного прислів'я через схожі з оригіналом образи: <i>Do not count your chickens before they are hatched. — Курчат восени лічать.</i>
Четвертий	Відтворення настанови та змісту вихідного прислів'я через схожі з оригіналом образи та синтаксичні структури: <i>Be swift to hear, slow to speak. — Більше слухай, а менше говори.</i>
П'ятий	Відтворення настанови та змісту вихідного прислів'я через схожі з оригіналом образи, синтаксичні структури та словникові відповідники окремих слів: <i>Advice when most needed is least heeded. — Пораду не слухають тоді, коли вона найбільш потрібна.</i>

Комбінування наведеного в таблицях 3.8 і 3.9 матеріалу і являтиме собою теоретичний виклад студентам способів перекладу паремій. Наступним кроком виступатиме практичне засвоєння теорії на основі укладених корпусним шляхом вправ, і першим запропонованим різновидом розроблених завдань будуть вправи на тренування навичок перекладу прислів'їв, дотримуючись певного прийому або певного рівня еквівалентності, зразки яких наводяться в таблицях 3.10 і 3.11:

Таблиця 3.10 – Перекладіть прислів'я, дотримуючись мови та рівня еквівалентності, зазначених у дужках

Оригінал	Переклад
<i>Fortune is good to him who knows how to make good use of her (1, укр.).</i>	<i>Не втрачай шанс.</i>
<i>Catching fish is not the whole of fishing (1, рос.).</i>	<i>Всему нужно учиться.</i>
<i>A fool always rushes to the fore (2, укр.).</i>	<i>Не лізть поперед батька в пекло.</i>
<i>Desperate diseases must have desperate cures (2, рос.).</i>	<i>Клин клином вышибают.</i>
<i>Be slow to promise and quick to perform (3, укр.).</i>	<i>Краще не обіцяти, як слова не здержати.</i>
<i>Do not count your chickens before they are hatched (3, рос.).</i>	<i>Цыплят по осени считают.</i>
<i>Actions speak louder than words (4, укр.).</i>	<i>Не по словах судят, а по ділах.</i>
<i>A fault once denied is twice committed (4, рос.).</i>	<i>Тот, кто отрицает свою ошибку, вдвойне виноват.</i>
<i>Better to die on one's feet than to live on one's knees (5, укр.).</i>	<i>Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах.</i>
<i>The fool doth think he is wise, but the wise man knows to be a fool (5, рос.).</i>	<i>Дурак считает себя умным, а умный считает себя глупцом.</i>

Таблиця 3.11 – Перекладіть прислів'я, дотримуючись перекладацького прийому та мови, зазначеної у дужках

Вихідне прислів'я: <i>Better be envied than pitied (рос.).</i>	
Повний відповідник	<i>Лучше вызвать к себе зависть, чем жалость.</i>
Вихідне прислів'я: <i>A dog will not cry if you beat him with bone (укр.).</i>	
Частковий відповідник	<i>Не страши kota салом.</i>
Вихідне прислів'я: <i>Confession is the first step to repentance (укр.).</i>	
Калькування	<i>Визнання провини — перший крок до розкаяння.</i>
Вихідне прислів'я: <i>A clean fast is better than a dirty breakfast (рос.).</i>	
Псевдоприслівний відповідник	<i>Пятак в кармане, да не рубль в обмане.</i>
Вихідне прислів'я: <i>Be slow to promise and quick to perform (укр.).</i>	
Описовий переклад	<i>Думай, що обіцяєш.</i>

Окрім подібних перекладацьких завдань на базі укладеного корпусу можливо розробити й вправи підвищеної складності, зокрема на переклад паремій із дотриманням одночасно двох умов — застосування певного прийому із

конкретним рівнем еквівалентності. Схожі вправи мотивують студентів до творчості: якщо їм не вдається віднайти відповідник у віртуальному корпусі або в конкордансері електронного словника *ABBYY Lingvo x5*, то вони мають змогу запропонувати власний варіант, який задовольнив би умову завдання. Прикладами подібних вправ виступають завдання з таблиці 3.12:

Таблиця 3.12 – Перекладіть прислів'я, дотримуючись перекладацького прийому, а також мови й рівнів еквівалентності, зазначених у дужках

Вихідне прислів'я: <i>Be swift to hear, slow to speak (4, рос.).</i>	
Повний відповідник	<i>Побольше слушай, поменьше говори.</i>
Вихідне прислів'я: <i>All bread is not baked in one oven (2, укр.).</i>	
Частковий відповідник	<i>Не можна всіх стригти під один гребінець.</i>
Вихідне прислів'я: <i>Creditors have better memories than debtors (5, укр.).</i>	
Калькування	<i>У позикодавців краща пам'ять, ніж у боржників.</i>
Вихідне прислів'я: <i>A bad wound is cured, not a bad name (3, укр.).</i>	
Псевдоприслівний відповідник	<i>Честь не рана: гоїтись не стане.</i>
Вихідне прислів'я: <i>Every country has its customs (2, рос.).</i>	
Псевдоприслівний відповідник	<i>Каждая хата уставом чревата.</i>
Вихідне прислів'я: <i>Between the cup and the lip a morsel may slip (1, укр.).</i>	
Описовий переклад	<i>Не радій передчасно.</i>

Другим різновидом вправ є завдання на аналіз готового перекладу паремій. Вправи подібного типу мають чималий сенс: вони дозволяють не лише глибше засвоїти механізм відтворення прислів'їв, а й сприяють удосконаленню аналітичних навичок студентів, що додатково поліпшує фахові уміння майбутніх перекладачів. З-поміж прикладів таких вправ ми пропонуємо розробку завдань на визначення рівнів еквівалентності та застосованого прийому перекладу, зразки яких подано в таблиці 3.13:

Таблиця 3.13 – Визначте рівень еквівалентності та застосований перекладацький прийом у наведених прислів'ях

Вихідне прислів'я: <i>A drowning man catches at a straw.</i>		
Переклад	Рівень еквівалентності	Перекладацький прийом
<i>Ніколи не здавайся.</i>	Перший	Описовий переклад

Вихідне прислів'я: <i>A clean fast is better than a dirty breakfast.</i>		
Переклад	Рівень еквівалентності	Перекладацький прийом
<i>Хлеб с водою, да не тирог с лихвою.</i>	Четвертий	Псевдоприслівний відповідник

Вихідне прислів'я: <i>As you sow, you shall mow.</i>		
Переклад	Рівень еквівалентності	Перекладацький прийом
<i>Що посієш, те й пожнеш.</i>	П'ятий	Повний відповідник

Вихідне прислів'я: <i>A constant guest is never welcome.</i>		
Переклад	Рівень еквівалентності	Перекладацький прийом
<i>Говори кратко, проси мало, уходи быстро.</i>	Другий	Частковий відповідник

У разі потреби пропоновані перекладацькі та аналітичні вправи комбінуються в додатковий третій різновид, де студент перекладає паремію за умовою (наприклад, рівнем еквівалентності), а далі — шляхом аналізу визначає ознаки відповідника (наприклад, залучений для відтворення прийом перекладу). Крім того, завдання можна ускладнити, якщо ввести вимогу перекласти одну паремію різними умовами (як-от, відтворити прислів'я кожним рівнем еквівалентності). Зразок такої вправи подається в таблиці 3.14:

Таблиця 3.14 – Перекладіть прислів'я, дотримуючись кожного рівня еквівалентності та мови, зазначеної в дужках. Визначте залучений прийом перекладу

Вихідне прислів'я: <i>Actions speak louder than words (укр.).</i>		
Рівні еквівалентності	Переклад	Застосований прийом
Перший	<i>Думай, що обіцяєш.</i>	Описовий переклад
Другий	<i>На словах прудкіший куль, а насправді повний нуль.</i>	Псевдоприслівний відповідник
Третій	<i>За справу взявся — не кажи, що зламався.</i>	Псевдоприслівний відповідник
Четвертий	<i>Не словом, а ділом.</i>	Повний відповідник
П'ятий	<i>Вчинки говорять краще за слова.</i>	Калькування

Вихідне прислів'я: <i>First come, first served</i> (рос.).		
Рівні еквівалентності	Переклад	Застосований прийом
Перший	<i>Не упускай шанс, действуй без промедлений.</i>	Описовий переклад
Другий	<i>Кто владеет информацией, тот владеет миром.</i>	Частковий відповідник
Третій	<i>Кто первый встал, того и тапки.</i>	Частковий відповідник
Четвертий	<i>Первый пришёл, первый ушёл.</i>	Частковий відповідник
П'ятий	<i>Кто первый пришёл, того первого и обслужили.</i>	Повний відповідник

Подібні перекладацько-аналітичні вправи можливо розвернути в конкретне русло, залучивши додаткові вимоги до відтворення паремій задля створення потужного мотиваційного та креативного ефекту з боку студентів в плані пошуку у віртуальному корпусі та конкордансах словника *ABBY Lingvo x5* вже існуючих, а також генерування власних відповідників вихідних паремій. Зокрема, схожим стимулом виступає залучення в перекладах власних назв із подальшим визначенням витриманого рівня еквівалентності та перекладацького прийому. Вправи схожого зразка подано в таблиці 3.15:

Таблиця 3.15 – Перекладіть прислів'я, застосувавши власні назви. Зазначте в дужках витриманий рівень еквівалентності та перекладацький прийом

Вихідне прислів'я	Український (російський) варіант
<i>Actions speak louder than words.</i>	<i>На словах так Лев Толстой, а на деле — никакой.</i> (2, псевдоприслівний відповідник)
<i>Better ask than go astray.</i>	<i>Язык до Киева доведет.</i> (2, частковий відповідник)
<i>Curiosity killed a cat.</i>	<i>Любопытной Варваре нос оторвали.</i> (2, псевдоприслівний відповідник)
<i>Everybody's business is nobody's business.</i>	<i>У нянюк семи Люшка лишился без пелюшок.</i> (2, псевдоприслівний відповідник)
<i>Every man has his faults.</i>	<i>В каждом Иване плюсы да изъяны.</i> (3, псевдоприслівний відповідник)
<i>Fine feathers make fine friends.</i>	<i>Одѣжка красит Серѣжку.</i> (2, псевдоприслівний відповідник)

Мотивування студентів до відтворення паремій значно посилиться, якщо змінити хід залучення власних назв у інший бік, а саме поставити перед студентами вимогу знайти варіант перекладу прислів'я, автором якого є

конкретна особа. На наш погляд, у такому разі уможлиблюється конструювання перекладацько-аналітичних вправ із умовою надати варіант перекладу паремії від відомого діяча або автора чи дійової особи твору мистецтва (кінофільм, книга, пісня тощо), зразок чого подано в таблицях 3.16 і 3.17:

Таблиця 3.16 – Перекладіть прислів'я, віднайшовши варіант перекладу від відомого діяча. Зазначте в дужках витриманий рівень еквівалентності та перекладацький прийом

Вихідне прислів'я	Український (російський) варіант
<i>A constant guest is never welcome.</i>	<i>Говори кратко, проси мало, уходи борзо (Петро І). (2, частковий відповідник)</i>
<i>A drowning man catches at a straw.</i>	<i>Если твоя верёвка закончилась — завяжи узел и держись (Теодор Рузвельт). (2, частковий відповідник)</i>
<i>Better a glorious death than a shameful life.</i>	<i>Лучше умереть стоя, чем жить на коленях (Долорес Ибаррури). (4, частковий відповідник)</i>
<i>Perseverance performs greater works than strength.</i>	<i>В мире есть две силы — меч и дух. Дух побеждает (Наполеон Бонапарт). (2, частковий відповідник)</i>

Таблиця 3.17 – Перекладіть прислів'я, віднайшовши варіант перекладу від дійової особи або автора твору мистецтва. Зазначте в дужках витриманий рівень еквівалентності та перекладацький прийом

Вихідне прислів'я	Український (російський) варіант
<i>Accusing is proving where malice and force sit judges.</i>	<i>Попал в яму к волку — не пытайся его укусить (Микита Голощокін, серіал «Таёжный роман»). (2, частковий відповідник)</i>
<i>Business first, pleasure afterwards.</i>	<i>Первым делом самолёты, ну а девушки потом (Леонід Утьосов, пісня «Первым делом самолёты»). (2, частковий відповідник)</i>
<i>Delays are dangerous.</i>	<i>Куй железо, не отходя от кассы (Льолік, фільм «Бриллиантовая рука»). (2, частковий відповідник)</i>
<i>Do not wait for dead men's shoes.</i>	<i>На чужой корешок не разевай роток (Ведмідь, мультфільм «Вершки и корешки»). (2, псевдоприслівний відповідник)</i>
<i>Like carpenter, like chips.</i>	<i>Какой народ, такие и бояре (Трофім, пісня «Аристократия помойки»). (2, частковий відповідник)</i>

Окрім власних назв, ефективним інструментом мотивування й креативності в удосконаленні навичок перекладу паремій можуть виступати й інші засоби,

зокрема відмінна від оригіналу образність, тобто другий рівень еквівалентності, а також віршований стиль відтворення, тобто псевдоприслівний відповідник. Вправи подібного зразка можуть включати в себе вимогу надати як усі можливі варіанти відтворення паремії з відмінною образністю (римовані й неримовані), так і лише віршовані еквіваленти. Приклади таких завдань наводяться в таблицях 3.18 і 3.19:

Таблиця 3.18 – Надайте якнайбільше відповідників вихідного прислів'я, залучивши відмінну від оригіналу образність

Вихідне прислів'я	Український (російський) варіант
<i>Catching fish is not the whole of fishing.</i>	<i>Танцювати — не тільки в різні боки взятися. Співати — не тільки рот відкривати. Полювати — не тільки з рушниці стріляти. Воювати — не тільки гранати кидати. Грати на флейті — не тільки натискати й дути щосили. Літати — не тільки штурвал повертати.</i>
<i>Geese with geese, and women with women.</i>	<i>Гусь свиньє не товарищ. Слон и муха не сойдутся по духу. Зверю и птице в друзья не годится. Вор никогда не будет сидеть в одной камере с козлом. Нам в детстве разные книжки читали. Ты не из нашей песочницы.</i>
<i>Never offer to teach fish to swim.</i>	<i>Не учи учёного. Не учи отца. Яйца курицу не учат. Не учи кота ловить мышей. Не учи лису, как охотиться на кур. Крестьянина не учи, как разжечь огонь в печи. Строителя ты не учи, как кладутся кирпичи.</i>

Таблиця 3.19 – Надайте віршовані відповідники вихідних паремій, залучивши відмінну від оригіналу образність

Вихідне прислів'я	Український (російський) варіант
<i>All are not hunters that blow the horn.</i>	<i>Чуєш мелодійний дзвін — солов'я не завжди він. Блещет камушек на глаз — не всегда он есть алмаз.</i>
<i>Business first, pleasure afterwards.</i>	<i>Спершу цегла і бетон, потім гра у бадмінтон. Первым делом кирпичи, а потом уж циркачи.</i>
<i>Cooks are not to be taught in their own kitchen.</i>	<i>Кухаря ти не повчай, як готують суп і чай. Крестьянина не учи, как разжечь огонь в печи.</i>
<i>Do in Rome as Romans do.</i>	<i>У кожній сім'ї закони свої. Каждая хата уставом чревата.</i>
<i>Geese with geese, and women with women.</i>	<i>Звіру та птиці дружить не годиться. Слон и муха не сойдутся по духу.</i>
<i>There is more than one way to kill a cat.</i>	<i>До мети вершини є не одна драбина. К пику цели несут не одни качели.</i>

У разі необхідності вправи римованого характеру можна поглибити, додавши в умову завдання схему віршованого розміру, яку не лише потрібно

витримати при відтворенні прислів'я, а й визначити її різновид (двостопний: хорей, ямб; тристопний: дактиль, амфібрахій, анапест). Відтак, корпусним шляхом генерується нова вправа перекладацько-аналітичного типу, зразок якої наводиться в таблиці 3.20:

Таблиця 3.20 – Перекладіть прислів'я псевдоприслівним відповідником, витримавши та визначивши схему віршованого розміру

Вихідне прислів'я: <i>Actions speak louder than words.</i>	
– ˘ – ˘ – ˘ – – ˘ – ˘ – ˘ –	<i>На словах могуч как тролль, а на деле полный ноль. На словах прудкіиший куль, а насправді повний нуль.</i> Розмір: хорей
Вихідне прислів'я: <i>Confession is the first step to repentance.</i>	
˘ – ˘ – ˘ – ˘ – ˘ – ˘ – ˘ – ˘ –	<i>Провину ти не визнаєш — ніде прощення не знайдеш.</i> Розмір: ямб
Вихідне прислів'я: <i>Devil may get in by the keyhole, but the door won't let him out.</i>	
˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ – ˘	<i>На спокусу поведися і в безодню провалися.</i> Розмір: анапест
Вихідне прислів'я: <i>The cobbler must stick to his last.</i>	
– ˘ ˘ – ˘ ˘ – ˘ ˘ –	<i>Всяк воробей чересчур не наглей.</i> Розмір: дактиль
Вихідне прислів'я: <i>Wit bought is better than wit taught.</i>	
– ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘ – ˘ ˘ ˘ – ˘ ˘	<i>В опыте учение лучше наставления. Досвіду набратися — краще, ніж повчатися.</i> Розмір: поєднання дактилю і амфібрахію

Поряд із розробкою практичних вправ на тренування та аналіз рівнів еквівалентності й перекладацьких прийомів паремій із можливим застосуванням вищезгаданих мотиваційних засобів, провідну актуальність складає також генерування завдань на опрацювання стилістичних засобів, що можуть використовуватися при відтворенні паремій. Вправи подібного характеру належать до перекладацько-аналітичного типу, і сутність їх виконання зводиться до умови перекласти прислів'я із дотриманням зазначеного стилістичного засобу із подальшим його виділенням у перекладеному відповіднику. Приклад подібного завдання наводиться в таблиці 3.21:

Таблиця 3.21 – Перекладіть прислів'я, застосовуючи зазначені стилістичні засоби

Стилістичний засіб: гіпербола	
<i>A fool may throw a stone into a well which a hundred wise men cannot pull out.</i>	<i>Дурак глупость совершит — сотня умных не решиит.</i>
Стилістичний засіб: мейозис	
<i>A drowning man catches at a straw.</i>	<i>В безнадії і за нитку вхопиться людина швидко.</i>
Стилістичний засіб: антономазія	
<i>Actions speak louder than words.</i>	<i>На словах так Лев Толстой, а на деле — никакой.</i>
Стилістичний засіб: порівняння	
<i>An Englishman's house is his castle.</i>	<i>Рідна хата неначе зі золота.</i>
Стилістичний засіб: антитеза	
<i>A bully is always a coward.</i>	<i><u>Молодець среди овец</u>, а <u>на молодца и сам овца</u>.</i>

Вправи такого характеру можливо у разі необхідності й поглибити, скажімо шляхом ускладнення завдання на відтворення одного прислів'я різними рівнями еквівалентності, коли додатково до кожного відповідника залучається вимога витримати зазначені у ньому стилістичні засоби. Наочний вигляд подібної вправи репрезентується в таблиці 3.22:

Таблиця 3.22 – Перекладіть прислів'я, дотримуючись вказаних рівнів еквівалентності та стилістичних засобів. Визначте перекладацькі прийоми, застосовані для кожного відповідника

Вихідне прислів'я: <i>Actions speak louder than words.</i>			
Стилістичний засіб	Рівень еквівалентності	Переклад	Перекладацький прийом
Гіпербола	Перший	<i>Сто разів подумай, перш ніж обіцяти.</i>	Описовий переклад
Гіпербола, мейозис, антитеза	Другий	<i><u>На словах</u> могут как тролль, а <u>на деле</u> полный ноль.</i>	Псевдоприслівний відповідник
Антономазія, антитеза	Другий	<i><u>На словах</u> так Лев Толстой, а <u>на деле</u> — никакой.</i>	Псевдоприслівний відповідник
Антитеза	Четвертий	<i><u>Не словом</u>, а <u>ділом</u>.</i>	Повний відповідник
Персоніфікація	П'ятий	<i>Вчинки говорять краще за слова.</i>	Калькування

Ще одним доволі цікавим спектром завдань, на наш погляд, є вправи на модифікування та зворотний переклад паремій, що в поєднанні із залученням рівнів еквівалентності й прийомів відтворення прислів'їв суттєво посилює перекладацьку креативність та інтерес до виконання подібних вправ, унаслідок чого студенти перекладають паремії з більшою завзятістю. У разі потреби подібне завдання можна поглибити, наприклад поставивши вимогу здійснити зворотний переклад модифікації, надавши п'ять варіантів із дотриманням кожного рівня еквівалентності та визначенням прийому, залученого для їх відтворення. Приклад розробленої вправи схожого перекладацько-аналітичного типу подано в таблиці 3.23:

Таблиця 3.23 – Перекладіть прислів'я, здійснивши його подальшу модифікацію та зворотне відтворення кожним рівнем еквівалентності. Визначте рівень еквівалентності та прийом відтворення прислів'я до модифікації і після

Вихідне прислів'я: <i>Delays are dangerous.</i>	
Переклад оригіналу, його рівень еквівалентності та застосований перекладацький прийом	<i>Куй железо, пока горячо (2, частковий відповідник).</i>
Модифікація перекладу	<i>Куй железо, не отходя от кассы.</i>
Зворотний переклад модифікації, його рівень еквівалентності та застосований перекладацький прийом	<i>Be quick or you will lose your profit (1, описовий переклад). Lose no lash at the cash (2, псевдоприслівний відповідник). Forge your bill at the till (3, псевдоприслівний відповідник). Forge your money without leaving the cash desk (4, калькування). Forge your iron without leaving the cash desk (5, калькування).</i>

Таким чином, паралельний корпус прислів'їв, використаний у галузі навчання перекладу в поєднанні з конкордансером, виявляє потужний потенціал конструювання тренувальних і контрольних вправ перекладацького, аналітичного та перекладацько-аналітичного типів, націлених на закріплення відпрацьованого теоретичного матеріалу про способи адекватного відтворення паремій іноземною мовою.

ВИСНОВКИ

У рамках роботи було здійснено дослідження аспектів внутрішньомовної та міжмовної актуалізації концептів із залученням корпусного підходу, котрий реалізовувався у відповідних напрямках актуалізації крізь призму релевантних методів.

Залучені при дослідженні внутрішньомовної актуалізації концептів метод моделювання, тезаурусний і реєстраційний методи дозволили сформувавши фреймову методику визначення і реконструкції лінгвокультурних і ментальних концептів на базі публіцистичного (газетні тексти) та художнього (тексти малого жанру — прислів'я і афоризми) дискурсів, що в широкому сенсі постає комбінованим поєднанням фреймової структури концепту М. Мінського (вузли та зв'язки між вузлами) та форм імплементації подібної мережі концепту С.А. Жаботинської (пропозиції предметного, акціонального, посесивного, компаративного та ідентифікаційного фреймів).

Публіцистичний дискурс, як виявилось, виступає ефективним джерелом реконструкції концепту за типом «фрейм-сценарій», тобто цілісної низки змінних фреймових концептів нижчого порядку у рамках єдиної фреймової системи вищого порядку. Подібний механізм корпусної реконструкції виявився ефективним для мовної об'єктивації лінгвокультурних явищ (політичні події тощо), де контактні взаємодії складових концептів зі змінними слотами дозволяють не лише встановити узагальнену суть явищ, але й відтворити причинно-наслідкові зв'язки подій, що імплементується у рамках моделювання як залучення пропозицій акціональних та предметних фреймів. Відтак, предметно-акціональна форма фреймової схематизації подій є найбільш ефективним засобом узагальненої репрезентації лінгвіокультурних подій у публіцистичних дискурсах.

Художній дискурс виявився потужним джерелом ідентифікації ментальних концептів. Розроблений та реалізований нами декілька разів алгоритм фреймового моделювання когнітивних структур на базі тема-рематичних зв'язків глибинної структури паремій (прислів'їв, політичних та філософських афоризмів) дозволив

встановити інші типи пропозицій базових фреймів, що схематично розкривають узагальнений сенс статичних концептів, репрезентованих у паремійних корпусах — предметні та посесивні фрейми.

Відтак, дослідивши внутрішньомовну актуалізацію концептів, маємо всі підстави стверджувати, що динамічні типи концептів зазвичай втілюються крізь призму акціонально-предметних пропозицій, а статичні — крізь призму посесивно-предметних пропозицій. Це аргументовано свідчить про те, що динамічні концепти цікавлять суспільство в першу чергу причинно-наслідковими зв'язками, подіями, результатами тощо, у той час як від статичних концептів переважно вимагається якнайглибше розкриття ментальної сутності позначеного ним предмета або явища.

Міжмовна актуалізація концептів відтворювалася у межах визначення типових і звичних засобів максимального збереження змісту вихідного концепту у процесі мовного посередництва, що реалізувалося в полі паремійного корпусу із репрезентованим концептом ЖИТТЯ, збереження якого висвітлювалося нами у рамках категорії адекватності. Відтак, нами за допомогою лінгвостатистичного аналізу та методу моделювання досліджувався укладений власноруч паремійний корпус на предмет встановлення домінантного способу адекватного відтворення паремій іноземною мовою зі збереженням вихідного концепту ЖИТТЯ. Подібний спосіб розглядався як комбінація одного з п'яти перекладацьких прийомів В.С. Виноградова та одного з п'яти рівнів еквівалентності В.Н. Комісарова, які спочатку визначалися окремо для кожної пари прислів'їв укладеного паралельного корпусу, а потім — накладалися, підраховувалися та упорядковувалися у порядку спадання за показником домінантності.

У результаті здійсненого аналізу було визначено не лише домінантний спосіб відтворення паремій — частковий відповідник із дотриманням другого або третього рівнів еквівалентності, — але й ідентифіковано найбільш вживані поєднання певних рівнів еквівалентності із перекладацькими прийомами (перший рівень і описовий переклад; другий, третій, четвертий рівні і частковий відповідник; п'ятий рівень і повний або калькований відповідники), що свідчить

про помітну тенденцію в іноземній мові відтворити вихідні настанову та зміст концепту через незмінну або модифіковану образність оригіналу. Повторна реалізація даного алгоритму у руслі аналізу домінантних способів поетичного відтворення паремій також підтверджує отриманий висновок.

Додатково у рамках міжмовної актуалізації концептів вивчався і лінгводидактичний аспект прислів'їв. Він розкривався крізь призму формування власної стратегії використання паралельного корпусу паремій для вивчення способів їх адекватного відтворення студентами вищих навчальних закладів, що додатково поєднувалося з іншими релевантними корпусними технологіями — віртуальним і референтним корпусами, а також конкордансером, — на основі яких паралельний корпус укладався та використовувався для розробки тренувальних і контрольних вправ трьох типів — перекладацького, аналітичного та перекладацько-аналітичного. Наведено не лише приклади розробок подібних вправ, але й зазначено можливі засоби мотивування та посилення креативності студентів при закріпленні відповідного теоретичного матеріалу та виконанні схожих завдань.

Таким чином, корпусний підхід до вивчення когнітивних питань виступає ефективним джерелом для формування узагальнених методик науково-дослідницького та науково-методичного характеру. Перспективою подальших досліджень вважаємо залучення корпусних технологій до вивчення явищ інших лінгвістичних наук.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология : учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования / Н.Ф. Алефиренко, Н.Н. Семененко. — Москва : Флинта : Наука, 2009. — 344 с.
2. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : учебное пособие / В.В. Алимов. — 4-е изд., испр. — Москва : КомКнига, 2006. — 160 с.
3. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К.Т. Баранцев]. — 2-ге вид., випр. — Київ : Товариство «Знання», КОО, 2005. — 1056 с.
4. Артемова О.Е. Лингвокультурная специфика текстов прецедентного жанра «лимерик» : дис. канд. филол. наук : 10.02.04 / О.Е. Артемова. — Уфа, 2004. — 257 с.
5. Арутюнова Н.Д. Логический анализ языка. Ментальные действия / Н.Д. Арутюнова. — Москва : Наука, 1993. — 176 с.
6. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика : дис. доктора филол. наук : 10.02.19 / А.П. Бабушкин. — Воронеж, 1997. — 330 с.
7. Баранова С.В. Маркери концепту МОВЧАННЯ в англійській мові / С.В. Баранова, І.О. Дмитренко // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів (Суми, 23–24 квітня 2015 р.). — Суми : СумДУ, 2015. — С. 4–5.
8. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. — Тамбов : Издательство Тамбовского университета, 2001. — 123 с.
9. Бондаренко Ю.С. Анализ лингвокультурных концептов в процессе формирования лингвистической компетенции переводчика / Ю.С. Бондаренко, О.А. Жулавская // Сборник научных трудов «Профессиональное линвообразование». — Нижний Новгород: НИУ РАНХиГС, 2012. — С. 26–31.

10. Бондаренко Ю.С. Семантичні особливості англійської загадки / Ю.С. Бондаренко, Ю. Бикова // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (Суми, 15–16 квітня, 2012 р.). — Ч.1. — С. 8–9.
11. Брутян Г.А. Язык и картина мира / Г.А. Брутян // НДВШ. Философские науки. — 1973. — №1. — С. 108–111.
12. Бук С. Лінгводидактичний потенціал корпусу текстів Івана Франка у викладанні української мови як іноземної / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. — 2010. — №5. — С. 70–74.
13. Бук С. Учнівські корпуси в методиці викладання іноземної мови / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. — 2007. — №2. — С. 19–23.
14. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов: Монография / А. Вежбицкая. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — 288 с.
15. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. — Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
16. Воркачев С.Г. Вариативные и ассоциативные свойства теленомных лингвоконцептов / С.Г. Воркачев. — Волгоград : Парадигма, 2005. — 214 с.
17. Воркачев С.Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С.Г. Воркачев // Известия РАН. Серия лит-ры и языка. — 2002. — №6. — С. 47–58.
18. Грабовий П. Використання ресурсів корпусної лінгвістики в процесі підготовки фахівця з англійської мови / П. Грабовий // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. — 2013. — Ч. 1. — С. 48–54.
19. Грудева Е.В. Корпусная лингвистика / Е.В. Грудева. — Москва : ФЛИНТА, 2012. — 165 с.

20. Данчевська Ю. Корпуси текстів у лінгводидактиці: здобутки та перспективи / Ю. Данчевська // Нова педагогічна думка. — 2014. — №1 (77). — С. 58–60.
21. Дегтярєва Л.І. Аксіологічні лексеми семантичного поля концепту «Потворність» / Л.І. Дегтярєва, О. Бондарєва // ХНУ. «Актуальні проблеми філології та перекладознавства», збірник наукових праць. — Вип. 10, Том 1. — 2016. — с. 184–189.
22. Дегтярєва Л.І. [Когнітивні та етнолінгвоспецифічні особливості існування гумору](#) / Л.І. Дегтярєва, М.М. Хомініч // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (Суми, 19-20 квітня 2012 року). — Суми: СумДУ, 2012. — С. 116–117.
23. Дегтярєва Л.І. Когниция информации ВОДА в когнации онимов с морфемой ин / ина / ina / inna / Л.І. Дегтярєва // Філологічні трактати. — Том 5, № 2, 2013. — С. 77–86.
24. Дегтярєва Л.І. Пейоративная коннотация гештальт-концепта МЫТО / Л.І. Дегтярєва // VII Международная научная конференция «Текст. Язык. Человек» (20–24 мая 2013 г., Мозырь). — Мозырь, МГПУ им. М.П. Шамякина, 2013. — С. 180–183.
25. Дикарева С.С. Корпусные технологии в режиме диалога «преподаватель — студент-исследователь» / С.С. Дикарева // Труды международной конференции «Корпусная лингвистика — 2011» 27–29 июня 2011 г. — Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский государственный университет, 2011. — С. 157–163.
26. Дідук-Ступ'як Г.І. Лінгводидактичні можливості корпусної лінгвістики / Г.І. Дідук-Ступ'як // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. — 2010. — №1. — С. 105–109.
27. Дорда В.О. К вопросу о языковой картине мира американских студентов / В.О. Дорда // Мир языка: сборник научных статей; отв. соред. Г.Н. Кенжебалина, М.В. Пименова (Серия «Поликультурное пространство

- языка в Казахстане», Вып. 1). — Павлодар-Кемерово-Витебск: Кереку, 2012. — С. 126–131.
28. Дорда В.О. Реалізація позитивної оцінки в англійському та американському сленгу / В.О. Дорда, А.М. Совенко // Філологічні трактати. — Т.4, № 2' 2012. — С. 100-107.
29. Егорова М.А. Дискурс и текст в аспекте перевода / М.А. Егорова. — Воронеж : Воронежский государственный университет, 2003. — 51 с.
30. Єгорова О.І. Метафорична концептуалізація Майдану (на матеріалі німецькомовних Інтернет-ЗМІ) / О.І. Єгорова, І.К. Рогоза // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). — Книга 3. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. — С. 98–102.
31. Єгорова О.І. Принципы фреймовой организации концепта GELD (на материале политического дискурса А. Меркель) / О.І. Єгорова, Ю.С. Драч // Картина мира в системно-структурном и антропоцентрическом аспектах : поиски общих закономерностей : сборник материалов IV Международной научно-практической конференции (Биробиджан, 14 декабря 2015 г.). — Приамурский гос. ун-т им. Шолом-Алейхема. — Биробиджан : ИЦ ПГУ им. Шолом-Алейхема, 2016. — С. 11–16.
32. Егорова О.И. Специфика когнитивной обусловленности метафорических номинаций неопределенного количества / О.И. Егорова, А.В. Кальченко // Сборник научных трудов «Филологические науки в России и за рубежом». — СПб.: Реноме, 2012. — С. 120–123.
33. Ємельянова О.В. Interiorized Self-evaluation as explication of self concept / О.В. Ємельянова // Наукові записки. Серія «Філологічна». — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». — 2013. — Вип. 38. — С. 29–31.
34. Ємельянова О.В. Metaphor as a potent means in realization of tactic of insult (on the basis of English political discourse) / О.В. Ємельянова, А.С. Філоненко // Наукові записки. Серія «Філологічна». — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». — Вип. 53. — 2015. — С. 9–11.

35. Єрмоленко С.В. Лексичні одиниці зі семою кольору в сучасній німецькій мові / С.В. Єрмоленко, І. Саєнко // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету ІФСК (Суми, 19-20 квітня 2012 року). Частина I. — Суми: СумДУ, 2012. — С. 61–62.
36. Єрмоленко С.В. Семантика і символіка кольору як лінгвокультурний феномен (на базі німецької та української мов) / С.В. Єрмоленко, Ю. Аніщенко // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету ІФСК (Суми, 19-20 квітня 2012 року). Ч.І. — Суми: СумДУ, 2012. — С. 3–5.
37. Єрмоленко С.В. Konzepte in der Sprache der Philosophie / С.В. Єрмоленко // Філологічні трактати. — Т.4, № 4' 2012. — С. 25–29.
38. Жаботинская С.А. Онтологии для словарей-тезаурусов : лингвокогнитивный подход / С.А. Жаботинская // Філологічні трактати. — 2009. — Том 1. — №2. — С. 71–87.
39. Жулавська О.О. Актуалізація концепту COLOUR / КОЛІР (black) на матеріалі англomовного дискурсу / О.О. Жулавська, І. Давиденко // Перекладацькі інновації : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 17–18 березня 2016 р.). — Суми : Сумський державний університет, 2016. — 165 с. — С. 114–116.
40. Жулавская О.А. Анализ лингвокультурных концептов в процессе формирования лингвистической компетенции переводчика / О.А. Жулавская, Ю.С. Бондаренко // Сборник научных трудов «Профессиональное линвообразование». — Нижний Новгород: НИУ РАНХиГС, 2012. — С. 26–31.
41. Жулавська О.О. Визначення та структура концепту ТЕРОРИЗМ / О.О. Жулавська // Філологічні трактати. — Том 5, № 2, 2013. — С. 38–43.
42. Жулавська О.О. Відображення концептів GOOD та EVIL в англomовному дискурсі / О.О. Жулавська, Д.В. Павленко // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів (Суми, 21–22 квітня 2014 р.). — Суми: Сумський державний університет, 2014. — С. 40–42.

43. Жулавська О.О. Кількісний аналіз частотності актуалізації ознак поняття ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетному дискурсі / О.О. Жулавська // Філологічні трактати. — Суми: СумДУ, Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. — Том 4, № 2. — С. 22–28.
44. Жулавська О.О. Концепт та концептосфера в сучасній англомовній лінгвістичній парадигмі / О.О. Жулавська, Я.В. Трофіменко // Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Перекладацькі інновації» (Суми, 15–16 березня 2012 р.). — Суми : СумДУ, 2012. — С. 30–31.
45. Жулавська О.О. Концепт ЇЖА в англійській та українській лінгвокультурах / О.О. Жулавська, А.Ю. Гончаренко // Перекладацькі інновації : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 17–18 березня 2016 р.). — Суми : Сумський державний університет, 2016. — 165 с. — С. 16–18.
46. Жулавська О.О. Неологічні засоби вербалізації концепту ТЕРОРИЗМ у британському газетному дискурсі 2014 року / О.О. Жулавська, А. Пянтковська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб.наук.праць / Ред.кол.: Ю.П. Бойко, О.В. Ємець, Л.І. Белєхова та ін. — Хмельницький: ХНУ, 2015 . — Вип. 8. — С. 60–64.
47. Жулавська О.О. Структурно-семантичний аналіз концепту FASHION / О.О. Жулавська, А. Довгополова, А. Коробка // Філологічні трактати. — Том 6, №1' 2014. — Суми, Харків: 2014. — С.42–47.
48. Жулавська О.О. Means of Verbalization of The Concept of Terrorism In The British Newspaper Discourse of 2014 / О.О. Жулавська, А. Пянтковська // GISAP: Philological Sciences. — № 9. — London: International Academy of Science and Higher Education, 2016. — P. 16–18.
49. Захаров В.П. Корпусная лингвистика: учебник для студентов направления «Лингвистика» / В.П. Захаров, С.Ю. Богданова. — Санкт-Петербург : СпбГУ. РИО. Филологический факультет, 2013. — 148 с.

50. Карасик В.И. Этноспецифические концепты / В.И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику / отв. ред. М.В. Пименова. — Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. — С. 61–105.
51. Кириченко О.А. Вербалізація гумору в англомовних ситкомах / О.А. Кириченко, А.П. Король // Наукові записки НУ Острозька академія. Серія «Філологічна». — Вип. 51, 2015. — С. 214–217.
52. Кобякова И.К. Интерпретация в русле лингвокогнитивного анализа концепта непонимания / И.К. Кобякова, Ю.В. Литюга // Сборник «В мире науки и искусства: Вопросы филологии, искусствоведения и культурологии». Часть 1. — Новосибирск: Изд. «СибАК», 2012. — С. 55–63.
53. Кобякова І.К. Когнітивно-лінгвістичні аспекти мовної гри або від усіх турбот / І.К. Кобякова, А. Капленко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч. — Випуск 105 (2). — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. — 592 с.
54. Кобякова І.К. Структурні та семантичні особливості метафор в американському варіанті англійської мови / І.К. Кобякова, А.С. Руденко // Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Перекладацькі інновації» (Суми, 15–16 березня 2012 р.). — Суми : СумДУ, 2012. — С. 21–23.
55. Кобякова І.К. Verbalization of humorous texts / І.К. Кобякова // In the beginning there was the Word: history and actual problems of philology and linguistics: Materials digest of the XLVI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in philological sciences. (March 28–April 02, 2013) — London: IASHE, 2013. — С. 31–32.
56. Колесов В.В. Концепт культуры: образ, понятие, символ / В.В. Колесов // Вестник СПбГУ. — Сер. 2. — 1992. — №3. — С. 30–40.
57. Колоїз Ж.В. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ж.В. Колоїз, Н.М. Малюга, Н.М. Шарманова. — Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. — 349 с.

58. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : учебное пособие / В.Н. Комиссаров. — Москва : ЭТС, 2002. — 424 с.
59. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. — Москва : Высшая школа, 1990. — 253 с.
60. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н.А. Красавский. — Волгоград : Перемена, 2001. — 495 с.
61. Косенко Ю.В. Вербалізація лінгвокультурного концепту "FASHION" в англomовному газетному дискурсі / Ю.В. Косенко, А. Коробка // Філологічні трактати. — 2015. — Т.7, №3. — С. 57–63.
62. Кулиш В.С. Дискурсивно функціональний аспект поетического молчання (на матеріалі англomовного художественного дискурсу) / В.С. Кулиш // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике. — Кемерово, 2013. — Вып. 2. — С. 77–79.
63. Кулиш В.С. Лингвокультурный концепт SILENCE (на материале англomовного художественного дискурсу) / В.С. Кулиш // Сборник научных трудов «Современные проблемы лингвистики и лингводидактики: концепции и перспективы». — Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2012. — С. 123–129.
64. Кутузов А.Б. Корпусные методики в переводоведении и преподавании перевода / А.Б. Кутузов // Материалы международного научно-методического коллоквиума «Проблемы билингвизма в современном межкультурном дискурсе». — Пермь : ПГТУ, 2011. — С. 368–373.
65. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: что категории языка говорят нам о мышлении / Дж. Лакофф ; пер. с англ. И.Б. Шатуновского. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 792 с.
66. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; пер. с англ. А.Н. Баранова, А.В. Морозовой ; под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 256 с.
67. Латышев Л.К. Технология перевода : учебное пособие по подготовке переводчиков (с немецким языком) / Л.К. Латышев. — Москва : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. — 280 с.

68. Литюга Ю.В. Interpretation in cognitive analysis of misunderstanding / Ю.В. Литюга // XIII Международная конференция, посвященная проблемам общественных и гуманитарных наук: Международная научно-практическая конференция (г. Москва, 26.10.2013). — Москва: Центр гуманитарных исследований «Социум». — С. 17–20.
69. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Известия РАН. Сер. лит. и яз. — 1993. — Том 52. — №1. — С. 3–9.
70. Мальцева М.С. Корпусные технологии в методике преподавания иностранных языков / М.С. Мальцева // Социально-экономические явления и процессы. — 2011. — №8. — С. 214–218.
71. Назаренко О.В. Verbalization of the FRIENDSHIP Concept In English Fairy Tale Discourse (Based on the Novels “Harry Potter” by J.K. Rowling) / О.В. Назаренко, М. Ветошкіна, А. Гавриленко // Філологічні трактати. — 2016. — Т.8, №4. — С. 27–32.
72. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики : учебное пособие / М.В. Никитин — 2-е изд., доп. и испр. — СПб. : изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. — 891 с.
73. Перчі М.Й. Концепт, концептуалізація та концептуальна картина світу / М.Й. Перчі // Проблеми романо-германської філології. — Ужгород : Мистецька лінія, 2001. — С. 78–82.
74. Пизіна Є.В. Використання Е-корпусів для формування професійних компетенцій перекладачів технічної літератури / Є.В. Пизіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти . — 2013. — №7 (50). — С. 127–129.
75. Пименова М.В. Душа и дух: особенности концептуализации / М.В. Пименова. — Кемерово : Графика, 2004. — 386 с.
76. Пименова М.В. Когнитивные исследования. Введение: учебное пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. — Москва : ФЛИНТА : Наука, 2011. — 176 с.

77. Полатовская О. С. Фрейм-сценарий как тип фреймов / О. С. Полатовская // Вестник ИГЛУ. – 2013. – №4 (25). – С. 161–166.
78. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. — Москва: АСТ : Восток — Запад, 2007. — 314 с.
79. Попова З.Д. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку / З.Д. Попова, И.А. Стернин // Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. — Волгоград : Парадигма, 2005. — Т.1. — 2005. — С. 7–10.
80. Попова О.В. We-Discourse Verbalization in British Political Discourse / О.В. Попова, К. Аманмурадов, З. Нурметова // Філологічні трактати. – 2016. – Т. 8, № 4. – С. 42–50.
81. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. — Запоріжжя : Прем'єр, 2008. — 332 с.
82. Приходько Н.А. Способи вираження можливості в англomовному художньому дискурсі / Н.А. Приходько, А.С. Підлісна // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (Суми, 19–20 квітня, 2012 р.). — Суми: СумДУ, 2012. — С. 55–57.
83. Ришкова О.П. Застосування маніпуляційних стратегій для вербалізації концепту тероризм у сучасній англійській мові [Електронний ресурс] / О.П. Ришкова. — Режим доступу: <http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2010/article/45.pdf>
84. Рогоза І. Семантико-когнітивне моделювання концепту МАЙДАН на матеріалі німецькомовних Інтернет-ЗМІ / І. Рогоза, О.І. Єгорова // Перекладацькі інновації: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 12–13 березня 2015 р.). — Суми : СумДУ, 2015. — 150 с. — С. 42–44.
85. Светлова А.І. Вербалізація концепту SILENCE в англomовній картині світу / А.І. Светлова // Філологічні трактати. — 2012. — Том 2, №2'. — Суми: Видавництво СумДУ — С.95–98.

86. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология / Е.А. Селиванова. — Киев : Изд-во украин. филосоциол. центра, 2000. — 248 с.
87. Семенчук А.Б. Інноваційні засоби об'єктивації концепту ТЕРОРИЗМ (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / Семенчук Алла Борисівна. — Херсон, 2010. — 22 с.
88. Серебрянська І.М. Етнокультурний концепт ПРИРОДА як складова просторового коду / І.М. Серебрянська // Філологічні трактати. — Суми : Вид-во СумДУ, 2009. — Т. 1, Вип. 1. — С. 91–95.
89. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : автореф. дисс. докт. филол. наук : 10.02.19 / Г.Г. Слышкин. — Волгоград, 2004. — 39 с.
90. Слышкин Г.Г. От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. — Москва: Academia, 2000. — 128 с.
91. Соснина Е.П. Корпусная лингвистика и корпусный подход в обучении иностранному языку / Е.П. Соснина // Прикладная лингвистика [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : http://ling.ulstu.ru/linguistics/resourses/literature/articles/corpus_linguistics_language_teaching.
92. Степанов В.В. Моделювання фрейму-сценарію МАЙДАН на матеріалі корпусу британських Інтернет-ЗМІ / В.В. Степанов, О.І. Єгорова // Перекладацькі інновації: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 12–13 березня 2015 р.). — Суми : СумДУ, 2015. — 150 с. — С. 50–52.
93. Степанов В.В. Фреймове моделювання концептів на матеріалі паралельного корпусу паремій / В.В. Степанов, С.О. Швачко // Філологічні трактати. — 2016. — Том 8. — №1. — С. 69–78.
94. Степанов В.В. Фреймове моделювання концепту ЖИТТЯ (на матеріалі «Англо-українського фразеологічного словника» [укладач — К.Т. Баранцев]) / В.В. Степанов // Наукові студії – XXI (культура, освіта — антропоцентричні

- парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. — 2015. — Випуск 6 (Том 8). — С. 102–120.
95. Степанов В.В. Фреймовое моделирование концепта УМ на материале корпуса англо-русских пословиц / В.В. Степанов, С.А. Швачко // Русский язык в XXI веке: исследования молодых: материалы III международной научной студенческой конференции. — Астана: Изд-во ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2016. — С. 160–162.
96. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. — Москва : Академический Проект, 2001. — 990 с.
97. Сысоев П.В. Лингвистический корпус в методике обучения иностранным языкам / П.В. Сысоев // Язык и культура. — 2010. — №1. — С. 99–111.
98. Сюткіна О.С. Особливості актуалізація концепту ДУША в англomовному сакральному дискурсі та його відтворення в українському перекладі / О.С. Сюткіна // Молодий вчений. — Вип. 6 (9). — 2014. — С. 96–99.
99. Тараненко Л. Актуалізація англійських прозових фольклорних творів малої форми : монографія / Лариса Тараненко. — Київ : Кафедра, 2014. — 288 с.
100. Таценко Н.В. Когнітивні значення темпоральних лексем у сучасній англійській мові / Н.В. Таценко, А. Латіна // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (Суми, 18–23 квітня 2011 р.). — Суми: СумДУ, 2011. — Ч.1. — С. 47–48.
101. Таценко Н.В. Семантичні та прагматичні аспекти евфемії у англomовному політичному дискурсі (на матеріалі промов Барака Обама) / Н.В. Таценко // Учёные записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». — Том 26 (65). — № 1, Симферополь 2013. — С. 164–168.
102. Таценко Н.В. Феномен емпатії в сучасних наукових парадигмах / Н.В. Таценко // Філологічні трактати. — 2014. — Том 6, № 4. — С. 56–66.
103. Таценко Н.В. Tattoos: The Relationship of Diagnostic and Semantic Meaning / Н.В. Таценко, Д.В. Мовчан, Р. Москаленко, В. Смянов, А. Романюк // Monthly

Georgia-US scientific journal "Georgian Medical News". — №1 (226), 2014 — Tbilisi–New York. — P. 50–54.

104. Терехова Д.І. Про мовну картину світу та образ світу / Д.І. Терехова // Проблеми семантики, слова, речення та тексту : [зб. наук. пр.]. — К., 2001. — Вип. 6. — С. 224–228.
105. Чепелюк А.Д. Страх как эмоциональный концепт в немецкоязычных рифмованных произведениях для детей / А.Д. Чепелюк, Н.В. Пищик // «Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки»: Электронный сборник статей по материалам XIV студенческой международной научно-практической конференции. — Новосибирск: Изд. «СибАК». — 2013. — № 8 (11).
106. Чуланова Г.В. Реалізація категорія емотивності в рекламних текстах (на матеріалі англомовних слоганів до кінофільмів) / Г.В. Чуланова, А.О. Рожнова // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (Суми, 19–20 квітня 2012 р.) / Відп. за вип. В.В. Опанасюк. — Суми : СумДУ, 2012. — Ч.1. — С.59–60.
107. Швачко С.О., Овсянко О.Л., Степанов В.В. 4154 Методичні вказівки на тему «Методологічне обґрунтування лінгвістичних досліджень (на матеріалі текстів малого жанру)» до самостійної роботи з дисципліни «Методологія і методи лінгвістичних досліджень» для студентів спеціальності 035 «Філологія» денної форми навчання та аспірантів / С.О. Швачко, О.Л. Овсянко, В.В. Степанов. — Суми : Сумський державний університет, 2016. — 60 с.
108. Aston G. Corpora and Language Learners / G. Aston, S. Bernardini, D. Stewart. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. — 311 p.
109. Baker M. Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research / M. Baker // Target. — 1995. — №7 (2). — P. 223–243.
110. Baker P. A Glossary of Corpus Linguistics / P. Baker, A. Hardie, T. McEnery. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. — 187 p.

111. Claire K. Corpus-Assisted Creative Writing: Introducing Intermediate Italian Learners to a Corpus as a Reference Resource / K. Claire, M. Tiziana // *Language Learning & Technology*. — 2010. — Volume 14. — №1. — P. 28–44.
112. Fillmore Ch. An Alternative to Checklist of Theories of Meaning / Ch. Fillmore, J. Charles // *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. — Berkeley, 1975. — P. 123–131.
113. Finegan E. *Language. Its Structure and Use* / E. Finegan. — New York : Harcourt Brace College Publishers, 2004. — 574 p.
114. Hundt M. *Corpus Linguistics and the Web* / M. Hundt, N. Nesselhauf, C. Biewer. — New York : Rodopi, 2007. — 305 p.
115. Johnson M. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason* / M. Johnson. — Chicago : University of Chicago Press, 1987. — 233 p.
116. Kobiakova I. Modeling the HUMAN LIFE Frame Concept on the Basis of a Friedrich Nietzsche's Philosophical-Aphorism Corpus / I. Kobiakova, S. Shvachko, V. Stepanov // *The Role of Ratio of Verbal and Non-Verbal Means of Communication against the Background of the Increasing Value of Information and Intensity of Its Turnover: materials digest of the CXXXIX International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Philology* (London, March 4 – March 10, 2017). — London: IASHE, 2017. — P. 11–16.
117. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction* / Z. Kövecses. — Oxford ; New York : Oxford University Press, 2002. — XV, 285 p.
118. Krajka J. *Corpora and Language Teachers: from Ready-Made to Teacher-Made Collections* / J. Krajka // *Computer Resources for Language Learning*. — 2007. — №1. — P. 36–55.
119. *Lexicology and Corpus Linguistics. An Introduction* / [M. A. K. Halliday, W. Teubert, C. Yallop, A. Čermáková]. — London : Continuum, 2004. — 184 p.
120. Lüdeling A. *Corpus Linguistics. An International Handbook* / A. Lüdeling, M. Kytö. — Berlin : Walter de Gruyter, 2008. — 1353 p.
121. McEnery T. *Corpus Linguistics. An Introduction* / T. McEnery, A. Wilson. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2001. — 235 p.

122. McEnery T. *Corpus Linguistics: Method, Theory, Practice* / T. McEnery, A. Hardie. — Cambridge : Cambridge University Press, 2012. — 294 p.
123. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge* / M. Minsky // *The Psychology of Computer Vision* / ed. P.H. Winston. — New York : McGraw-Hill, 1975. — P. 211–277.
124. Yehorova O.I. Analyzing the Frame Model of MAIDAN-concept (Case Study of British Internet-Media Corpus) / O.I. Yehorova, V.V. Stepanov // *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. — 2015. — Випуск 73. — P. 105–112.
125. Yehorova O.I., Koval T.Yu. Linguo-Cognitive Parameters of Barack Obama's Nicknames / O.I. Yehorova, T.Yu. Koval // *Філологічні трактати*. — 2016. — Том 8, №4. — С. 85-91.
126. Zanettin F. *Corpora in Translator Education* / F. Zanettin, S. Bernardini, D. Stewart. — Manchester : St. Jerome Publishing, 2003. — 153 p.
127. Евромайдан [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD>.
128. Appendixes to the Article 'CORPUS APPROACH TO DEFINING A DOMINANT WAY OF ADEQUATE PROVERB TRANSLATION' [Electronic resource]. — Access mode : <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEOW1KOEpVUVdGRFE/view?usp=sharing>.
129. Паремійні вербалізатори фреймового концепту ЖИТТЯ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEb2lYOWIyN0dhWjQ/view?usp=sharing>.
130. Means of Verbalizing the POLITICAL LIFE Concept Frame Slots [Electronic resource]. — Access mode : <https://drive.google.com/file/d/0B4bPc2s3vyCEYTLxMm5ib0dhV2M/view?usp=sharing>.
131. Means of Verbalizing the HUMAN LIFE Concept Frame Slots [Electronic resource]. — Access mode : <https://drive.google.com/open?id=0B4bPc2s3vyCEQ2NsRXMzNV9aOHc>.